

Николай Слатински

**„Надеждата като лабиринт“
София, Издателство „ВИДЕНОВ & СИН“, 1993 год.
Редактор Иван Хранов**

Пояснение:

На книгата направих последна редакция 31 години след публикуването ѝ. С други думи – това е нейният ОКОНЧАТЕЛЕН ВАРИАНТ. При тази редакция не съм променил нищо от съдържанието. Поправих основно забелязаните от мен правописни (пръстописни) грешки.

19.03.2024 г.

ПРЕДГОВОР

Вече четири години България се лута из неведомите пътища на демокрацията. Обществото ни премина през всички възможни състояния на духа – надежда, ентузиазъм, възторг, опиянение, уплах, тревога, покруса, безразличие.

Съдбата бе благосклонна към мен. Тя ми подари редкия шанс да участвам в промените, да помагам при осъществяването им, да бъда свързан с тях – поне в Пернишкия регион. Това осмисли моя живот и го изпълни със съдържание.

Ала сетне разбрах, че всъщност съдбата е положила върху ми тежък товар – да работя и аз за Отечеството, и аз да съм отговорен за съдбата на хората в ужасно трудния период на Преход, наречен прозаично „смяна на системата“.

Извън патетичните думи и личните душевни терзания тази книга е свидетелство за бурните събития през тези четири години. Тя е автентичен документ за преживяното и премисленото, за стореното и пропуснатото.

В тази книга има много искрени желания, амбиции, илюзии и разочарования. Днес е лесно да ги анализира човек, да ги кори или да им се надсмива. Особено ако е стоял настрана, чакайки да му поднесат демокрацията на тепсия.

Книгата съдържа значима част от многобройните статии, които съм написал през тези години. Те са тук във вида, в който са били публикувани – често орязани от грижливата, строгата или некомпетентна редакторска ръка.

В пазарната икономика на политическите идеи за мен бе изключително важно да кажа своите мисли на глас. Винаги са ме отблъсквали пресметливото мълчанийце, задкулисните сделки и апаратните игри, от които не бе опазен и СДС.

Отчитам сега, че и аз съм спомагал за създаването на митове у привържениците ни, подтичвал съм сред живеещите в лесно смилаемия двуцветен свят, плъзгал съм се по повърхността, боледувал съм от наивните „грешки на растежа“.

Но към такова остро противопоставяне подтикна народа ни БСП. Чрез злите гении Стефан Продев и Александър Лилов тя превърна насъскването в стил, охулването – в позиция, и то в условията на тотален номенклатурен саботажа срещу държавата.

Нека и ние не се оправдаваме, че времената са били такива. Признаването на грешките, прощката и покаянието са дълг на моралните политици. Мен поне ме измъчват моите грешки и се опитвам с денонощен труд да ги компенсирам.

А Времето – то ще въздаде дължимото или ще произнесе неумолимата си присъда над СДС – моята обич и болка. Това ще бъде дан или присъда над всичко, което аз съм направил или не са ми стигнали силите да направя.

За СДС има още шанс да се отърси от налепите на посредствеността, от непрофесионализма, от тия лидери, дето навяват скука и досада. Но за това са нужни бързи и радикални промени. Утре ще бъде късно.

Проблем на СДС в началото бе липсата на представа какво е това държава и как тя се управлява. Но тъжното е, че в правителството ни имаше и посредствени хора, компрометирали с присъствието си цялата коалиция.

Съществен недостатък на СДС бе смътната представа за онова, което ще донесат промените. В издиганите като лозунги „пазарна икономика“ и „частна собственост“ слабо намираха отражение конкретните български реалности.

За добро или за лошо, на 10 ноември 1989 год. България бе такава, каквато бе. Не само с Тодор Живков, с външен дълг и възродителен процес, с „Кинтекс“, Папата и Георги Марков, с ТКЗС-та, свръхиндустриализацията и недъзите на футбола.

Трябваше да отчетем детайлите – трудолюбивия народ, социалния комфорт, спецификата на стопанството, определяна от 95-те процента държавна собственост, плътната обвързаност на икономиката ни с руските суровини и пазари.

Особено важно е политиците да навлязат в проблемите на националната ни сигурност, да осъзнаят реалните опасности, които надвисват над нас. В тази област удълженият политически пубертет е остро противоположен на страната.

Препрочитайки това, което съм подбрал за тази книга, установих, че повечето от статиите са написани за в-к „Век 21“. Този вестник ми е твърде скъп, а помощта му е за мен просто безценна.

Надявам се, че читателите на тази книга ще си припомнят заедно с мен извървения път и ще оценят искреността и обичта към България, които са били моят единствен ориентир през тези наивни и прекрасни четири години.

Николай Слатински

ГЛАВА I РАДИКАЛДЕМОКРАТИЧЕСКАТА ПАРТИЯ

ЛИБЕРАЛНО ОБЩЕСТВО И СОЦИАЛНИ ИЛЮЗИИ

Навлизаме в последното десетилетие на XX век. Без съмнение то ще бъде време на решителни промени. Без съмнение то е призвано да определи пътя на човечеството – към прогрес, към задълбочаваща се интеграция и тържество на либералните принципи. Рядко в световната история е имало толкова решителни години! Затова на нас – радикалдемократите – не може да бъде безразлично дали като страна ще успеем да се включим в стремглавото движение напред, или ще си останем едно от огнищата на изостаналост, готово всеки момент да пламне, опустошавайки и последните кълнове на волята на народа за промяна, за приобщаване към съвременната цивилизация.

Единственото, което може да ни вдъхнови при тази глобална разруха на държавата, е напрегането на всички обществени сили за нейното спасяване. А спасението на една страна е преди всичко в ръцете на тия, които я управляват. Не може до безкрайност да се разчита на уличния протест, на студентите и опитите за общонационални стачки. Идва моментът, когато извънпарламентарният натиск става деструктивен, когато създаваните от него прецеденти се обръщат срещу демокрацията. Цивилизацията е изработила невероятни надеждни механизми за регулиране на обществените процеси. И ако искаме да се предпазим от насилие и авторитарни режими, ние трябва да дадем все някога приоритет на тия механизми. Макар това да изглежда невъзможно в такава ненормална политическа обстановка, характеризираща се с остро противостояние и груб антагонизъм. БСП е обречен на разпад конгломерат от яростно бранеща интересите си висша номенклатура от ортодоксални болшевики и уплела се в своите страхове неориентирана членска маса. Интересите на тези съставки са различни, често коренно противоположни. Няма съмнение, че дните на БСП като управляваща партия са преброени. Това е исторически непредотвратимо.

СДС – главната (и единствено реална) опозиционна сила – напоследък изживява криза. Докато в БСП забравиха за каквито и да било идеологически, философски и нравствени химери под маската на някакъв (довчера демократичен) социализъм, само и само да се удържат във и около властта, в СДС на преден план излязоха идейните различия. Излязоха, защото настана време за действия, за реално участие в реанимирането на страната. Партиите в съюза, чиито идейни опори са сродни с тези на БСП, като разполагащи се по-малко или повече вляво от центъра, в този момент или трябва да се ангажират с конкретни действия, или трябва да се самоотстранят от властта, за да не се дискредитират при неизбежните крути мерки на правителството. Сега при този стандарт, при тази катастрофа да се говори за социално равенство, за социална пазарна икономика значи да се хвърля социалистическа прах в очите на народа. Днес друго равенство, освен това на осемте еднакво бедни милиона българи не е възможно. Затова левите „сини“ организации не напускат зоната на популистките словца, като същевременно тихомълком градят своите структури по места, плетат партийната си паяжина, търпеливо изчакват своята победа, използвайки за целта всички плюсове на СДС, оставяйки минусите на тия, които напрегат сили за изтегляне на затъналата в блатото българска каручка.

СДС е в криза, защото се състои от два типа организации – едните, измерващи своя дълг и делата си по ценностната скала, а другите – по партийната. Едните генерират идеите, рискуват и понякога грешат, а другите си вдигат рейтинга и са готови да подкрепят засега всеки министър-председател – важното е да се намери някой, който да извади кестените от огъня на инфлацията. Едва след това идва тяхното време на спасителите на нацията, които ще влязат в изпълнителната власт върху белите коне на народното отчаяние и последната надежда.

В политическия спектър у нас има и трета страна – извънпарламентарните партии. Една част от тях са едnodневки, стъкмени от хора с болни амбиции. Тях демократичният вятър ще ги отвее. Сред останалите трябва да оцелеят Българският бизнесблок (БББ) и Българската национална демократическа партия (БНДП). За БББ властта е не само цел, но и средство, а енергичната бизнесменска хватка, здравите им десни възгледи и излишъците от самочувствие и пари са доказателство, че те могат много и много могат да си позволят. Да бъдат хулени и подценявани е глупаво. Далеч по-разумно е да се търсят общи точки и съвместни действия. Същото се отнася и до БНДП, която е все още кръг от патриоти и интелектуалци около в. „Зора“. Те привличат с народолюбивите си позиции, с интелекта и чистотата на намеренията. Склонен съм да оценявам някои техни спорни изявления като резултат от неоправданата изолация, в която ги държат „великите“ сили, и ми се струва, че за България е по-добре умни хора да отстояват националистични разбирания, отколкото някои патриотари да шокират света с българско-български сепаратизъм.

Какво е мястото в сегашната политическа ситуация на РДП? Трябва определено да кажем, а това важи не само за РДП, че играта на партии вече свърши. Времето на възрожденските пориви, на наивитета и романтизма отшумя. Дойдоха дните на борбата за съществуване. Рано или късно у нас ще останат няколко партии и е нелек въпросът ще остане ли РДП? Аз съм убеден, че партията е нужна на България; че тя е явление в нашия обществен живот и именно затова се тревожа за бъдещето ѝ.

За разлика от БСП и доста други партии, РДП се отрече от идеологическите догми и модели, противопоставяйки им приоритета на общочовешките ценности и високата нравственост; свободата и индивидуалността на личността за нея значат много повече от партийната дисциплина (а има партии, устремени към властта в бъдеща демократична България, които забраняват фракциите в тях?!). Тоталитарното мислене, абсолютното отрицание, партизанщината отстъпиха пред възродения дух на либерализма и уважението на чуждото мнение. Типичният образ на уверения, всезнаещия и идеализиран партиен лидер бе подменен с противоречивата, мила и земна личност на Елка Константинова – жена, на пръв пръв поглед толкова отдалечена от политиката, че превръщаща се сякаш в символ на нейното отрицание.

С малки изключения РДП беше и засега си остава единствената партия, която се приближава до общоприетия за края на века смисъл на това понятие. Тя не използва СДС като ракета носител за бъдещи апетити – служи му вярно, дори в ущърб на своите интереси. Точно така – в името на синьото знаме ние си позволихме да не функционираме като нормална парламентарна група! Нашето присъствие във ВНС е индивидуално, персонифицирано. Засега последствия от това „лекомислие“ няма. Причината е в ярките, изявени личности на лидерите на партията. Въобще за огромното болшинство от нашите членове са характерни самостоятелното и нестандартно мислене, силната ангажираност към общото дело, потенциалните, а често и реализирани лидерски качества. И това – на фона на немалкото случайни хора, набъркали се в голямата политика.

Истината за РДП се крие в релефно изразената ѝ антисоциалистическа и антитоталитарна насоченост. Антисоциализмът в РДП не е примитивен и ожесточен, а е верую, осъзната жизнена позиция, нравствен избор, начин на мислене, разчупило каноните и капаните, а значи намиращо се в авангарда на политическите промени, водещо и формиращо новото обществено мнение – именно това мнение, което ще изведе нацията от постмонопартийните рецидиви, ще ѝ помогне да надскочи своя ръст.

С други думи – освободена от типичните за една партия (в стария смисъл) кланови ограничения и интереси, РДП е концентратор на тия идеи и разбирания за прехода към едно нормално общество, около които гравитира осъзнатата част от българския народ. Именно лидерите на РДП и „Век 21“ успяват най-ясно да изложат стремежите и целите на народа, без да искат мислещите по същия начин непременно да се приобщят към партията. Именно РДП и „Век 21“ станаха трибуната, от която най-убедително се показва неизбежността на промяната и се очертава нейният характер, Промяна, която ще бъде радикална, която ще бъде демократична, която ще бъде истинска. Тъкмо борбата за тази промяна осмисля дейността на РДП и точно в тази борба партията вижда смисъла на своето съществуване.

Нека си го кажем – мястото и въздействието на РДП върху развитието на обществените процеси у нас са далеч по-значителни от измерваната със социологични проучвания нейна популярност. Парадоксът е, че въпреки огромните си плюсове, РДП трябва да положи колосални усилия, за да оцелее. Тя просто не се изявява, не функционира, не се бори в нужната степен като партия. Политическата надпревара е подчинена на класическите закони на конкуренцията. В този смисъл първостепенно значение има рекламата. Цяла България, да речем, знае, че Петър Корнажев е член на БСДП, а дори повечето „сини“ депутати не са наясно, че такъв брилянтен юрист като Александър Джеров е радикалдемократ. А имената на всички други строители на партията извън водещата тройка са напълно неизвестни на страната. Персонализирането деформира представите за партията, подхранва баснята за файтона хора. А това при нас съвсем не е така. Макар да не страда от напъни за всенародност, РДП вече не е никак малка. И включила се в голямата политическа борба, тя трябва да се съобразява с нейните правила, което значи да бъде приета от българина като многочислена – известно е желанието му да се свре под надеждно и внушително крило.

Нямаме право да забравяме, че политиката е изтъкана от жестоки противоречия и нравите в нея могат да бъдат вълчи. Още повече – в една възкръсваща от тоталитаризма страна, където политиката е процес на първоначално натрупване на обществени капитали, където се гласува за цвят, а не за личност, където силата все още побеждава идеята. Следващите избори ще бъдат решителна битка за демокрация. Те трябва да бъдат спечелени от демократичните сили. Искане ми се да вярвам, че в СДС ще се намери достатъчно разум, за да се предотврати разпадането му до отстраняване на главните причини за неговото създаване, а именно отделянето на БСП от държавата, отнемането на икономическата мощ от висшата номенклатура и като цялостен резултат – началото на необратима смяна на системата. Но задружните усилия искат висок морал. А моралът не може да бъде морал изобщо, морал заради самия морал. Нужно е час по-скоро да бъде подписан политически договор между организациите в СДС, съобразно новата обстановка, който ще дефинира що е това СДС, какво свързва в него тия организации и за какво те се борят съвместно. Този договор ще гарантира общите действия, ще ги постави на нормална основа, фиксирайки целите и своя срок – например до общинските избори (сетне може да бъде продължен до парламентарните). Той ще предотврати повтарянето на злополучните сцени с борба за

квоти, като изработи механизми за издигане на кандидатите, ще наложи определени морални задължения върху договарящите се партии.

Аз не се съмнявам – не е далеч денят, когато СДС ще се разпадне. И днес всяка негова, било то и най-малка победа е крачка към този неизбежен край. Дай Боже, разпадането му да стане след победата над БСП! Ала когато и да дойде този миг, въпреки че ще даде широко поле за изява на сегашните опозиционни партии, страната ни ще изпита силни сътресения.

Може да се окаже, че тогава много от силните днес личности ще бъдат изхвърлени зад борда. Не защото вече не ще бъдат нужни на България, а защото нямат зад гърба си влиятелни партии. Същото ще стане с редица идеи и програми, от които страната ни се нуждае – зад тях няма да стои обществена сила, те няма да имат своя гарант. Отчитайки левите деформации в съзнанието на народа, аз съм притеснен за бъдещето на (нео)либералното общество. Ние можем да се разминем с него. Има опасност, устремени към Европа, да пристигнем в нейния вчерашен ден, защото тя постепенно и сигурно изживява последните дни на романа си с левите и левоцентристките идеи.

Доста вероятно е РДП в бъдеще, ако оцелее, да разчита на една сравнително ограничена част от гласовете на избирателите. Склонен съм да приема и такава перспектива, макар да съм оптимист. За мен е ясно, че България ще загуби, ако РДП бъде елиминирана в този своеобразен политически естествен подбор. Тя би трябвало да се съхрани като алтернатива поне, като предизвикателство и като гаранция. Очевидно е, че ако в един момент се окаже, че такава партия няма, тя ще бъде незабавно измислена, но между шепите на историята ще се е изнизило ценно време и то ще се окаже пак време на разбити илюзии. Воден от такива съображения, искам накрая да предложа някои насоки за по-нататъшната дейност на РДП.

- Трябва максимално да се използват неразкритите или пренебрегвани възможности и резерви вътре в самата партия – по-силна ангажираност на лидерите към нейното изграждане; разгръщане на дискусия по проблемите на партийната политика; въпреки обхваналата ни алергия към агитацията и пропагандата, без тях не е възможно налагането на РДП в съзнанието на хората; още може да помогне в това отношение и „Век 21“.

- Необходимо е да привличаме в РДП онези лидери на СДС, които са безпартийни или членуват в аморфни, малочислени организации, или са надраснали тесните рамки на своите партии. Такива са например Стоян Ганев, Иван Костов, Венцислав Димитров, Филип Димитров, Снежана Ботушарова, Иван Пушкарров и др. – все личности, убедени либерали, последователни демократи.

По принцип сега в страната протичат много симптоматични процеси. Значителен брой привърженици на СДС, които в началото на годината се приобщиха към една или друга „синя“ партия от стремеж да помогнат с лично участие в СДС, сега събират плодовете от степента на случайност в избора на партията. Тогава е било важно каква партия е имало, да речем, в техния град, коя личност им е била симпатична – малцина са разбирали що е това социал-демокрация, що е това Зелена партия, що са това синдикати. Сега, когато идейните различия се избистрят, когато лидерите са дали достатъчно поводи за идентификация, вътре в партиите започва брожение. Стотици хора осъзнават, че са сгрешили в избора си. Има тенденция на преориентация именно към РДП. Трябва да обясним на тия хора, че са добре дошли при нас. Та това е толкова естествено! Радикалдемократизмът у тях не може да бъде повече стаяван. А пък и това са хора, верни на синьото знаме, хора, проверени в битките за демокрация, хора, както вече казах – лидери по места.

- Авторитетът, който има РДП, ѝ дава правото да бъде ядрото, около което може да стане обединението на множеството малки либерални партии в България. Това е нужно да стане,

защото сред самоопределилите се като либерали лидери на тези партии има политици, които иначе ще бъдат безвъзвратно изгубени. На страната е нужно подобно сплотяване в либерален съюз на свободните демократи – непозволителен разкош е за нея да има дори две либерални партии. Очевидно е, че рано или късно ние ще бъдем принудени (но тогава именно принудени) да създадем такъв съюз.

- До необратимата победа на демокрацията у нас и изграждането на съвременно либерално общество и като противовес на социалните илюзии ние трябва да се борим за изграждане на десен коалиционен политически блок с естествените ни съюзници – ЗП, АСП, БНДП, евентуално с ДП, ако оздравее и стане наистина демократическа, и с други сродни партии. Аз съм ревностен привърженик на създаването на този блок.

- Има вече свидетелства за голямата популярност на РДП сред цвета на българската емиграция. Тези връзки трябва да се задълбочават – ние се нуждаем от помощта на признатите ни сънародници, най-малкото за да влезем в Либералния интернационал.

- Една от основните ни задачи в скоро време е да си върнем заграбеното от БКП имущество. Паралелно с възстановяването на тази справедливост и след това е нужно развиването на стопанска дейност. Бедната партия е фикция, тя е недоразумение в политическата реалност на страната. Това е твърде осъзнато от някои по-големички партии в СДС и затова е налице един, абсурд, когато цялото (СДС) е далеч по-бедно от някои свои части.

- РДП може да даде своя глас за връщането в България на цар Симеон. Тук не става дума за кокетничене с наивната вяра на хората в добрия цар – така или иначе тази вяра е на доста примитивно равнище. Въпросът е, че поляризираната синьо-червена страна се нуждае от този човек в името на националното помирение. Цар Симеон е безспорен, уважаван от подавяващото болшинство от народа и ние би трябвало да го подкрепим в интегриращата мисия, към която е призван. Иначе нацията ни ще колабира, ураганът на анархията ще ни помете всички – и сините, и червените, и републиканците, и монархистите. Убеден съм, че ще се намери подходяща форма на приобщаване на този български интелектуалец, бизнесмен и голям политик. Той е наша гордост, наш шанс и историята и народът го очакват.

Е, прав ще е, този, който ще ме упрекне, че говоря от името на народ и история. Но поне едно е ясно – Радикалдемократическата партия няма нужда от превръщане в модерна партия. Защото тя е именно такава. Радикалдемократическата партия наистина може много да направи за народа. За да остане в историята му.

Януари, 1991 г.

ЗА НОВ МОРАЛ В ПОЛИТИКАТА
1991 г.: 85 години Радикалдемократическа партия
1901 – 1906 г.

За Радикалдемократическата партия близките дни и месеци са свързани с две много важни събития. Навършват се 90 години от времето, когато в старата Демократическа партия на Петко Каравелов се оформя ядро на видни интелектуалци, създали една нова политическа сила, в каквато за кратък срок израства РДП. Навършват се също така 85 години от Учредителния конгрес на партията, състоял се на 12, 13 и 14 август (стар стил) 1906 г.

От самото си зараждане през 1901 г. РДП е организация на личности с изключително чувство за отговорност, личности високообразовани, в чиято нравствена същност водещи са били духът на либерализма и приоритетът на непреходните интереси на държавата и народа над преходните теснопартийни и лични амбиции, користни цели и желаниа. Това е партията, носител през десетилетията на новия морал в политиката, тя винаги е играла ролята на пречистващ фактор в сложните партийни, твърде често откровено партизански борби. На пропития от тъмни страсти и ламтеж за власт Балкански полуостров РДП няма аналог, тя е явление, което, уви, не можа да прерасне в норма за обществени отношения. Като партия тя съчетаваше най-светлите черти на българския народ с високите критерии, предявявани към политическите организации в Европа. В значителна степен РДП бе у нас не само единствената истински либерална, но и единствената по европейски ярка и съвременна партия. И до ден-днешен нашите партии пътуват към Европа, докато РДП отдавна, още преди много-много години, е вече там. Оставайки си изконно българска.

Времето от края на XIX и началото на XX век е свързано със значителни промени в стопанския живот на страната и бързо развитие на капиталистическите отношения. Тези промени рефлектират в политиката, водят до преосмисляне на вече утвърдили се сякаш ценности. Някои държавници не успяват да бъдат в крак с новите тенденции, други се подават на съблазни, които разклащат довчера непоколебимия им авторитет.

Властта и партиите се нуждаят спешно от нови хора. В Демократическата партия (ДП), слава Богу, има такива хора – Найчо Цанов, Тодор Влайков, Илия Георгов. Отчитайки ролята, която играе тогава (както и до 9 септември) ДП, те са за нея изключителен шанс. Петко Каравелов не успява да оцени правилно нито моралната сила, интелекта и обаянието им, нито пък задълбочилите се промени в обществото. Показателно е, че в изборите за XI Обикновено народно събрание във Видинска околия той е изпреварен, макар и само с един глас, от Найчо Цанов.

Първите сериозни противоречия между лидерите на ДП и новата вълна по-млади техни колеги започват през 1901 г. Тези противоречия са не само морални, те са идейни и тактически, основани на резки възражения срещу дейността на правителството, възглавявано от П. Каравелов. Разрешаването им се оказва невъзможно както поради твърде бързо ескалиращата криза в партията, така и поради консерватизма и мъчителното съзряване на преобладаващата част от нейната членска маса. Конфликтът неминуемо излиза на повърхността. Поводът е внесено в ОНС на 22 ноември писмо, подписано от министъра на финансите (и министър-председател) П. Каравелов с предложение парламентът да одобри сключването на заем от Франция в размер на 125 милиона лева, като в замяна на това държавата отстъпи „за един период от петдесет години изключителните права за фабрикуване на тютюн, за продаване и препродаване на продавачите на дребно на

различни видове фабрикуван тютюн, в цялото протежение на териториите, които зависят или ще зависят от Българската Държава“. Предложението за сключване на подобен заем при заробващи условия и срещу монопол на тютюна е разбито на пух и прах при станалите дебати от мнозина депутати, сред които са Н. Цанов и Т. Г. Влайков. Със 79 гласа „против“ срещу 76 „за“ то е отхвърлено, правителството е бламирано и П. Каравелов подава оставка. След неуспешен опит на д-р Ст. Данев да състави ново правителство Народното събрание е разтурено.

Разразилите се нападки срещу групата на Н. Цанов, набедена като главен виновник за падането на кабинета, не само я консолидират, но и ускоряват обособяването в ДП на две крила – каравелисти и младодемократи.

В изборите за XII ОНС през 1902 г. младодемократите печелят вътрешнопартийния спор, завоювайки повече депутатски места (седем) от своите опоненти. Стига се до обособяване на Н. Цанов, Ил. Георгов, Т. Г. Влайков, Антон Страшимиров, д-р Милков, Добри Филев и А. Каранешев в самостоятелна парламентарна група. За бъдещо печатно издание на групата те образуват фонд, в който всеки внася по 5 на сто от депутатските си пари. В едно окръжно до своите съмишленици от 15 юни 1902 г. младодемократите излагат основните си искания – ограничаване на прерогативите на държавния глава и засилване на независимостта на Народното събрание, пропорционална изборна система, референдум по по-важните законодателни въпроси, народна милиция, прогресивно-подоходен данък, Автономна Македония, Балканска федерация и др. Независимо от привидното организационно единство, налице е фактическо отделяне на радикалите от ДП. На 1 октомври 1902 г. със събраните вече 1000 лева в общия фонд те започват издаването на полумесечното списание „Демократически преглед“ под редакторството на Ил. Георгов, Антон Страшимиров и Т. Г. Влайков. Може да се каже, че около списанието възниква първата радикалдемократическа организация. В навечерието на втората си годишнина то изживява трудни дни – Народното събрание отново е разтурено, Добри Филев и А. Каранешев се завръщат в ДП; Ил. Георгов и Ант. Страшимиров са принудени поради материални затруднения да се откажат от редакторската работа. Благодарение на Т. Г. Влайков, нагърбил се сам с издателската дейност, „Демократически преглед“ продължава да съществува. Списанието и Народното събрание са основните трибуни, от които няколко години младодемократите излагат своите възгледи, водят непримирими спорове с политическите си противници, с бившите си съпартийци – последователите на починалия междуременно (през 1903 г.) П. Каравелов – Ал. Малинов и А. Ляпчев. За всички е ясно, че ДП не може да се промени отвътре. Търпеливо, с много разсъдък, постепенно увеличавайки своите съмишленици, тези безкрайно честни и целеустремени политически мъже подготвят създаването на Радикалдемократическата партия.

В началото на юли 1905 г. се свиква организационно събрание, което приема проектопрограма на бъдещата партия и избира временен централен комитет в състав Н. Цанов, Ил. Георгов, Стефан Гидиков и Т. Г. Влайков. На 1 септември за пети член на ЦК и негов касиер е избран Петко Ю. Тодоров; Ил. Георгов е определен за редактор на предстоящия да излезе наскоро радикалдемократически седмичник в. „Демократ“; Т. Г. Влайков става секретар на ЦК, а когато след около месец П. Ю. Тодоров подава оставка, той поема и неговата работа на касиер.

Първоначално клубът на РДП е на ул. „Сердика“ No. 10, II етаж, а по-късно се премества на ул. „Солун“ No. 54. На 11 септември се учредява официално първата (софийска) радикалска организация. В ръководството ѝ влизат адвокатите Н. Д. Найденов като

ръководител, т. е. секретар, и Хр. Дойчинов – касиер, и художникът Александър Божинов – библиотекар.

На 15 септември излиза първият брой на вестник „Демократ“, отпечатан в придворната печатница на братя Прошекови. До март 1906 г. вестникът набира 1200 абонати, а в навечерието на учредителния конгрес те са 1600. От януари 1906 г. „Демократически преглед“ става месечно списание под редакцията на проф. д-р Стефан Киров и Т. Г. Влайков. Малко по-късно започва издаването на „Демократическа библиотека“ – No. 1 от нея е „Политическите партии, тяхното минало, настояще и бъдеще“ от проф. Ю. Гамбаров, с предговор от проф. д-р Ст. Киров; No. 2 – „Същност и начала на демократизма“ от Ст. Гидиков; No. 3 – „Работническият въпрос“ от проф. Зомбарт.

Създаването на РДП се посреща с явно неодобрение от повечето съществуващи партии в страната. Появата на такъв конкурент нарушава привичните взаимоотношения в политическото пространство. Рязкото отношение срещу личния режим на Фердинанд и редица други наистина радикални възгледи не са по вкуса на представителите на консервативните сили. Както пише в „Демократ“ – „радикалните демократи се различават от такива демократически партии по това, че ... се нагърбват с една реформена деятелност, която цели коренното, макар и постепенно преобразуване на политико-икономическия и въобще на социалния ни живот“. Сериозни идеологически сблъсъци възникват със социалдемократите. Те виждат в РДП противник, който може да им отнеме голяма част от съмишлениците с по-реалистичната си и либерална програма. Цитирайки отново в „Демократ“ – социалдемократите „докарват коренните преобразувания в икономическата област до такава крайност, която при днешните данни на науката и при днешната действителност трябва да се смята за невъзможна, утопична“. Разсъждения в този дух се срещат често из пожелателите страници на партийния вестник:

„Ние знаем в случая на що се основава социалистическата мъдрост и че има само една прогресивна сила, тя е пролетариатът. Вън от него всичко е реакционно. Ала с тая мъдрост може да се задоволяват само ония, които повече живеят с вяра, а по-малко с мислене“.

„Няма в България по-големи кариеристи от социалистите: в никоя партия относителното число на чиновниците не е толкова голямо, колкото в социалдемократите“.

„Както, и да я наричат, радикалната демокрация ще остане партия на живота, а детинските умове ще останат да се залъгват в партиите на социалните илюзии“.

И така – отясно са палиативите, полумерките, обществената тромавост, а отляво – „утопиите, социалните екзалтации, несериозните блянове“. Между тях са либерално мислещите и либерално действащите радикал демократи, с които вече всички са принудени да се съобразяват.

Лидерите на РДП неуморно разясняват нейните идеи. Те пътуват често из страната – например през коледните празници на 1905 г. Н. Цанов, Т. Г. Влайков и Н. Д. Найденов предприемат обиколка из Южна България, посещавайки Татар-Пазарджик, Пловдив, Чирпан, Нова Загора, Сливен, Ямбол и Бургас. Друга форма на пропаганда са сказките. На 30 октомври 1905 г. бюрото на софийската организация провежда публично събрание, на което Н. Цанов говори по темата „Парламентаризмът и средствата за въвеждането му у нас“. Сказки изнасят също така Т. Г. Влайков – „Тенденциите в развитието на земеделието“, „Върху обществено-политическата дейност на народните учители“; проф. д-р Ст. Киров – „Кому принадлежи суверенитетът на България“; проф. д-р Йосиф Фаденхехт – „Законът за еснафските сдружения и отношенията на занаятчийските работници спрямо тия сдружения“ и т. н.

Временният ЦК препоръчва за изграждането на партията по места една особена тактика – „да не се бърза с основаването на организации, като се гледа не толкова на количеството, колкото на качеството; да се пристъпва към образуване на организация само след подготвена здрава почва, като се има предвид да се образуват не книжни и бездейни организации, а жизнеспособни и дееспособни, каквито само може да представят от себе си ядра или елементи на същинска обществена сила“. При все това до Учредителния конгрес има изградени 29 партийни организации, сред които 17 градски (6 околийски), 10 селски и 2 студентски: Бебровска (Еленско), Белоградчишка Ружинска (Белоградчишко), Бургаска, Видинска, Бреговска, Каримбегска, Негованска, Шефска (последните четири във Видинско), Долнокременска (Врачанско), Дупнишка, Казанлъшка, Кнеженска (Оряховско), Кюстендилска, Новозагорска, Пловдивска, Плевенска, Долнидъбнишка (Плевенско), Разградска, Самоковска, Силистренска, Сливенска, Софийска, Софийска студентска, Старозагорска, Тетевенска, Татарпазарджишка, Чирпанска и Лайпцигска студентска.

Броят на записаните партийни членове е 950.

На 12, 13 и 14 август 1906 г. в салона на безплатните ученически трапезарии на ул. „Цар Самуил“ се провежда учредителният конгрес на Радикалдемократическата партия. Делегатите са 88, сред които и една жена – Дженда Патева от Самоков.

В навечерието на конгреса Драган Цанков прави опит да предизвика среща между ДП и РДП „за изглаждане на противоречията“. В „Демократ“ пише: „Тия недоразумения маститият старец счита за различия в способите на действие. ЦК отговори на поканата отрицателно, като мотивира своя отказ с невъзможността да се стигне до какво да е сближение или съединение между двете партии, додето съществуват принципиални различия между тях“.

На 12 август в 9.00 часа конгресът е открит от Т. Г. Влайков. В бюрото, което ще ръководи заседанията, са избрани: председател Влад. Селджобалиев, подпредседател Ст. Гидиков и секретари Ст. Мавродиев, Н. Савчев, Д. Куртев, Й. Марков, Зидаров и Николаев.

Във встъпителната си реч Н. Цанов разяснява политическите мотиви за появяването на РДП – като алтернатива на личния режим на княза, и в защита на истинския парламентаризъм. Ил. Георгов разглежда „социалните интереси; които са извикали образуването на РДП“, и принципите, от които ще се ръководи тя. Отчет за дейността и положението на РДП през изтеклата година прави Т. Г. Влайков. Според сметките на временния ЦК приходите възлизат на 6208.17 лв., а разходите – на 8479.27 лв. Материалните затруднения и занаят ще са спътник на партията.

На следващия ден, 13 август, започва обсъждането на партийната програма. Както изтъква в словото си проф. д-р Ст. Киров, „Ние се конституираме в политическа партия, а не в революционна. Два са пътищата, по които се постигат и най-крайните реформи: единият е революционният – за него програма не се пише, а другият е еволюционният“. Той и проф. д-р Й. Фаденхехт говорят по проблемите на държавното устройство.

На 14 август докладите върху Програмата продължават. Илия Георгов разглежда финансовата, Т. Г. Влайков – социално-икономическата, а Стоян Костурков – културно-просветната ѝ част.

Освен Програмата и Устава, конгресът приема отчета на ЦК, бюджета на партията за следващата година и гласува две резолюции. С едната РДП „декларира, че при сегашните обществени условия тя може да поеме властта само когато народът ѝ изрази доверие чрез избори“, а с другата препоръчва на своите членове „най-усърдно участие в кооперативното

дело“ и заявява, че е за неутралитет в политическо отношение на кооперативните сдружения ... и за неутралитета на синдикалното движение“.

Конгресът избира нов Централен комитет – Ст. Гидиков, Влад. Селджобалиев, Н. Цанов, Т. Г. Влайков и Ил. Георгов (преизбран за редактор на в. „Демократ“). ЦК определя за свой секретар и касиер Т. Г. Влайков.

На 14 септември новоизбраният ЦК разпраща Окръжно No. 1, с което се дават упътвания на организациите и групите за бъдещата им дейност; а пък на съмишлениците в ония места, дето няма организации и групи, за образуването на такива, ако има условия. Започва къртовска работа по укрепването на РДП. Принципната ѝ гражданска позиция, патосът на в. „Демократ“ са реален фактор във формирането на общественото мнение.

След 1944 г. Едните...

Убеден съм, че рано или късно – и колкото по-рано, толкова по-добре – ще трябва да отправим взор към драмата, която РДП преживява в първите години след деветосептемврийския преврат.

На 1 октомври 1944 г. със сбирка в София на партийни членове от цялата страна започва възстановяването на РДП: За съжаление група отцепници, водени от грохналия физически и политически старец Стоян Костурков, след морални унижения и откровени подкупи влизат под името Българска радикална партия в ОФ. Едва ли има по-цинично предателство към идеите и идеалите на РДП и нейните създатели! Възможно ли е съчетаването на нравствени принципи, уважаващи като главно богатство свободата, достойнството и индивидуалността на човешката личност, с обезличаващата човека, насаждаща стаден колективизъм и проповядваща насилие комунистическа идеология... И още нещо – възможно ли е истинският либерал, следовник на Н. Цанов и Т. Г. Влайков, да бъде купен с държавен пост и тлъста заплата?

Ст. Костурков става министър на народното просвещение, Славчо Стоилов е назначен за кмет на София. Д-р Пенчо Костурков е подпредседател на XXVI ОНС, влиза с машинация в VI ВНС и дори е ръкоположен отново за негов последен, пети (!) подпредседател.

Освен него още 12 отечественофронтовски „радикали“ стават депутати в XXVI ОНС – парламент без опозиция, с чудовищно единодушие и твърд болшевишки курс.

Атанас Петров, Владимир Арнаудов, Христо Юруков са избрани за народни представители и в VI ВНС с ... листата на комунистите.

Вярно – времената са жестоки. Из страната вилнее политически терор, а в свещената сграда на парламента Георги Димитров, Димитър Ганев и Цола Драгойчева се държат като първи хулигани. И „радикалите“ крещят „Вечна слава на великия Сталин!“, а при споменаването на Г. Димитров рипват на крака, скандирайки „Да живее!“. Те гласуват за касирането на Никола Петков и другарите му, за разтурянето на опозиционния земеделски съюз. Те пишат във в. „Радикал“; „Опозицията ... е котилото на всички реставраторски и предателски елементи“.

... и другите

Тази групировка в никакъв случай не е истинската, НайчоЦановата Радикалдемократическа партия. Историята може да бъде пренаписана от комунисти безродници, но не може да бъде променена. Историческата памет остава. Например върху страниците на скромните, но изпълнени с мъжество и достойнство 4 броя на в. „Народен глас“, орган на Радикалната партия (обединена). На 11 ноември 1945 г. излиза брой 1,

издаден в печатницата на С. Т. Чаръкчиев, София, бул. „Дондуков“ No. 62. Както научаваме от вестника, на свое заседание от 21 октомври Върховният партийен съвет е заявил, че влизането на Стоян Костурков в ОФ-правителството се посреща „с единодушно неодобрение от всички партийни членове и съмишленици. С тази своя лична постъпка той се е самоизключил от партията и всички негови действия от този момент не могат с нищо да засегнат партията и нейния обществен престиж“. Проведен е избор на нови ръководни органи. В Секретариата (помещаващ се на ул. „Цар Самуил“) влизат Велю Кючуков, Симеон Петков, д-р Димо Бурилков, Злати Чолаков и Михаил Стоенчев – всички от София. Освен тях за членове на Изпълнителния комитет са определени и д-р Асен Цанов – Видин, Димитър Таркаланов и Спиридон Марков – София, Жеко Желябов – Варна, Иван Кротев – Пловдив, Михаил Икономов – Хасково.

На 25 октомври е изпратено Окръжно No. 1 с решенията на Върховния партийен съвет.

На 17 ноември с определение No. 4351 на Софийския областен съд – фирмено отделение, партията е редовно регистрирана и призната за юридическа личност. На 19 ноември излиза брой 2 на в. „Народен глас“.

„Толкова голямо е отрицанието и отвращението, които целокупният български народ от градове и села питае към комунистите в България, на които трябваше само една година; за да ги разбере малко и голямо колко струват“.

„Едногодишната власт на комунистите в България е низ от неправди, своеволия, беззакония, потисничество, разточителство и повсеместен грабеж, от незаконни облагания, от безогледни облагодетелствувания на всички малки и големи партийци“.

На 25 ноември излиза брой 3, предпоследен, на вестника. На 2 декември излиза брой 4, последен.

Съвременност

Духът на старите „младодемократи“, тяхната грижовно градена и съхранена през годините организация са оставили трайна следа в политическото съзнание на българския народ. Доказателство за това е възстановената след 10 ноември Радикалдемократическа партия. Тя отново е партия на либерално мислещи и либерално действащи хора, на силни и интелигентни личности. Самото ѝ възстановяване свари неподготвени пророците и сценаристите на българската перестройка. Те проспяха мига за внедряване в ръководството на вездесъщите си агенти. А съставът на РДП е такъв, че нейните партийни членове трудно се поддават на контрол, шантаж или манипулации. Ненаправно за нито един от радикалите депутати не бе извадено компрометиращо досие. Ненаправно това е най-силно атакуваната партия – ненавиждана от комунистите, непрестанно охулвана от бивши „сини“ лидери, все опитващи се да създадат около себе си нещо по-радикално, по-демократично, с други думи – по-либерално от РДП. Въпреки този натиск РДП не е застрашена от вътрешни конфликти, лидерски апетити и борба за власт. При този повсеместен егоизъм, зле прикрит кариеризъм, преминаващ в откровено службогонство и жалка големановщина, радикалдемократите отхвърлят предлаганите им съблазни, държат на верността към каузата на СДС и може би остават единствената партия в България, при която няма, а ако го има, е не така очевиден и осезаем отливът на членска маса. РДП съществува и както показват статистиките на националните конференции на СДС – след БЗНС „Н. Петков“ и донякъде БСДП има най-много общински организации и десетки хиляди съмишленици. Няма съмнение, че РДП ще даде своя значителен принос в изборната победа на СДС. Тъкмо тази победа, а не лицемерно

поклонение от бузлуджански тип ще бъде най-добрият и най-нужен подарък при честването на паметните дати от историята на българската Радикалдемократическа партия.

Август, 1991 г.

ГЛАВА II ПРЕЗИДЕНТЪТ

ПРЕЗИДЕНТЪТ МИ Е СКЪП, НО...

„Обсъждан е въпросът, може ли вестник „Отечествен фронт“ да стане орган на СДС. Отговорих, че приветствам тази идея“.

Желю Желев
28.XII.1989 г.

Вече цял месец се колебая, боря се със съвестта си, притискам болката в душата си – да напиша или не тази статия... Междувременно нови и нови факти, нови събития се трупат като неопровержими аргументи. А последните заседания на многоцветното политбюро и приумицата за преждевременния референдум като ефектен ход за отвлечане на вниманието разрушиха моето търпение. Безцеремонно игнорирайки мнението на депутатите, напуснали парламента, тази „кръгла маса“ не само повтори дума по дума печалното политическо споразумение от 3 януари, заменяйки месеца за провеждане на нови парламентарни избори по класическата формула „Септември ще бъде май!“, но и напомни с рецидивите си всички пакости, които постоянното съглашателство с комунистите нанесе на демократичните процеси в България.

А душата ме болеше, защото трябва много остро да критикувам Желю Желев. Никога не съм си представял, че ще ми се наложи да пиша така за безспорно най-ярката личност в съвременния, политически живот у нас, за този прекрасен човек, за този мъжествен философ, за вчерашния водач на нашата опозиция, за първия законен президент на страната. Но трябва да пиша. Д-р Желев ми е скъп, но свободата на България и превръщането ѝ в демократична държава са ми още по-скъпи.

Категорично не съм съгласен с позицията на президента по повод на последните събития в парламента и решителните действия на 39-имата депутати. Явно дезинформиран от най-близкото си обкръжение, той бе подведен, че тия 39 души няма така компактно да удържат на мъжката си дума. И като резултат – недалновидното, манипулиращо заявление, че с тяхното напускане нищо особено няма да се случи. Стучи се, г-н Желев, и още как. Жалко, че тъкмо този, който трябваше да има уши, не чу и тъкмо този, който трябваше да има очи, не видя. И тръгна да спасява издъхващото ВНС, в което за последен път комунистите имат мнозинство и с това мнозинство му готвят капана на жадуваната конституция, предвещаваща незабавни президентски избори, когато реформата ще стигне дъното на социалното напрежение и с носталгията по старите цени ще се материализира призракът на Луканов.

Печално известният г-н Ивайло Трифонов заявява: „Аз мисля, че в парламента вече се е формирало едно разумно центристко ядро от двете „страни“, което е заинтересувано от истинско икономическо и политическо реформиране на България“.

Още по-печално известният г-н Андрей Луканов е на същото мнение: „Аз като човек, който поддържа силни контакти със СДС, преди даже да се е появила тази политическа формация, бих потвърдил, че да, има разумни сили в СДС, и радостно разумни сили. И в нашата партия има разумни сили. Ние трябва да се борим за един съюз на разумните сили. СРС!“

Трогателно еднородни! А вие, скъпи приятели от СДС – плачете от мъка на 10 срещу 11 юни, жертвайте си здравето, оптимизма, семейното щастие, парите и надеждите, стойте в дъжд и сняг, в студ и жегата под сините знамена. Много ви здраве, неразумни! И нека си припомним как при избирането му за президент д-р Желев великолепно обясни що е това нежна революция...

Тоталната война, която президентът обяви на монархията, ме изпълва със съжаление. Защото от нея прозира корист. А когато користта обвинява човек като Желю Желев, това е непоносимо болно. На 7 януари в Хасково Ж. Желев предупреди Симеон II и фамилията му, че те „не бива да носят със себе си никакви илюзии за реставриране на монархията и Кобургготската династия“. Сетне с повод и без повод той громеше бедните няколко (десетки) хиляди монархисти с енергия, която по-добре да беше насочена срещу престъпното варварско войнство на комноенклатурата. Върхът на тази фобия бе словото за подвига на априлци на 1 май, където републиката и еднокоренните ѝ слова бяха употребени над 20 пъти за почуда и присмех на присъстващите. Впрочем върхът ли бе това, щом като на срещата с депутатите комунисти президентът продължи да твърди, че ние, „тъмните сили“, сънуваме розови монархически сънища...

Връщайки се малко назад – как така се случи, че Желев присъства точно на това заседание на Конституционната комисия, на което се обсъждаше дали лъвът от новия герб да бъде с корона. Досещате се каква теза защити тогава президентът.

Ами лекотата, с която най-напред узакони референдума за република, проведен в условията на чужда окупация, а сетне мълчаливо подкрепи парламентарното предложение за нов референдум, вместо за избори за незабавна смяна на системата...

С неумели и пресилени действия президентският екип преувеличава опасността (!?) от реставрация на монархията и нещо повече – сега в страната яростни антимонархически настроения. Всяко политическо насилие върху естествения ход на процесите, независимо от подбудите, рано или късно принуждава осъществителите му да поемат без всякакви уговорки съответната историческа отговорност.

Поради изпълнената с откровени глупости статия на иначе уважавания от мен проф. Добрин Спасов срещу Желю Желев от доброто предизборно време мислех да пропусна този пункт. Но той е съществена част от разсъжденията ми и без него просто не мога. Желю Желев е обречен да плаща непрекъснато дан на марксизма. Въпреки героичната му борба срещу тази отровна за съзнанието теория. На тия, в чиято ценностна система е проникнал, марксизмът винаги ще слага ограничители. Хората ще се опитват да му се изплъзнат, да го надраснат, но това няма да им се удаде напълно никога. С невъоръжено око може да се види как Желев прави блестящ марксистки анализ на промените в Европа и у нас (напр. в словото си пред „Глобъл Пенъл“ в Амстердам), но при все това се блъска непрекъснато в стената на производителните сили и производствените отношения, на базата и надстройката, на класовата борба и прочие понятия, категории и схеми. Като марксист Ж. Желев доста често се поддава на изкушението да акцентира върху формалните белези на политическата промяна у нас и с това да докаже, че политическите структури на системата са разградени. Но нали бедата е, че икономическите структури на нейната власт са практически непокътнати. Комунистическата партия господства в България, именно като държи ръцете си върху икономическите лостове. А формалните признаци на политическата промяна (опозиционен президент, многопартиен парламент, коалиционно правителство, временни местни управи) са маската на старите управници, най-удобната форма за тяхното легитимиране. И тъкмо тук ми идва наум следната мисъл на Желев: „Единственият и

последен шанс, който историята ни предостави, е перестройката. От тази гледна точка перестройката не е нищо друго освен мирен, хуманен, културен преход от държавния към частния, от монополистичния към демократичния капитализъм. Преход, наистина не така романтичен и героичен като прехода от капитализма към социализма, но затова пък реален, неизмислен и исторически необходим“.

Така е мислил Желю преди 10 ноември, това е зародишът на мирния преход, с акцент на „мирен“, а не на „преход“. Тогава е заченат този днешен вариант на реформа, а не на смяна на системата, който започва ерозиращо да се изражда в разсейка на перестройката.

Може би най-сложна е позицията на президента по етническите проблеми, произведени у нас в ранг на национален въпрос. Не мога да преценя доколко са компетентни съветниците на Желев в тази противоречива и болезнена материя, но ми се ще той да бъде по-точен и еднозначен в изказванията си, за да не се налага сетне да дава допълнителни пояснения по тях, които звучат единствено и само като оправдания. Ще ми се националните интереси да стоят по-високо от черноморския ортак-пазар. Ще ми се пътят ни към Европа да минава през България и Балканския полуостров, а не през преследващия преди всичко своите интереси Вашингтон, на чието сърце лежи именно Турция. Ще ми се в президентското сърце да има много повече обич към нашите братя българи, живеещи в невлизаци в сегашната ни територия земи. Ще ми се президентът да се научи да нарича българи жителите на Македония. Ще ми се той да страда по-малко от интернационализъм и да акцентира повече на гаранцията и защитата на изконните индивидуални права, вместо да се взира с пресилено старание в далеч по-абстрактните и силно политизирани колективни малцинствени права. И мисля тъй не като националист, а като българин, гражданин на еднонационална държава – съвсем реална и конкретна страна, със съвсем реални и конкретни етнически проблеми, със съвсем реални и конкретни съседи и със съвсем реален и горчив многовековен исторически опит, от който е грехота да не си извадим поука.

Като всеки човек президентът допуска чисто човешки пропуски, с които, ако характерът му е все така силен и духът му – все така мъжествен, той трябва да се бори. Тогава няма да има толкова очебийно бавни реакции като тази при установяването, че записът с прословутата фраза на Петър Младенов е автентичен. Тогава няма да има повече откровени гафове като изхвърлянето, че СДС влиза във ВНС с готов проект за конституция. Тогава няма да е така трудно достъпен за хората и още повече – за информацията, различна от старателно профилираната от душеприказчиците му. Тогава няма да открива душата си пред нарцистични и неблагодарни журналисти от рода на Велислава Дървева, боцнала го в хербария си редом с изявени политически трупове от близкото минало и още по-близкото настояще.

Разбирам, че с тази си статия рискувам да бъда упрекат за прекомерна острота към човека, който с активните си международни контакти, с непосилен труд за изграждане на опозицията стори най-много за демокрацията в България. Дори сега, завършвайки статията, аз изпитвам много угризения и тревоги. Та нали именно „Фашизмът“ бе тази книга, която през май 1983 година взриви моето мислене. Та нали въпреки всичко в нито едно сърце, затупяло с пулса на демокрацията, няма да заглъхне уважението към д-р Желев. Тъкмо затова той се нуждае от критика. Докато в страната реално и безнаказано управляват апаратът и номенклатурата на набързо преименувалата се компартия, президентът не бива да забравя, че бе лидер на Съюза на демократичните сили. Той не е изпълнил мисията си. Нещо повече – множат се тия, които вече с съмняват, че тази мисия е по силите му. Червената предупредителна лампичка светна. България още е комунистическа страна, но и още не е

късно да стане демократична. А мирният преход е мирен, защото се извършва чрез избори. Колкото се може по-близки. Дай Боже – свободни и честни.

Юни, 1991 г.

БЛАГА УСМИВКА, ДОБРОДУШЕН ЖЕСТ, ЖЕЛЕЗНИ ПРОБЛЯСЪЦИ **Д-р Желю Желев – опит за политически портрет**

Дали според логиката на демократичните процеси, дали по ирония на съдбата или поради острите завои из неведомите политически пътища – пластовете на обществения живот у нас непрекъснато се разместват, определяйки за страната ни оптимално възможното съчетание на управляваща сила и методи на управление. При все това СДС винаги е длъжен да търси средства за преодоляване на инерцията на властта, за корекции в мисленето, за промяна в движение на слабите личности. Опасни са самовнушението за непогрешимост, реидеологизирането на действителността, изобретяването на популярни (но и популистки) схеми за обясняване на тази действителност, използването на примитивизми в политическия език, а защо не – и потапянето в атмосферата на срещи единствено с нашите най-безкомпромисни съмишленици, които ни вярват, които ни казват, че сме страхотни, и са склонни да ни прощават всички грешки. СДС е големият шанс за България напук на разните там хардлайнери, тирета, зложелатели и мъдрочели графомани (кой знае защо – все бивши ДС-ченгета). Но СДС не трябва да напуска нито пространството, нито времето на политическите реалности, които са корективи за дейността ни независимо от нашите желания и емоции.

Такава политическа реалност, такъв съществен политически фактор е д-р Желю Желев. Той трябва ясно и точно да бъде осъзнат във всичките му измерения, с максимална обективност. Съзнавам, че аз съм субективен във всеки свой ред, но присъствието ми вече повече от две години около и във голямата политика, моите наблюдения и анализи сигурно ще добавят някои щрихи към реалната оценка на явлениято Желю Желев.

За него съм писал многократно и неизменно съм посочвал грешките и недостатъците му, макар че той винаги ме е респектирал като водеща фигура в младия ни политически живот.

Напоследък имах възможността да направя няколко посещения зад граница – САЩ, Канада, Германия, Белгия; срещам се с чуждестранни посланици, аташета, дипломати, парламентаристи. На базата на тези впечатления мога определено да кажа, че д-р Желев е безспорният български политик No. 1 в оценките на влиятелни западни политически кръгове. Обвеян със сантименталния привкус на опозиционното му минало, с авторитета на философ, на първи и най-значим лидер на СДС, на първи демократично, а сетне и всенародно избран президент, д-р Желев получава допълнителни бонификации с няколкото си силни международни изяви, с бързите темпове на демократизация на България, към които той е съпричастен, че дори и със заемания пост на държавен глава. На Запад много по-добре познават не парламентаристите и партийните ни лидери, камо ли пък синдикалните босове, а хората, които ежедневно правят политиката, които ежедневно вземат решенията, които са се нагърбили с бремето на изпълнителната власт и затова класацията на политиците ни там е друга – д-р Желю Желев, Филип Димитров, Стоян Ганев, Иван Костов и доскоро Димитър Луджев. Трябва да се подчертае, че уважението към д-р Желев сред президенти и премиери на силни в икономическо и политическо отношение страни е несравнимо по-значимо от прехвалената подкрепа, с която се ползва д-р Тренчев от ръководителите на АФТ-КПП – синдикати с помръкнала слава, подозирани във всевъзможни афери и корупция, с рекордно намаляла членска маса. Сам три процента от американците знаят, че президент на АФТ-КПП е Лейн Къркланд – човекът, с когото д-р Тренчев периодически плаши нашето правителство.

Далеч съм от мисълта да представям авторитета на д-р Желев на Запад като безспорен и неизменен. Там все по-често се забелязват нотки на колебание в оценките за дейността му, проявите на нерешителност, нежеланието му да се ангажира с категорична защита на правителството при непрекъснатия натиск срещу него, съпроводен с истерични вопли за оставка и избори, самоотстраняването при критични за страната социални конфликти (оценени единодушно, като политически амбиции, зле прикрити със синдикални напъни), противоречията с коалицията, предложила го за президент, слабостта му към провалили се колаборационисти, упоритата подкрепа за посредствени посланици в жизненоважни за страната ни европейски посолства – това са все явления, които не се отразяват здравословно на неговия политически рейтинг. Още повече че и д-р Желев трудно може да бъде пощаден от вълната на разочарование от президентите-дисиденти, засегнала по-слабо Хавел и по-силно Валенса. При все това СДС би допуснал огромна грешка, ако, затворен в нашите си представи за взаимоотношения, ценности и личности в обществения живот, не осъзнае, че в международен план за България най-голяма полза би имало кооперирането на усилията ни с д-р Желев.

Същото впрочем важи и за вътрешната ни политика. Подозирам, че в това направление ще се натъкнем на значителни трудности. Защото онзи обичан от нас философ демократ отдавна вече не е същият и промените, настъпили у него, са напълно разбираеми. Може би не леко, но д-р Желев е приел за свое кредо златното правило: „В политиката невинаги правият оцелява, но който оцелее – той винаги е прав“. От тук нататък проблемът е – личните амбиции и прагматизмът да се заплащат чрез минимално възможни компромиси с морала и съвестта. Д-р Желев чисто по човешки не приема някои лидери на СДС; с други има силни противоречия; трети не понася просто физически, но се съгласява СДС да издигне кандидатурата му за президент, като едва-едва сбърчи вежди, за да изобрази все пак за пред розовите си приятели загриженост и съмнение в правотата на избора. Ала бракът е взаимноизгоден, неизбежен брак по сметка и ние преглъщаме тежкия удар, който президентът ни нанесе с равнодушието си по време на нашата гладна стачка. Твърде скоро ще получим нови уроци по прагматизъм – върнати закони или измиване на ръцете чрез апелации към Конституционния съд. Апелациите, естествено, изпокъсаха нервите на синия електорат – същият, дето направи д-р Желев президент, и изпълниха душите на тия, които сееха огън и жупел срещу него.

В нашите среди вирее един мит – че д-р Желев се обграждал със слаби и некомпетентни съветници. Това просто не е вярно. Е, сред тях има следдесетонемврийски членове на БКП, има и бивши служители на Държавна сигурност, но не това е – най-главното. Болшинството от съветниците на д-р Желев са както професионалисти в своята област, така и много умни политически играчи. Те дават на своя покровител това, което най-много му липсва по природа и поради неопитност – ловкостта в политическите игри.

Били са (някои – донякъде) добре преди, не са зле и сега. Тяхната задача е да мислят с няколко хода напред, да анализират ситуацията и да моделират събитията според интересите на президента. Те не се занимават с текущите болезки на страната – за това си има правителство и парламент. Не са виновни за безработицата и ниските пенсии – за това според „Дума“ си има СДС. В атмосферата на огромно трудолюбие, в лабораторията на непрекъснат обмен на мисли и идеи, една амбициозна група от хора успява да мери сили с цели институции, каквито са Министерският съвет и Народното събрание, успява да държи под око всички невралгични пунктове и събития в обществения живот, да поддържа интензивни международни контакти, да лансира идеи – като тази за националното

помирение, криеща зад светата надпартийност преднамерен и никак небезобиден опит за реструктуриране на политическото пространство.

Тяхна основна грижа е как да разширят безобразно орязаните от конституцията права на д-р Желев, как да му припишат колкото се може повече заслуги за положителните промени в страната, снемайки от него вината за неблагоприятията. Тези хора са перфектни в изпълнението на своите нелеки задачи. Те не се свенят дори от някои, т.нар. тоталитарни, но днес съвсем невинни похвати: своевременното организиране на интервю, при което съчинените от тях въпроси са връчени на вечно услужлив тв журналист или кандардисването на някоя податлива на въздействие редакция да пусне по-бързо или да забави колкото трябва даден материал. Впрочем нито един от съветниците не може да бъде заподозрян в колкото и малка да било обич към СДС – напротив, те навярно прелистват с огромно удоволствие болния от интелегентна графомания, откровено антисин вестник „1000 дни“, известен още като „президентска трибуна“ и издържаш се без съмнение чрез волни пожертвувания или скромна фотосинтеза.

Навярно в обогатяването на президента с качества на политически играч няма нищо лошо, макар и в ущърб на неговото обаяние. Как иначе би могъл той така прецизно, с точно премерени думи и действия да отстрани от поста му министъра на отбраната Димитър Луджев! Свидетел съм, че идеята за тази оставка се роди в Президентството. Там ефектно се възползваха от естественото право на Филип Димитров да си подбира екипа на кабинета, от преминалото границите на търпимото поведение на Димитър Луджев при заседанията на правителството, а така също и от добре известното негативно отношение на повечето от лидерите на СДС към него. Тогава разбрах окончателно, че философът-демократ е вече майстор на политическата игра.

Аз бях поразен от дълбокия замисъл с безукорната прогноза на развитието на всички събития в Министерството на отбраната и в Генералния щаб след това, от април, та чак до края на август. Направо ме изуми хладнокръвието на д-р Желев при лансирането на версията за служебно правителство начело с Димитър Луджев – той би трябвало да се замисли поне за отклика на тези думи у хората, които знаеха за твърдото му решение да отстрани Д. Луджев на всяка цена. Да го отстрани, защото само така д-р Желев би могъл да постави под своя пълна и неоспорим контрол Българската армия и да „допише“ сковаващата го конституция, като изпълни с неподозирано от нея съдържание алинея 1 на член 100 – „Президентът е върховен главнокомандващ на въоръжените сили а Република България“. Нали в името на тази цел той лансира за военен министър Димитър Луджев, помогна му всячески да извоюва пълната власт в отбраната и войската, а после тежко изживя черната неблагодарност, с която верният му приятел и протеже отряза квитанцията на всички, буквално погна президентските съветници и реши сам да си създаде миниправителство в Министерството на отбраната, хвърляйки в дълбоко униние – за първи път след 10 ноември – целокупни Генерален щаб.

Тежи ми мисълта, че д-р Желев и неговите стратегии не бяха предвидили само моята остра реакция срещу прекаленото укрепване на позициите на генералите, в нарушение на демократичния принцип за цивилно ръководство над институциите, свързани с отбраната, сигурността и обществения ред. Опитах се да дам урок на г-н президента и висшите военни, че в страната ни вече нищо не може да се прави скрито от обществеността, че подобни съдбовни проблеми се решават не с трескава суетня и шушу-мушу, а при необходимата откритост на намеренията и прозрачност на действията. „Независимата“ преса и кресливата истинска опозиция, които толкова се грижат за демокрацията, дружно си замълчаха, защото

за тях демократично е само това, което спъва усилията на СДС (отражението му върху държавата в такъв случай е несъществено). Неколцина мои приятели пък решиха, че щом Димитър Луджев ме подкрепя в тревогите ми, значи съм стопроцентов луджевист. Точно така едни се сърдели не на този, който им подпалил къщата, а на този, който викал „Пожар!“. Напълно вероятно е новата структура на Министерството на отбраната и Генералния щаб да влезе в сила още до отпечатването на тази статия, с което стартираната решително и дори в някои аспекти твърде рязко военна реформа ще се забави за неопределено време. За сметка на това страната ни си има свежо произведени полковници и генерали, кипрещи се в новите си униформи редом с върховния главнокомандващ; зачестилите учения ще минават пред доволния му взор; международните контакти и военната ни политика ще се планират в Президентството, в чужбина ще гледат изумено как вместо цивилни на срещите и съвещанията от наша страна отново се връщат военни, а Министерството на отбраната ще бере душа под бремето на отговорността за липсата на пари, за всички недоимъци и грижи, за всички проблеми във военноремонтните заводи и в армията изобщо, разбира се.

Със същото упорство, с което се съпротивлява срещу строго ограничителните предписания на конституцията, д-р Желев акуратно следва нейната буква и дух при изолирането от държавните дела на своя вицепрезидент г-жа Блага Димитрова.

Признавам, че мотивите за подобно поведение не са ми напълно ясни. Когато Комисията по национална сигурност поправи „неволия“ пропуск в разработения от президентските съветници законопроект за Съвета за национална сигурност и добави в състава на съвета вицепрезидента, бях много смутен от реакцията на Алексей Алексеев – шеф на д-р Желевия кабинет. Емоционалната обосновка, че предложението на нашата комисия е абсолютно неправомерно, ми позволи в пълна мяра да почувствам колко съзнателен и добре обмислен е бил въпросният пропуск. По-късно имах още поводи да се убедя – изолирането на г-жа Блага Димитрова не е само видение, породено от прекомерната ми мнителност. Жалко, защото от разпилените между етажите на Президентството взаимни подозрения, недоверие и неизказани огорчения губи СДС, губи страната ни, а в управлението ни зазвучават познати балкански напеви, които, уви, никак не можем да надраснем.

Д-р Желев е склонен според мен да се поддаде на две големи илюзии. Според първата от тях СДС е (вече) обречен, защото трябва да свърши определена тежка и съсипваща политическия му смисъл работа – да извърши смяната на системата и да изконсумира целия обществен негативизъм на периода, когато старите структури ще бъдат разстроени, ликвидирани или преподчинени на пазарните механизми, а новите структури ще търсят все още оптималност и ефективност – период, в който жизненото равнище неизбежно спада. Та по сметките на редица видни наши асове на политическата прогноза, изпитващи носталгична тръпка по историческия материализъм, като изпълни мисията си и свърши мръсната работа, СДС ще си отиде, а на нашата уморена от син тоталитаризъм земя ще се възцари едва ли не демократичният рай на всеобщото национално побратимяване. Кой знае обаче дали в нечия по-рационална глава не проблясва мисълта, че когато жизненото равнище спада, настъпва умора от демокрацията, жаждата за бързи промени буквално пари под лъжичката на общественото съзнание, очакването на силната ръка, която ще въведе порядък и вярата в бащицата от потребност се превръщат в необходимост.

Каква горчива илюзия! Та д-р Желев и СДС са две части от едно и също цяло, двете лица на един и същ процес. Важното е да го разберат това в СДС (макар че, пишейки тези редове, виждам отчетливо несъгласието на редица мои колеги от „Раковски“ 134 и в парламентарната ни група), но още по-важното е да го осъзнае д-р Желев.

Втората от споменатите две илюзии е прокрадващото се у д-р Желев и неговите близки съветници убеждение, че това Народно събрание, което горе-долу прие най-важните закони и направи максималното при своята биполярна конфигурация, влиза във все по-силно противоречие с настъпилото преразпределение на обществената подкрепа за представените и непредставените в него партии и затова трябва да се мисли за нов парламент. Идеята в чистия и вид е прозрачна – новият парламент ще бъде от полски тип – слаб, с многобройни, но малки фракции, раздиран от противоречия. При такъв парламент правителствата падат като зрели круши, а страната е в постоянна политическа нестабилност. В подобна атмосфера на преден план би трябвало да излезе президентът-обединител и помирител на нацията, единствено способен да концентрира усилията ѝ за измъкване от кризата и опазване на демократичните устои на обществото.

Още една горчива илюзия, опровергавана ежедневно от развитието на събитията тъкмо в Полша, където от предишния огромен и сякаш вечен авторитет на Лех Валенса е останало твърде малко.

Силата на демократичното общество са демократичните му структури – тук д-р Тренчев е абсолютно прав. Но такива структури са не толкова профсъюзите и бизнесбратствата, а преди всичко институциите, свързани с непосредственото упражняване на трите власти. В преходния период ядрото, тягата на промяната е демократично избраният парламент, каквото е сегашното и каквото не беше Великото народно събрание. (Още ни боли при спомена за безчетните престъпни манипулации и фалшификации, извършени от комунистическата партия през юни 1990 г. За обстоятелствата около спешното и загадъчно признаване на изборите за законни от тогавашните лидери на СДС до ден-днешен се роят какви ли не слухове, съмнения и въпроси. Още една страница, която непременно трябва да се прочете, преди да бъде доунищожена). Ето защо преждевременно да се посяга днес на завоювания с цената на съдбовни усилия парламент е доста опасно начинание.

Колкото по-напред отиде реформата, осъществявана от СДС (а да не забравяме, че днес просто няма друга сила, способна да извърши промяната), колкото по-успешно и ефективно заработят демократичните структури, толкова повече авторитет и признание ще натрупа нашият президент. Удивително е как той не осъзнава това в необходимата дълбочина! Рухне ли сегашното Народно събрание, превърне ли се следващото в парализирана говорилня, д-р Желев рискува да стане пионка в ръцете на неясни сили и интереси, пасивен наблюдател на вилнеещ анархосиндикализъм, всевластни изпрани мръсни пари и сериозни етнически конфликти. Абсурдно е от каквито и да било съображения да се пречи на закономерния ход на историческото развитие. Както са абсурдни и, разбира се, опитите да се внуши, че може по някакъв начин да се отстрани, игнорира, принизи или натика в миша дупка президентът, избран по същия законен и демократичен начин. Изкуството в политиката е да надраснеш все пак личностното отношение, да преглътнеш антипатиите и – колкото и патетично да звучи – да подчиниш дейността си на интересите на страната в тежкото време на нейната демократизация.

Наистина неприятно е, когато д-р Желев се отдалечава от нас и като че ли демонстрира как все по-малко държи на нашето сътрудничество. Неприятно е, когато той събира овациите на червения печат или пък се ползва с явните симпатии на цялата тази добре начетена и вечно кисела полуинтелигенция, дето преседя последните три години в кафенетата или в скутовете на сантименталните си любовници. И още редица неприятни неща ни се случват ежедневно, но такива са реалностите в нашата страна. Защо да се правим, че всичко, което не ни се нрави, не съществува или е толкова порочно, толкова

отвратително, че трябва да му обявим тотална война? Вярно, че д-р Желев напоследък все по-често крие зад благата усмивка и добродушния жест железни проблясъци в очите, решимост да диктува хода на събитията у нас. Но не изпепеляващи битки с него са ни нужни, а съвместна работа. Само така ще се включат ония компенсаторни механизми, които отстраняват крайностите и успоредяват намеренията. Все ми се струва, че това е най-краткият път към общата цел. Освен ако някой от нас не е стаил други намерения нейде навътре в душата си.

P.S. За крайно неприятния гаф на Здравко Попов научих по официален път на 18 август едновременно с д-р Желев и Ф. Димитров. Едва ли президентът е подозирал за похожденията на своя съветник, за тесните му връзки с бившия кадровик на МВнР Николай Богданов и със свързания с християнската милиция „Ливански сили“ стар клиент на „Кинтекс“ Амал Абу Зейд. Още повече че г-н Зейд си пада по неколцина други „бивши“, забравили да се завърнат у нас след отзоваването им от Ливан. Но са подлички версийките, представящи Здравко Попов като поредна жертва от войната между СДС и д-р Желев. Да изкарваш президента мъченик, когато човек от обкръжението му сгазва лука, е висша глупост. Лично мен много по-силно ме тревожи мисълта, че любител на бейрутски силни усещания е разполагал с огромна, адресирана до президентския кабинет информация.

А т.нар. Боянска пресконференция на д-р Желев толкова категорично илюстрира тази статия, че не се нуждае от коментар. Срамно е, че на нея нямаше журналисти от сините вестници „Демокрация“ и „Век 21“: единствени борили се за избора на д-р Желев през януари.

Септември 1992 г.

ГЛАВА III СДС – МИНАЛО И БЪДЕЩЕ НА НАДЕЖДАТА

КАПАНИТЕ НА РАЗБИТИЯ СОЦИАЛИЗЪМ

Бурни и драматични събития за броени месеци измениха коренно политическия лик на Източна Европа. Длъжни сме да отбележим заслугата (наистина историческа!) на СДС за голямото събуждане на България. В нито една от бившите т.нар. социалистически страни не възникна като главна опозиционна сила подобна коалиция от партии, сдружения и движения с различна ориентация, различни цели и възгледи относно държавната уредба и обществения живот.

В богатата палитра от посоки и акценти във великата антисоциалистическа революция изследователите ще намерят „храна“ за безкрайни анализи, обобщения и монографии. Моите цели са по-скромни. След като съм убеден, че СДС е феномен, ще се опитам да намеря ключа, подхода към този феномен; да открия в неговия генезис, в ограниченията, закодирани в неговата същност, и в грешките и сполуките на неговото израстване поне част от мотивите за противоречивото му поведение сега.

СДС е не само рожба на промените в страната – той е и техен генератор. Затова спорът кое първичното – тия демократични промени или СДС – е подобен на спора за кокошката и яйцето. Цялата дейност на СДС преминава в една жестока, в една драматична, но и романтична борба с капаните, заложени на видими или скришни места от разбития социализъм. Тия капани са и вътре, в невидимата тъкан на съюза – в неговите идеи, мотиви и амбиции.

Хората съдят за тактиката, коментират поведението на СДС, те правят догадки и за междупартийните му взаимоотношения, за търканията в сложния конгломерат от стремежи и морал на лидерите. Но малцина осъзнават напълно какви титанически усилия изисква това ежедневно себепреодоляване – да изчегърташ от същността си ръждата на отминалите десетилетия, да късаш през болка налепите на тоталитарното мислене, да изрязваш от живата плът туморите на догматичното и деформиращо наследство. Същността и съществуването на СДС са опит за летене – да се изтръгнеш от закостенелите рамки и да избегнеш желязната паст на ненаситните капани. А когато се случи някой от тях да щракне зловещо, мъжеството сбира в юмрук целия разум, за да се освободи от сляпата неизбежност.

В съзнанието на народа месеци наред се внедрява версията за пряка намеса на висши кръгове от БСП във формирането на СДС. Привеждат се ред аргументи – че за първите демократични митинги разрешението е идвало директно от Политбюро, че сред основателите на СДС е имало немалко партийни членове, някои от които впоследствие са се оттеглили и т.н. Дори да са съществували подобни намерения за тотално контролиране на опозицията, те се оказаха безрезултатни (изключвам баналните шпионски похвати, като подслушване, следене и четене на кореспонденция).

Идеолозите на БСП упорито внушават, че СДС е заразен от болшевизъм; че на мястото на червения тоталитаризъм идва син. Изброяват се сякаш трудно оспорими прояви на непримирима праволинейност, на нетърпимост към критиката, на рецидиви като „който не е с нас, е против нас“. Тук е важно обаче каква е степента на поражение, от какви позиции се води и води ли се въобще борба с тези пороци. Важна е гледната точка. Аз например не смятам, че прекаляхме с изнесената информация за масовите гробове и социалистическите

концлагери. СДС просто не успя чрез многобройните факти да внуши главния извод – че след 1944 г. в България е имало няколко вълни на ликвидиране не само на иначе мислещите, но въобще на мислещите и по този начин интелигенцията ни е била обезглавявана периодически с неумолима последователност и безпощадност. Това е основната причина у нас да няма събития, подобни на Берлин-51, Будапеща-56, Прага-68, Гданск-80 и Тбилиси-89. Ето защо не отричам, че повечето главни действащи лица в СДС произлизат от комунистическата партия. Нещо повече, твърдя; че с малки изключения ние всички произлизаме от нея. Разбитият социализъм ни е просмукал, загнездил се е във всяко кътче на нашето съзнание и все гледа да надникне предателски оттам. Ние всички сме негови роби и подобно на великите люде трябва да изстискаме от себе си тая робска отрова.

Аз отхвърлям патоса и аргументите на хитроватия доцент, осенен от елементарната дешифровка „Стани Да Седна“. Той без грам съмнение обвини СДС в цинизъм; защото как другояче се наричат съзнателното користолюбие и откровената жажда за власт! От друга страна – не сочи назидателно с пръст една или друга проява на някой опозиционен деец, която напомня додесетонемврийски времена. Опитвам се да видя злото червено духче, скрито зад нея, вместо да се включавам в акцията по изобличаване на внедрени в СДС комунистически агенти. Примитивно е охулването на Р. Воденичаров само защото поведението му е различно от нашето. Не споделям понякога изказванията му, но ги отдавам на съвсем естествения за всеки човек стремеж да надвие своите комплекси, особено когато прави равносметка на извървения досега път.

Нещо ме кара да мисля, че мнозинството от членовете на БСП си представя политическата борба у нас като новела от „Декамерон“ на Бокачо. На БСП, естествено, се отделя ролята на отшелника Рустико, а за СДС – на наивната Алибек. Тази млада девойка искала най-добре и най-леко да служи на Бога и Рустико успял да я убеди, че това става, като „дяволът бъде вкаран в пъкъл, на който Бог го е осъдил“. В края на краищата Алибек действително се съгласила, „че да служиш на Бога е безкрайно приятна работа“. Хубаво би било, ако след нашата перестройка СДС кажеше, „че да служиш на демокрацията е безкрайно приятна работа“. Но уви!

Говорим за уловките на мрежите, които системата разстилаше по пътя. Без съмнение най-коварната бе споразумението за ненасилие. СДС издържа успешно този труден, но високоморален изпит, жертвайки част от популярността си в името на своите принципи. В политическия цугцванг бе намерен правилният ход, вместо да се отговори на демагогията с демагогия.

Погрешните стъпки на СДС продължават да се редуват с невероятни сполуки. При избора на президент упоритото отстояване на кандидатурата на д-р Петър Дертлиев едва не завърши с катастрофа. Цялата синя фракция изпадна в шок, когато Виктор Вълков мина на милиметри от президентския пост. Разиграха се Шекспирови сцени с трагични клетви за вярност. Имах чувството, че съм попаднал на пионерски сбор или в менажерия. Но чудото отново стана! Отнякъде се намериха морални сили за скъсване с илюзията за спасителен прагматизъм. Ето затова ги уважавам тия хора – плащат висока цена за заблудите, но не униват, стават и тръгват. До следващото изпитание. Когато пак ги заплашва подхлъзване, когато пак бремето на черно-бялото безалтернативно мислене отново напомня за себе си. Както в случая на „бързата“ реакция срещу д-р Тренчев след пожара в Партийния дом. Критика на недообмислената позиция направи кратко и ясно Петко Симеонов: „Аз изключвам участието на КТ „Подкрепа“ и на д-р Тренчев в опожаряването на сградата на БСП. Много често се създават подобни ситуации, при които трябва да се намери някой

виновен, и затова се подбират селективно думи, действия и реплики на даден човек. На хората е нужен враг и сега някои се опитват да посочат такъв“.

Последният пример за плащане на данък на необективната оценка и схематизма са критичните дни, които преживя СДС, а с него и хилядите му симпатизанти, докато се приеме декларацията за отказ от участие в правителството на БСП. Пак се понесоха упреци, квалификации за съглашателство, предателство и какво ли не още. Да, имаше хора, готови да седнат в министерските кресла. Но това не беше комплексът „Големанов“ – промъкнала се бе наивната вяра, че спасението на България изисква, щото СДС да се съгласи да играе под свирнята на чуждата гайда. Мъже, които ги очаква ярка държавническа кариера, забравиха печалния отечественофронтovski опит за коалиция 1944-1946 г. И не само това...

Никак няма да е пресилено, ако кажем, че СДС буквално се раздира от непримиримата борба на вградените в него противоречия – между специфичното и общото, частта и цялото, родилните петна и нравственото усъвършенстване. Трагичното и прекрасното в тази борба е, че с всяка крачка напред към демокрацията СДС върви и към своя край. СДС е непрестанно преодоляване, от една страна, на стремежа на отделните партии да разчупят коалиционните ограничения, а от друга – на опасността коалицията да се превърне в монолит. Обезпокоително е, че двете най-големи партии в СДС страдат в значителна степен от дефектите на боравенето с овехтели количествени понятия, напъват се да станат всенародни по примера на партията с голямо „П“. Има-няма, и напомни за себе си фикс-идеята за „гръбнак на съюза“. Особено неприятна бе картината при регистрирането на кандидати за народни представители. Надеждата е, че многообразието на идеите и личностите в СДС ще продължава все така да служи като отрезвител срещу подобни самоизмами.

Днес със задълбочаване на безперспективността и чувството за обреченост се създават условия за злокачествени изменения в обществото. Систематично и дълбоко обмислено се пускат в ход понятия, знаци на една нова действителност – ред, мерки, неофашизъм, гражданска война, популистка диктатура – действителност, която вещае мрачни дни. Нека бъдем наясно: ако има опасност от преврат, от диктатура, от насилие, тя произтича само и единствено от най-реакционните сили в БСП – от тия, у които е оръжието, у които са огромните пари.

Подобно на партийния дом, пламнал от искри на площадно недоволство, може да избухне цялото общество, подложено на мизерия и дестабилизация. И тогава истинските подпалвачи също ще бъдат в сянка, скришом наблюдавайки как всичко гори със син пламък. Но не от демокрацията, а от старателно и предварително запасените лесно запалими материали. Ето това е най-страшният капан на разбития социализъм.

След години ние ще разказваме, преливащи от сантименталност, на своите внуци как едно време, напук на всякаква логика, в България възникна романтичният и невъзможен Съюз на демократичните сили – целият пропит от тоталитаризъм и разяждан от противоречия и догматично мислене.

Ще разказваме как пътят на този съюз бе осеян с капани и примки – работа безнадеждна – за оптимисти и страшни наивници. Но те победиха, дявол да го вземе. Първо себе си, а после и системата. Въпреки грешките и илюзиите.

- Страшно ли беше? – ще ни попитат внуците.

- Страшното дойде после – ще им отговорим. – Когато започна обикновеният и нормален човешки живот.

Октомври, 1990 г.

СЦЕНАРИЯТ ЗА ПОСЛУШНАТА ОПОЗИЦИЯ СЕ ПРОВАЛЯ

Парадоксалният ход на политическите процеси в България предизвиква всеобщо безверие, расте апатията, нервите са оголени и обтегнати до скъсване, а в душите кристализира опустошаваща злоба. Небивали по размах червени сборища в центъра на столицата позорят страната пред интегрираща се и преодоляваща границите Европа. Що за историческа слепота – да вееш знамената на една партия, чиито корени са в мерзкия атентат в храма „Света Неделя“, чието ежедневие е била безпрецедентната по систематичност разправа над всичко мислещо и честно в годините след деветосептемврийския преврат. Тази партия не намери у себе си капчица свян и смирение, за да се извини на народа за престъпленията, с които затри или осакати живота на цели негови поколения – акт на върховна справедливост би било България да си отдъхне поне за десетилетие от нея. Шансът за това обаче бе нелепо проигран. Умува се и се спори ожесточено – имало ли е у нас сценарий? Сценарий за трансформиране на тоталитарната социалистическа Система в псевдодемократическо общество, в което комунистическата партия, съхранявайки в преимуществено скрити форми своята политическа власт, овладява контролните икономически лостове при подстъпите към пазарните отношения и сетне, благодарение на натрупаната огромна стопанска и финансова мощ се връща обратно към явното управление на страната като реформирана, съвременна (модерна) социалдемократическа (лява) партия. Абсолютно съм убеден, че при това обвързване на БКП с КПСС, на репресивния ѝ апарат с безспорно най-мощната разузнавателна и терористична, враснала се в държавните структури организация, каквато е КГБ, такъв сценарий е имало. Той може спокойно да бъде наречен (и вече е наречен) български „мирен преход към демокрация“ или накратко – българска „перестройка“. Елементите на този сценарий са: отглеждане на послушна, т.е. контролируема опозиция, инсценировка на окончателно компрометиращи стария режим действия (от типа на побоя пред „Кристал“), безкръвен вътрешнопартиен преврат, забавяне с всевъзможни средства на демократичните промени, впрягане на цялата държавна и информационна машина за спечелване на парламентарните избори, гласуване на противоречиви, със силна популистко-социална окраска закони, създаване на коалиционно правителство, в което опозиционни министри да вадят кестените от огъня на инфлацията, постепенно размиване на границите между власт и опозиция, между БСП и СДС, създаване на оперативни служби към изпълнителната власт за прикриване и защита на прането на мръсни пари и т.н., и т.н. Мъката, обхващаща ме, когато се замислям за последните 36 месеца от нашия политически живот, в който участвам със скромните си сили, ме кара да бъда откровен и отговорен в анализа на преживените събития. Всяко едно от тях си има своите обективни причини и логични обяснения, но подредени в строга последователност, те очертават доста любопитна и поучителна картина. Ето – и напоследък сме свидетели и потърпевши на елементарни тактически удари – прокарване на лъжата „политическо споразумение“ от 3 януари, с кухото обещание за нови избори през май; мелодраматични, кокошкарски съдебни процеси, в главния от които Тодор Живков бе спешно скрит от хорските погледи тъкмо тогава, когато трябваше да бъде разпитан свидетел No. 1 Андрей Луканов; блажени бяха верующите, надявали се въпросният потомствен комунист и вероятен кандидат за политическо убежище в белокаменна Москва да се яви на очна ставка със своя любим учител и закрилник; пълзяща реставрация в телевизията, при която тежката червена ръка, движеща марионетката Огнян Сапарев в стил „централное телевидение“,

задушава обективността и информацията и се справя най-после с Кеворк Кеворкян и въобще с личностите от синия екран. Това са само детайли от един перфектен и постоянно актуализиран план, чиято безупречност се възвисява единствено от малката и незначителна подробност – веднъж изпуснат от бутилката на тоталитаризма, духът на демокрацията никога вече не може да бъде натикан обратно вътре. Историческото време тече еднопосочно и неизбежно.

Стратезите на нашенската „перестройка“ бяха значително улеснени от отсъствието у нас на каквато и да било организирана опозиция. След последователното физическо или морално унищожение на цвета на нацията, страната се оказа без алтернативно мислещи съпротивителни слоеве сред интелигенцията. През 80-те години наченките на опозиционни възгледи бяха предимно у хора, членуващи или гравитиращи около комунистическата партия и получаващи определени привилегии за достъп до информационните ресурси – нещо съвсем естествено за една тоталитарна държава. Може би главно поради това първите ни опозиционери мечтаеха за преустройство на Системата, а не за нейната смяна. Сред тях имаше голям брой сърдiti високообразовани хора, които кръжаха около илюзиите на Пражката пролет за реформа на социализма. Да, но поколението на Дубчек и сродните му в Полша и Унгария станаха онази почва, върху която избуя новото поколение опозиционери – скъсало с реформизма, отрекло социализма като идея и практика. А много от нашите реформатори стискаха дълго и след 10 ноември комунистическите си билети, произнасяйки пламенни антикомунистически речи; твърдяха, че са марксисти, но действаха и дори мислеха като антимарксисти. И така – поколението, което трябваше у нас да бъде почва за истинска антиоталитарна опозиция само оглави борбата срещу тоталитаризма – с ограничеността на възгледите си, с деформираната от марксизма ценностна система. Някои (и немалко!) от тия сърдiti борци за гласност, преустройство и екология бяха против личния режим на Тодор Живков и редица от фрапиращите морални извращения, но не и срещу самата Система. Обвързани с тази Система, поставени над останалите хора благодарение на верността си към нея, в момента, в който осъзнаха, че промените опасно застрашават основите ѝ, те спешно се върнаха на старите си позиции, сред старите си партийни другари и нещо повече – станаха най-яроствните, най-ортодоксалните комунисти – Стефан Продев, Анжел Вагенщайн, Нешка Робева и подобните им. Други започнаха да изостават по пътя към демокрацията; всеки кръшваше тогава, когато получаваше това, към което се стремеше, когато достигаше до критичния предел на реформи на Системата, които можеше да понесе. Но и мнозина от останалите, отишли сравнително далеч по този път, като хора, така или иначе венчани с БКП, приели някога манталитета ѝ, идеите ѝ, целите ѝ – те непременно и често неволно свързаха борбата за демокрация с борбата за по-преден пост, искаха да видят себе си в демократичните промени, демокрацията им стана конюнктурна, ограничена, лична – такава е била жизнената им позиция и точно тя е в основата на личната им драма. Нямам нищо против отделните личности, особено когато класните и некомпрометираните професионалисти са очевиден дефицит за страната, но все ми се струва, че има някъде един тъничък морален предел, зад който методичното подбиране на министри, посланици, съветници, кметове, шефове на агенции и служби все от един и същи кръг борци и радетели за демокрация вече намирисва. Впрочем така е било често в нашата история – романтизмът се оказва другото лице на откровения прагматизъм винаги щом доближи коридорите на властта. Ето защо ние трябва да оценим достойнството и мъжеството на онези, които прекрачиха оттатък сковаващите хоризонти и съблазни и днес са все още общопризнати лидери на демократичните сили – техен лик и мярка за морал.

Анализирайки сегашната ситуация с оглед на така приведените разсъждения, можем да кажем вече определено, че в момента завършва процесът на отстраняване от ръководните постове и ключовите места в СДС на опозицията, „назначена“ от Луканов и компанията му от боянски апаши. Един по един неумолимо отпадат хора или съзнателно внедрени, или много прецизно селектирани по съответни качества, критерии и произход, подпомогнати деликатно и умно толерирани. Те изпълняваха съзнателно или не своите задачи и сетне – съевременно биваха изтегляни, понякога – хладнокръвно жертвани. Всеки от тях бе на преден план дотогава, докато бе нужен. Вездесъщият кандидат на БСП за предиент Чавдар Кюранов седеше в щаба на СДС, когато се наливаха основите на „мирнин преход“. Фамозният Румен Воденичаров в най-критичните за парламента дни с методична последователност се опитваше всячески да очерни СДС – същия този съюз, чийто говорител бе в началото. Ако превъртим лентата на събитията назад към времената на първите митинги, кажете – за колцина от тогавашните лидери сега синият електорат може да каже добра дума? Ненапрасно щабът на БСП овреме спря печалния мартиролог „всички сме грешни“. Усети се, че част от грешните фактически (не искам да кажа – нарочно) действаха в негова полза. В този ред на мисли не мога да подмина безпринципната игра с предизборните квоти при регистрирането на кандидатите за народни представители. Срам ме е да си спомням за тия сцени на небивала партизанщина, ламтеж и трескав дележ на бъдещата баница, но те рефлектират в днешния ден на опозицията. Изкуственото пробутване на „своите“ кандидати, предприето с неистова страст от левите партии и екологичните организации, сега изглежда като добре и изтънко обмислен ход – тъкмо тия хора с отечественофронтовско мислене си седят блажено в парламента и наричат напусналите го депутати „крайно агресивни и арогантни“ (Петко Огойски), „хора, жадни за власт, за постове“ (Петър Слабаков). Забравиха десетките беловласи старци и млади кандидати за постове и слава как ни ги спускаха с парашути в пропорционалните листи, как тия „седесета“, над които те сега се присмиват, с цената на колосално напрежение ги внесоха буквално на ръце в Народното събрание.

Подобни проблеми трябва да бъдат разчовъркани докрай, защото и мен, както стотици хора, винаги ме е вълнувал въпросът – как стана така, че от няколкото опита за възстановяване на БРСДП и БЗНС – Н. Петков тъкмо колаборационистки настроените групи на д-р Дертлиев и Милан Дренчев успяха? Може би отговорът на този въпрос е генетично свързан с поуките от сегашната политическа ситуация, когато СДС е практически обединен извън парламента, а е разединен вътре в него – главно поради прекомерните лидерски амбиции на д-р Дертлиев, а двата БЗНС са практически обединени вътре в парламента, но са разединени вън от него все поради същите стремежи на Милан Дренчев. И щом обвиняват СДС в тоталитаризъм, нека бъдем наясно дали е тоталитаризъм, когато в огромната си част електоратът на СДС стои зад Националния координационен съвет и групата на 39-те, или когато 70-80 депутати, лишени от политическото доверие на коалицията, от която са избрани, въпреки всичко игнорират нейните решения и си позволяват безцеремонно да говорят от нейно име.

Кризата на СДС е всъщност пречистване. На такова пречистване е способно само движение, чийто мисия е да освободи страната от метастазите на социализма. И дойде денят, когато сценарият трябваше да бъде отхвърлен. Най-силният удар срещу този сценарий бе именно напускането на ВНС от шепа депутати. Това донкихотовско решение на групата т.нар. кресльовци, хулигани и екстремисти, взето по типично българския възторжен порив „за едната чест човек живее“, разбърка окончателно сметките на управляващата върхушка.

Излизането им постави под съмнение съществуването на последното Народно събрание с комунистическо мнозинство, превърна приемането на конституцията на демократическия социализъм в неразрешим проблем и направи парламентарните избори близки и практически неизбежни. Създадох се реални условия за учестване на политическия пулс, лъчът на надеждата започна да проблясва, а по площадите пак наизлизах хилядите „дървеници, хлебарки и ястреби“. Пред реалната заплаха от безвъзвратно проваляне на сценария не издържаха нервите на „Дума“, разтрепера се и декларираше верността си към нея изданийца; разшаваха се и свалиха маските си вестници, опитвали се да залъгват народа с показната си независимост. Заработи заговор срещу 39-те, целящ политическото им унищожаване; всяка жълта и червена страница стана трибуна на героите на социалистическия конституционен труд, криещи се гузни от своите избиратели. Прекрасният опит за летене, предприет от СДС, бе наречен диктатура на седесариата, затупаха се в демократските си гърди човечета, отдавна подозирани в тесни връзки със службите за сигурност, отличници на АОНСУ запяха бодри антиседесарски частушки. Видяхме жалки пируети с периодично излизане от и влизане във парламента и като капак на всичко – развихри се безпардонна манипулация. На останалите в свещената сграда бе внушено (а те, бедните, толкова доверчиви били!), че президентът пожела референдума, че министерското ни трио изпадало в ужас при мисълта за саморазпускане на парламента, че 39-те били по-монархисти от самия цар. В същото време се отбягваше въпросът с такава ли конституция ще сменим Системата? Никой не пожела да проумее колко много исторически смисъл има в нашето искане за бързи парламентарни избори като последен шанс за измъкване на страната от оста Тирана-Букурещ-София, като гарант на икономическата реформа и като катализатор за превръщането ѝ в база на смяната на Системата, като импулс за коренни промени в политическите структури на обществото, някои от които неизбежно ще трябва да бъдат разрушени. Вместо разум и отговорност отново започнаха старите хватки – с ерозиране на СДС, със създаване на фантомни организации. Такъв е т. нар. политически клуб „Екогласност“, представляващ най-смешното недоразумение и профанация на „синята“ идея; такава е и скалъпеното от Сапарев No. 2 пловдивско недоносче, кичешо се с абривиатурата СДС – своеобразен мутант на болшевишката конспирация. И какво – никаква надежда ли няма? Нищо подобно, нека размислим трезво.

1. Президентът на страната е „син“. И ако той иска да остане в историята като явление, а не просто като факт, ще продължи при това още по-упорито и по-категорично дейността си за необратима смяна на Системата.

2. Еманацията на „синята“ кауза – Националното движение СДС – се ползва с решителната подкрепа не само на „синия“ електорат, но привлича и симпатиите на много притиснати от тежкия живот и насила деполитизирани от ежедневните грижи за насъщния хляб наши съграждани. Тази подкрепа става все по-мощна, защото се съпровожда с мъчителната раздяла с новите кумири и илюзии и с отърсването от циничните лъжи на СПолуката, защото хората разбират цената на нравственото оцеляване, защото са помъдрели с една година и все по-трудно им минават лисичите хитрини.

3. Социологическите проучвания месеци наред показват, че БСП може да разчита твърдо на 25% и максимум, дори при оптимално добро за нея развитие на нещата – на 30-33% от гласовете в следващите избори. Това означава, че в новия парламент ще минат закони като тези за конфискация на заграбените за нея имуществата и за приватизацията, които ще ликвидират икономическото ѝ господство и ще снемат от дневен ред въпроса за

политическата ѝ власт. А когато за една страна подобен въпрос отпадне веднъж завинаги, тя престава да бъде комунистическа.

4. Александър Лилев непрекъснато твърди, че ако СДС спечели изборите, ще започнат репресии над БСП. Това са жални вопли на гузна съвест, жалки опити на отиващата си върхушка да избегне справедливото съдебно възмездие. Подменяйки личните си персони с цяла една организация от 500 000 души, те се опитват да им внушат собствените си патологични страхове. Обаче 99% от членовете на БСП – наши роднини, съседи и колеги – могат да спят спокойно – абсурдно е да се мисли, че някой иска да ги съди. Но всичките тия Тодорживковчета, Станкотодоровчета, Добрижуровчета, Андрейлукановчета и пр. от национален или местен мащаб ще си получат полагаемото според закона за всички золуми и никаква нова конституция няма да може да ги спаси. Ето това трябва хубаво да го обясним на нашия народ, та ничия червена параноя да не сее повече омраза.

5. Събитията се развиват бързо и ние трябва адекватно да реагираме на тях. С всеки изминал ден се убеждавам, че и от сегашното разединение може да се извлече полза. Нима не е печеливш вариант да се противопоставят на БСП четири опозиционни сили.

- Националното движение СДС – носител на либерализма и главен генератор на демократичните промени, изразител на „синята“ кауза, сила, способна да „дръпне“ практически целия радикално настроен „син“ електорат;

- БСДП – изразителка на социалдемократическата идея и обхващаща предимно нерешителната интелигенция, чиновничеството и избягващите силните усещания жители на средните и малките градчета;

- Единният БЗНС – мощен аграрен съюз, способен да даде решителен бой на БСП в селата, където СДС няма скоро да бъде конкурентоспособен;

- БНДП и/или коалиция от партии – носители на националната идея (но не в крайната националистическа форма) – изключително важна и съзидателна сила като алтернатива на комунистическото лицемерие „България юбер алес“.

При разумно и принципно проведена предизборна борба имаме шансове за решителна победа над БСП. Подобна мисъл придава увереност, която, съчетана с променения политически климат в Европа и ярките победи над КПСС при последните избори и референдуми правят предчувствието за свобода, демокрация и справедливост просто неудържимо.

Юни, 1991 г.

ПРОЯСНЯВАНЕ

Идат избори. Историята твърде рядко позволява поправителен изпит, но ние имаме такава възможност. Един народ, за да пожелае свободата си, трябва да осъзнае, че не е свободен, че неговият живот е скован в рамки, в които духът му се лута и вие от невъзможност да съществува повече така. И все пак трудно ми е да коря българския народ за миналогодишните избори. Те бяха тотално манипулирани и фалшифицирани, проведени от комунистическото правителство по комунистически сценарий. Факт е, че истината за тях изчезна вдън земя, а всички волни и неволни съучастници в голямото лъгане бяха щедро възнаградени. Още по-очевиден факт е, че след това голямо лъгане демократичните промени са толкова бавни и измъчени, че приличат на безкраен фарс.

Извабени са много енергия, нерви, страсти и емоции, а основният въпрос остава нерешен – комунистическата партия продължава да бъде на власт. Какво означава това?

В международен аспект България пие до дъно горчивата чаша на недоверието и неуважението. Едва-едва смекчена изолация, дребни помощи – колкото да не предадем Богу дух, хладнокръвно съпричастие, главно като състрадание на сития към гладния. За бизнесмените, чиито капитали могат да съживят колабиращата ни икономика, фактите са очевидни: крайно нестабилни обществени отношения, реална опасност от реставрационни процеси, нови ограничителни закони, несъздаващи надеждна основа за нормално пазарно стопанство.

Във вътрешнополитически аспект картината е още по-тревожна. Комунистическата партия успя да съхрани практически непокътнати двете главни свои опори – финансовата мощ и паразитните структури в управлението (Министерския съвет и общинските управи), в съда и прокуратурата, в армията и полицията, във всички сфери на стопанския живот. Смисълът на изборите през миналата година бе именно чрез отстраняването от властта на срасналата се с държавата партия да бъдат върнати на народа незаконно заграбените от нея богатства и да бъдат взривени нейните структури.

Лишена от тях, тя ще загуби възможността за тотален контрол върху обществото, а с отпадането на мотивите „власт“ и „привилегии“ тя би се смалила до нормални за подобна партия в цивилизования свят размери.

Независимо че огромна част от редовите комунисти у нас са честни, трудолюбиви и съзнателни хора, тяхната партия е една престъпна организация. По нейните канали изтичат от страната огромни финансови средства; тя внедрява или съхранява във властта отявлени криминални престъпници. Чрез сливането на червения (партиен) и черния (спекулативен) капитал и превръщането им в мръсни пари икономиката (и не само тя!) става подвластна на циментираната от единството на целите червено-черна мафия, изградена от структури и личности, свързани с номенклатурния слой и с престъпния свят. В интерес на тази мафия са дестабилизирането на страната, всеобщата разруха и пълната апатия на хората. В момента в обществото ни текат тъмни и мътни води, в които отявлени комунистически величия ловят тлъсти риби. Със самото си първостепенно присъствие в управлението на страната БСП причинява падение на нравите, насажда лъжа и лицемерие, убива вярата в справедливостта. При съхранените несметни имуществва и тоталитарни структури това, което се нарича икономическа реформа са всъщност отчаяни опити за внасяне на либерални корективи в провеждането на посткомунистическо управление от социалдемократически тип – всеобхватен спад на производството, съчетан с чисто разпределителни процеси, но не на

създаден продукт, а на пари (банкноти). Уравниловката се задълбочава, отслабва мотивацията за труд. И като напомням, че директорите на предприятията са непокътнати, става ясно защо хората викат от отчаяние по митингите – Няма да работим за червените!

Ако БСП продължи да ни управлява, дезинтегриращите процеси ще се задълбочават, страната все по-трагично ще се разделя на колосално мнозинство от бедни хора и тънък слой богаташи, повечето от които бивши или настоящи партийни босове и настоящи или бъдещи спекуланти. Но когато псевдоразпределителните процеси, породени от прекомерната намеса на държавата в стопанския живот, достигнат своя апогей и всичко достъпно е вече преразпределено, когато мръсните пари окончателно преминават от количество в качество, ситуацията ще стане непредсказуема, а социалният взрив – неизбежен. Спасението ни са бързи политически промени и начало на необратима смяна на Системата.

Логично е да се предположи, че в БСП има среди, които осъзнават по колко опасен път партията им тласка България. Те разбират, че Лукановци и Лиловци могат да завлекат БСП към дъното на политическия океан като камък на шията. По-нататъшното съвместно съществуване с тях значи вече и поемане на тяхната вина. Ала предстоящите избори и стадното чувство на остарялата духовно и телесно членска маса блокират всякакви опити на реформаторите за промени. Някои от тези реформатори се лутат като бездомни същества, та чак жал да ти стане за интелекта им (Петър-Емил Митев); други решават да гонят личния си модерно-ляв интерес (Драгомир Драганов); трети изживяват странна метаморфоза, превръщайки се от бъдещи съзнанието личности в оригиналничещи и скучни екземпляри (Велислава Дърева).

А резултатът е само един – мераци за победа на всяка цена. Но и разликата е една – победа в тези избори няма да има. Промени – къде частични, къде решителни – има из целия електорат. Уволнените от номенклатурата работници и специалисти, родителите на десетките хиляди емигрирали млади хора, онеправданите и възмутените от безобразното разграбване на терени и помещения за частни заведения – всички те знаят твърдо за кого няма да гласуват. Особено тревожни за БСП са промените в селата. Българският земеделец не само помни кой го излъга лани и кой пречеше на връщането на земята, той вижда и кой днес му пречи да си вземе тази земя, като същевременно изкупува на безценица селскостопанския инвентар и пълни личния си хамбар с кооперативно зърно – кметът, председателят на ТКЗС-то, шайката около тях – все комунисти от сой. Селянинът също знае за кого няма да гласува.

Мозъчните тръстове на БСП четат всички знайни и незнайни сициологически проучвания, свръхмощните компютри в АОНСУ пресмятат. Всички трескаво обмислят как, след като победа няма да има, да няма и загуба. Пътища да обърнат колата – много.

Първо, да се подберат по оптимален начин избирателните райони. Важното е не кой ще подпише указа, а кой разполага с пълната информация за съставянето им.

Второ, да се намалят гласуващите за опозицията. Като се забрани на цели групи български граждани да гласуват – например на сънародниците ни в чужбина. Като се убедят десетки хиляди хора да не гласуват, защото и червените, и сините – изобщо всички са маскири. За тази цел еднакво добра работа вършат и разпространителите на слухове по опашките, и дружната атаки на цялата червена и независима преса срещу СДС. Като се създаде ненормална обстановка, при която на хората няма да им е до гласуване. Благодарение на съхранения среден номенклатурен слой цените бяха вдигнати безбожно. Впрочем минилата

година правителството на Луканов използва противоположен предизборен ход – държеше цените изкуствено ниски.

Първостепенна задача на опозицията е да убеди всеки, който не желае да бъде управляван повече от комунисти, да гласува, защото неподаденият глас е глас за БСП, която иска да разбие опозицията, да се поселят в нея раздори и вражди, та да бъде тя разединена в новия парламент. Това ще позволи на БСП с нейните 30-35% от депутатските места да е най-влиятелната фракция в него. За целта всички отцепници в СДС се толерират, щедро се спонсорира роенето на нови партии, измислянето на нови тирета и коалиции. Цялата тази плодовитост, целяща единствено да реанимира няколко отречени политици и да им обезпечи нови мандати, се превръща в главно събитие на обществения живот.

Отцепниците са поставени в максимално благоприятни условия – съдът ги охранява (вж. спора между Петко Симеонов и Йордан Василев), парламентът ги легитимира, пресата ги рекламира, а БСП ги крепи. И как не – при съвпадението на главния интерес – изборите да бъдат максимално забавени, а по възможност и отложени. БСП ще се старее по-дълго да съхрани този парламент, защото той е последният, в който тя има мнозинство. Бегълците от „Раковски“ 134 с всеки протакан ден увеличават шансовете си да създадат псевдоструктури по места, да разбият единството на координационните съвети, да заблудят и объркат още повече нашия избирател.

Целта е да се отнеме на СДС синята бюлетина. Това е последната брънка от пошлия сценарий. Просто се дивя как „Демокрация“ запазва спокойствие и не тръби, че синята бюлетина е в опасност. Чрез независимия съд и още по-независимата ЦИК БСП може щедро да я хариже (от нас да мине!) на шепата обособили се генерали без армия. В решителния изборен ден символът на победата над комунистическата Система е синята бюлетина – отнемайки я на хората, вярващи в СДС, комунистите и техните агенти ще отнемат и последната надежда на България да стане демократична и правова държава.

СДС влиза в тежката изборна борра с много проблеми. Някои от тях са следствие от липсата на опит, други – от недостига на личности. Всичките ни беди са с корени в извратеното социалистическо общество, от което с толкова мъка излизаме. Не един и двама са сред нас тия, които оправдават личните си неудачи, мързела и безволието със Системата. Мнозина сега се правят на герои, защото никога не са били членове на БКП. Нещо повече – те охуват и отблъскват онези наши симпатизанти и приятели, които са били такива. Макар че внедрени и самовнедрили се комунисти направиха много поразии в СДС, аз (без да съм членувал никога в БСП) съм убеден, че някои от сегашните най-кресливи „демократи“, дето се опитват сега да изплуват на повърхността, използвайки хаоса, оставен ни от Системата, преди 10 ноември със своята посредственост и примитивност дори за партийни членове не ставаха. Защото Системата беше като двуликкия Янус. Тя пречеше, мачкаше и унижаваше преди всичко способните, мислещите, можещите. Но понеже трябваше непрекъснато да възпроизвежда своята власт, тя подбираше на възлови места и умни и свестни хора. Поради заложената в нея порочност тя или алчно ги поглъщаше, или с досада ги изплюваше.

Провалите, които СДС търпи във временните управи, са поредната илюстрация за мощта на Системата. Подведени, че тия управи са действително временни, ние пратихме там не професионалисти, а твърди седесари – да подготвят изборите и да „вържат“ ръцете на комунистите. Всъщност от червената сграда на общината бяха извадени няколко червени тухлички и на тяхно място се поставиха сини. Всичко друго остана непипнато. По законите на политиката, както и по законите на механиката тия сини тухлички се превърнаха в акумулатори на напрежението, те бяха подложени на най-силен натиск и от непрекъснатото

триене атмосферата край тях се нажежи. Системата ги засмука, обезличи ги, а където можеше, направо ги купи.

Друг основен проблем на СДС е разрывът между болшинството народни представители и местните организации. Редица депутати бързо забравиха кой и с какви неимоверни усилия и лишения ги вкара в парламента, почувстваха се богоизбрани, големи политици, решиха материалните си проблеми и се научиха да говорят мъдро празни приказки. Лека-полека ВНС стана за тях последно убежище от питащите и разтревожени погледи на избирателите им.

След потресението, което преживяхме миналия юни, ние се утешихме, че имаме поне 1/3 от местата във ВНС и можем да предотвратим прането на пари, вини и съвести със социалистическа конституция. Излъгахме се. Предадоха ни не толкова младолики хора с досиета, макар че имаше и такива – предадоха ни балканският манталитет, дребнодушието, гонитбата на келепира. В парламента работеше люпилня на министри, посланици, президентски съветници, шефове и членове на агенции, фондации, държавни институции. Оказа се, че в синята листа е имало доста хора, жадни за постове и алчни за пари, готови заради личния си интерес на всякакви компромиси с каузата на демокрацията. Някои от тях буквално продадоха своя подпис под конституцията за служби и облаги. Те предадоха хората, плакали от радост след изборните им победи. Влизайки всекидневно в Народното събрание, аз сякаш виждам и чувам как довчерашни депутати от СДС се потупват доволно по тумбаците, надсмиват се над будалите седесари, казвайки си – аз нали се уредих, демокрацията ряпа да яде.

Цялата тази тъжна картина е следствие от мъките на растежа, от отхвърлянето на пяната, от откровения партизанлък при регистрацията на кандидатите за депутати, от наглата намеса на 2-3 души в съставянето и пренареждането на изборните листи.

Емоциите не могат да попречат на желанието ми за трезви разсъждения. Политиката в посттоталитарното общество си има закони, понякога доста несъвместими с морала. Вярвам, че именно СДС, че именно синята идея ще привнесе новия морал в политическите борби и тогава държавните и партийните постове ще бъдат въпрос на дълг, чест и призвание, а не средство за удовлетворяване на амбиции и кариеристични стремежи. В същото време съм принуден да отчитам днешните реалности, да степенувам поважност стоящите пред нас задачи. Главната сред тях е победата в изборите. Обстоятелствата ме насилват да не споделям тезата, че в бъдещия парламент сините депутати, ако трябва да са 50, но да се знае, че са наистина сини. Логиката на събитията е друга – най-добре е да бъдат избрани 150, но не червени.

Компромисът е неизбежен. Чака ни отново преходен парламент. Макар и да звучи абсурдно, призивът на Георги Марков „Избори до дупка“ е отражение на една непредотвратимост. Едва ли само с тези избори ще успеем да лишим комунистите от парламентарно мнозинство, да им отнемем възможността да блокират законодателната дейност и да ги превърнем във фракция, с която можем да не се съобразяваме, както правят почти навсякъде с екстремистки и комунистически партии.

Зная, че мнозина от моите приятели депутати ще подскочат. Как – преговори с хора, причинили на СДС толкова морални щети! Коалиция с онзи, необразования; или с тия двамата, дето са единствени членове на своите партии, или с хитреца, гушнал от демокрацията просторен апартамент; или с демона, съчинител на антидемократични и злодейски предложения; или със седналия в 5-6 топли кресла, опитвал се с неистова страст да стане заместник-председател на Министерския съвет, контролиращ МВР и МНО!

Но в този паноптикум от бащи на демокрацията могат да бъдат изредени и хора почитени, силни личности, оказали се в лагера на либералите и по наша вина. Мнозина от тях сигурно биха могли да приведат верни и силни аргументи за наши сериозни грешки, справедливи укори, изпълнени с болка и огорчение. В сблъсъка на повече емоции и по-малко разум всички имат вина за ескалацията на конфликта. Главната разлика между нас и тях е, че ние послушахме синия електорат, активистите по места и Националния координационен съвет. Оставайки верни на техните искания, въпреки частичните душевни терзания, ние получихме толкова обич, че тя компенсира с излишък и преживените съмнения, и материалните загуби, и здравословните проблеми от гладната стачка. Никой не може да оспори, че огромното мнозинство хора, подкрепящи СДС, са на наша страна и отхвърлят лисичите хитрини и тънките користни сметки. Впрочем в България всеки политик, всеки лидер, който не е слушал волята на своя електорат или не е успявал да го поведе след себе си, рано или късно се е превръщал в това, на което днес по-образно му викат политически труп.

С отцепниците от СДС безусловно трябва да се преговаря. Повтарям – макар и да са шепа хора, Те имат мощната подкрепа на БСП, буквално са задушили в прегръдките си президента и той ги толерира; разполагат с Агенцията за чуждестранна помощ (отдавна се канех да напиша колко опасно е тя да се оглавява от лице с подчертано политическо присъствие, защото то може много лесно да извлича незаслужени политически дивиденди от задгранични хуманни жестове) – една твърде съблазнителна възможност за правене чрез валута и лихвите от нея на луди пари и за тяхното изпиране в предизборната борба.

Тези хора имат вече създадени имена, те се борят сега за своето оцеляване, а вълната на отричането от тях не е стигнала до селата и малките градчета. Разговорите с тях са неизбежни и ще трябва да завършат с политическо споразумение, изтъкано от разумни и гъвкави компромиси. И аз се надявам, че демократичният вятър ще отвее жалките политически дребосъци сред тях. Но преди изборите е крайно време вече картината в СДС да се проясни и да се възцари спокойствие в нашия лагер, да престанат взаимните нападки и хули, които просто трагично деморализират съмишлениците ни, отчайват осъзналите се избиратели, започват да ерозират опозицията по места. Енергията и патосът трябва да се насочат срещу основния противник – комунистическата партия. Нашият народ трябва да се концентрира, да поеме глътка въздух, преди да се гмурне в сините води на демокрацията. Иначе как ще се научи да плува в тях...

Август, 1991 г.

ПЕЧЕЛИВШИЯТ ЦВЯТ

Съюзът на демократичните сили навлезе в последния месец от своето опозиционнр битие. Всеки ден, изхвъркнал от шепите на неумолимото време, ни приближава към неизбежното събитие – победата над комунистическата партия и поемането на държавното управление от първото след деветосептемврийския преврат правителство без комунисти, което без съмнение ще бъде оглавно от Филип Димитров. След онази инфарктна вечер, когато с прецизно организиран и безпардонно осъществен преврат бяха отстранени от ръководството на Парламентарния съюз Стоян Ганев и Александър Йорданов, и сетне – след тоталния психически натиск в отговор на исканията ни да се спази споразумението за избори през май (по-късно – през юни); след безпрецедентния акт на отчаяние и катарзис – гладната стачка; след алогичния театър, по време на който бившите ни съмишленици изпяха и изпиха одата на радостта под искрите на пейливото шампанско, а после възторжено поздравиха министър Данов за храбростта, с която бабаитите му ни налагаха с палки и ритници – през целия този калейдоскоп от фантазмагорични събития, през целия този паноптикум от дребни и не така дребни предателства ние живяхме и се борихме в една парадоксална ситуация, в една болезнено напрегната атмосфера. Атмосфера, концентрирала усилията на БСП да съхрани под контрола си развитието на демократичните процеси, да дирижира действията на опозицията, използвайки я вече като парламентарна подплата на оптимално реализираната стратегия на мирния преход – партизанското име у нас на съветската перестойка. Не напразно от дните на конституционния маратон и досега мнозинството, на което БСП разчита, без проблеми достига 300-310 души – числото, посочено от златоустия Александър Томов, далеч преди той да се домогне до вицепремиерския пост.

В някакъв абсурден смисъл СДС сега е в ролята на БСП от времето преди миналите избори – всички по-значими политически сили са срещу него. Дори кичещите се с аббревиатурата му т.нар. „либерали“ и „център“-исти не могат поне за пред хората да изкривят езиците си и да кажат, че основният им противник е БСП. С трогателно еднородни комунисти и псевдоопозиционери нанасят масирани удари срещу „Раковски“ 134.

Какво от това, че „Свободен народ“ е в момента един от най-нескопосано списваните вестници... Какво от това, че „Демокрация-91“ е безлика... Има кой да се притече на помощ. Вестник „Труд“ моментално става трибуна на д-р Дертлиев и свадливите либерали. На грандоманските им амбиции да спасят България незабавно откликва и в. „Култура“. С това кръгът най-сетне е затворен! Всички слоеве, колебаещи се, неориентирани (или загубили ориентация), заседнали по средата на поляризираните политически страсти избиратели получават систематично шокови импулси „анти-СДС“. „Нова ера“ промива мозъците на необразованите и примитивно мислещите с нелепите си брътвежи; „Труд“ манипулира средния човек, разкъсван между грижата за насъщния и угризенията от недостатъчната ангажираност в преломното време; „Култура“ насочва изкусния си и изкусителен скалпел към интелигенцията – и тук вестникът е перфектен, защото край Копринка Червенкова се е сбрал отбор от блестящо образовани и вечно мърморещи юнаци, които от висините на европейския интелектуален Олимп много държат да си кажат мнението за либидото на парламентарната ни демокрация и едиповия комплекс на СДС.

Ако трябва, на помощ ще се притекат и други – „Поглед“, да речем; и „Панорама“ ще подложи приятелско рамо, и по „Неделя 150“ ще се спряга все същото – либерали, център, център, либерали – белким забравят хората, че е имало нявга СДС без тире. Едни и същи лица, едни и същи гласове – няма значение, че са шепа болезнено амбициозни лидери, зад които електоратът е повече от скромен, а за апарата им – да не говорим. Те година и половина играха по свирнята на БСП, решили, че това е то политиката – да се внедриш (но лично) в структурите на властта, да постигнеш (но лично) целите, за които си се борил, да се курдисаш в шареното Политбюро и да опонираш дори на самия Луканов! Брех да му се не види и смелост! А сега викат неволята да им оправи разбираната политическа каруца.

Добрата новина тук е, че „Дума“ избледня и започна лека-полека да прилича на „Нова ера“ – каквито едри крокодилски сълзи проля Стефан Цанков за Петър Младенов (танкиста), такива сега рони Славомир Продев за довчерашия болшевишки псевдоним на Санкт-Петербург.

А лошата новина? Колебая се дали не е скрита сред многобройните улики, изнесени в печата, за пране на пари и незаслужен авторитет в политическите игри на Агенцията за чуждестранна помощ. Или пък може би е в преследващото ме огорчение, че един уважаван от мен Център (в който без съмнение се вливат чужди финанси и чужди ... как да го кажа по-аполитично ... симпатии) предостави в услуга на „Демокрация-91“ себе си, Цветозар Томов и дори отдавна планирания и с нетърпение очакван вестник „Геополитика“.

Кой каквото ще да казва, но синдикалният професор Кръстю Петков сложи всички новоизпечени антиседесари (включително и в. „Труд“) в джоба си. На калпавия ездач самарът му пречи! Загубил душевния си покой от дяволските козни на „Подкрепа“, симпатичният шеф на КНСБ се огорчи неимоверно от странния факт, че изборите стават все по-възможни и близки въпреки сравнително уверената ръка на БСП върху лостовете на държавната власт. Огорчавайки се, той настоя президентът да ги отложи. И понеже казах „президентът“, та си спомних как в. „Таймс“ в броя си от 30 ноември 1990 г., спомена, цитирайки един разумен наш опозиционер, че прославилият се с всеотдайната си подкрепа на московските превратаджии съветски посланик у нас др. Шарапов е съветвал Желю Желев да назначи на мястото на току-що падналия Андрей Луканов... проф. Кр. Петков (слава Богу, нашият президент е игнорирал братската заповед). Бр-р-р-р! Не бих желал по какъвто и да е повод за мен да ходатайства КГБ! Връщайки лентата на събитията преди миньорите от Перник да дойдат в София с голямата метла на историята, ще стигнем до паметния кадър – връхлетял изневиделица, проф. Петков ни в клин, ви в ръкав започва да прави помен с питата на „Подкрепа“, гонейки др. Луканов от силно разклатеното вече министър-председателско кресло. Впрочем и да се окаже, че посланик Шарапов не е определял по стар навик новия ни премиер, пак ще подчертая, че политическите пируети на фотогеничния синдикален бос винаги са били прелюбопитен ребус.

И само неговите ли? Като гледам сега каква врява е край политическия център, се питам – там навярно дават индулгенции за всевъзможни грешки, грехове и заблуди...

„Център“ беше паролата за начало на разцеплението в СДС. „Център“ сега е името на спасителната лодка, с която аматьори и тузари, мечтатели и прагматици; морски вълци, жалки корабокрушенци и цял живот подсмърчали в пристанищната кръчма страхливци – всички вкупом се опитват да се доберат до лазурния бряг на властта.

„Български дневник“ – чул-недочул, чел-недочел паметната декларация на 19-те загрижени за политическата си кариера славни държавни мъже, вече тръби патетично, че Центърът се е родил! А по същото време „Отечествен вестник“ още бае на непорочното му

зачатие. В нашия обществен живот причината и следствието често си сменят местата, защото всичко зависи от гледната точка. Както в спора за кокошката и яйцето. Главното е да се намери виновникът. Колко му е – синьото обявяваш за тъмносиньо, тоталитарно и много опасно. И защо не, щом червеното стана розово, а от скрина на бузлуджанската столетница бе изваден Той – вечният социалдемократ. Със същата идеология, със същия манталитет, със същите заблуди. Него даже Алесандръ Каракачанов не го ще. Него само Георги Аврамов го иска. Но човекът е решил, че има мисия. Месия – и толкоз! През трупа на СДС ще мине, ако трябва. Но този път номерът на доктора няма да успее. СДС е много повече от П. Дертлиев. СДС и без него може, но той без СДС – не. 13 октомври ще докаже тази проста истина. А дотогава бившият „син“ лидер още поразии ще направи. Не на БСП обаче. Защото БСП му урежда хората – службици дал Господ. Странно, всички отцепници от СДС действат по един и същи начин – търсят постове и ги получават. Кой за благонадеждния си произход, кой за милите си очи, кой – срещу подпис под конституцията.

Във ВНС при нашето отсъствие се е установила една изключително сърдечна обстановка. Мили родни картинки! На двойки или тройки – светлосини и светлочервени – гушнаха се, шушу-мушу, по-родни от братя, щъкат насам-натам с албуми и лексикони – то не бяха посвещения, надписи и подписи, стихчета и клетви за вяръност! Допрели плешивеещи главици – сантиментално до умиление. Сякаш пърхат из Народното събрание птички божии. Такова парламентарно чуруликане пада – да припаднеш от захлас. И само когато трябва да се критикува правителството, което при нашенските политически нрави означава да се напада синият икономически екип – настъпва оживление, чертите стават строги, волята – в юмрук. Левите наричат екипа десен, десните – ляв. Двете седесета-тирета му правят преса – либералите го хулят за социалдемократическите действия, а социалдемократите – за либералната реформа. Тук наистина е резонен упреъкът в оскъден морал, защото има нещо най-малкото непочтено в това – да претендираш за трите букви СДС, но да искаш да ги получиш в някакъв девствен, чистичък вид, избягвайки поетата от СДС огромна отговорност.

Странно, но агресивната негативност към нашите представители в правителството е предизборният коз и на БЗНС(е). Съюзът, съхранил се с активната ни помощ след изборното поражение миналата година, когато фактически ние му дадохме статут на реална (и то трета) политическа сила. Има нещо крайно обидно за българската демокрация в очертаващата се перспектива земеделците да бъдат представени в новия парламент само (или поне главно) от БЗНС(е), който по своята същност си е старият БЗНС (структури + апарат + финанси + сграден фонд + апетит за власт), но обогатен от няколко емигранти, повечето достойни за уважение, и на много места – с няколко по-амбициозни и като правило – честни николапетковисти, чиято инициативност и личностно достойнство са били потискани от по-агресивните хора от близкото обкръжение на Милан Дренчев. Един парламент без БЗНС – Н. Петков няма да бъде пълноценен гарант за демократичните процеси и изразител на интересите на всички слоеве от българското население.

Този болезнен въпрос, а също така излизането с отделни бюлетини на монархистите, на БНДП; на „тиретата“ – всичкото това ни отваря нови проблеми, поставя ни в нелепата ситуация, когато ние ще трябва едва ли не да се молим те да минат четирите процента; т.е. да им стискаме палци дано вземат повече от нашия, синия електорат. Защото да се надява човек, че те ще „дръпнат“ много други избиратели, е несериозно. А пропаднат ли получените от тях гласове, БСП ще „намаже“ обезателно още десетина мандата. Ето до

какво могат да доведат комунистическите капани; феноменалната политическа глупост и непомерните лидерски амбиции.

Естествено е при това раздробяване на демократичната опозиция, при всеобщото обезверяване и апатията да се търсят допълнителни нравствени сили, допълнителни опори в душевността на българските граждани, за да се стимулират затихващите желания за по-бързи промени. Такива живителни ресурси според мен са националната идея и православната религия, на които комунистическото управление нанесе най-големи поражения. Още повече че приобщаването ни към Европа може да стане само след преосмисляне на драматичното ни минало; чрез себеопознаване, от което можем да извлечем и нови доводи за самоуважение и осъзнато достойнство. Без ясната представа за собствените си добродетели и същностни характеристики като народ едва ли някой би ни уважавал и почитал, би гледал на нас като на равностоен партньор и участник в европейските интеграционни процеси. Не само вътрешната, но и външната ни политика трябва да бъдат пречупени през призмата на националната идея. В този възел всеки е преплел и своята съдба, своите болки. Вярно е, че границите с нашите съседи са непроменими, но може ли някой да игнорира обичта ни към Македония, към откъснатите от сърцето на България български места, български градове и села, български братя? Ами зещата рана на моя регион – Западните покрайнини? Ами банатските, таврическите и бесарабските българи?

Що се отнася до нашите сънародници, които смятат, че имат небългарско самосъзнание, то безусловно техните индивидуални права трябва да бъдат гарантирани. В България всички турци, арменци, евреи, цигани и т.н. трябва да са равноправни и по това, спор не може да има. Но когато Европа руши границите, ние тепърва да обособяваме чрез политизирани колективни права определени части от българския народ – това за мен е недалновидно и взривоопасно, а когато е направено под външен натиск, то е унижително. Защото може да задълбочи и направи необратима тенденцията на консолидация на религиозна основа на българите-мюсюлмани, на циганите, турците, татарите, казълбашите и пр. Още по-тревожно е, че в тези трудни условия православната религия постепенно отстъпва територия дори на други християнски секти и вероизповедания. Из страната вървят мисионери и сеячи на надежди, които печелят с блясъка на новото, нечуто и невидяно досега, печелят дивиденди от зажадените за чудо хора, от нетърпението им да се докоснат до забранения доскоро плод – религията. Може би това е и защото тя, които символизируют движението за възраждане на вярата, изглеждат твърде малко набожни и твърде много светски и суетни. Техните действия не ни обръщат към вътрешния мир, а са насочени към външния свят. Религията се превръща не в преживяване и пречистване, а в ефектен знак, действие, символ. Многохилядните бдения приобщаваха към светото тайнство на вярата ритуално, държейки под прицел нечистите сили в обкръжаващата ни действителност. Аз се надявам, че у мнозина, които сега казват, че вярват, ще настъпи проблясък и те наистина ще почувстват, че вярват. Милиони хора по земното кълбо по-лесно понасят житейските несгоди и по-смело се борят за успех и достойно съществуване, когато се уповават не само на собствените си сили, но и на Божията помощ.

Тя, вярата – в щастието, в Бога, в свободния утрешен ден или просто в историческата неизбежност – ще крепи всеки от нас в тия ужасно напрегнати дни преди изборите. Този път страната ни няма да пропусне своя шанс – въпреки инсценираните разколи в СДС, въпреки разроилите се десетки партийки, които още повече объркват избирателя, въпреки тенденциозните „социологически“ проучвания, въпреки последните опити на

комунистическата партия да превърне новото Народно събрание в още един политически митинг, в още една непродуктивна и досадна говорилня, раздробявайки максимално гласовете на избирателите, а значи и бъдещите парламентарни фракции. Нищо не може вече да спре настъпващата демокрация; нищо и никой не е в състояние да попречи на жадуваната съзнателно или несъзнателно от огромното болшинство от българския народ победа на Съюза на демократичните сили. Печелившият цвят на избраната ни рулетка този път е син.

Октомври, 1991 г.

АЛТЕРНАТИВАТА НА БАСНИТЕ

Демократичните процеси в България следват своя противоречив, но неизбежен ход. СДС поема управлението на страната, а Филип Димитров е първият премиер на не комунистическо правителство след деветосептемврийския преврат.

С надежди и тревоги следим началните стъпки на новия кабинет. Много добре би било, ако министрите подобно на депутатите осъзнават, че сега всички сме в една лодка и всички носим тежко бреме; че сега не е време за лични амбиции, за конфронтации и спорове кой е по-голям политик, а кой – по-голям професионалист. „Сините“ народни представители запазват нужното търпение, демонстрирайки удивително за темперамента им хладнокръвие. Нещо повече – готови са да бъдат защитен екран за правителството при евентуално обществено недоволство, да бъдат буфер при конфликти сред нашите министри. Депутатската ни група сега е по-зрелият партньор, по-разумната страна в тандема с правителството.

Винаги се е изтъквало – СДС е кауза, СДС е идея. Днес това трябва да се напомня на политиците. Сега всяка грешка е удар по надеждите и самочувствието на хората, по изпосталелите им ресурси за съпротива срещу рязко влошените условия на живот. Каузата е последният шанс, мъждукащата в тъмния лес светлинка – тя дава сили да се върви напред, да се държат главите на хората вдигнати. Идеята осмисля битието и е единствената алтернатива на баснята за светлото бъдеще.

Месеци наред преди изборите БСП успешно внедряваше мита, че страната се управлява от СДС и той е отговорен за тегобите, връхлетели върху нея. Сега вече трудно могат да се намерят разумни аргументи, с които да се противоречи на този тезис. СДС не само се внедрява във властта, но и тя прониква неудържимо в него. Твърде скоро за милионите обикновени хора двете понятия – власт и СДС – ще бъдат еквивалентни. Това налага сериозно да се замисли над проблемите, които в близо бъдеще ще се очертаят пред нас много по-релефно и осезаемо.

СДС се състои от твърде много партии и движения. Такова разнообразие все повече ще спъва конструктивната дейност. В този си вид Националният координационен съвет се е изчерпал и се превръща в анахронизъм. Абсурдна е формулата „един човек – един глас“. Подобна формула прави ролята на субекта неправомерно голяма, особено когато даденият субект няма зад гърба си организация, която да поеме политическата отговорност за действията му. А понякога позицията на гласуващия е плод на импровизация или още по-лошо – на лично отношение към вносителя на предложението. Мнозина политици със значим авторитет, зад които стоят реални партии, няма да споделят отговорността за действия, които всъщност са нечия мултиплицираща се себичност, болезнена амбиция или направо елементарност. Напоследък сме свидетели на повишена агресивност и ексцентрично самоизтъкване на някои наши лидери, които вече висят в безвъздушното пространство, защото са без организации и без обществена подкрепа. Аз ги съжалявам по човешки, защото те са личности, символизиращи цели етапи от борбата за демокрация, но политическите процеси са много динамични, пластове се разместват често и драматично, като непрекъснато един или друг Господин Някой става Господин Никой. Горко тому, който не се съобразява с тези процеси, който не умее да ги прогнозира. Членската маса и особено лидерите по места на малките партии ще бъдат засмуквани от по-големите. За някои сини организации тази анихилация практически е приключила. Подобно развитие е повече от

закономерно. В СДС има партии, които са се състояли, които са вече факт и нищо не може вече да отмени този факт, защото е преминала онази граница на количествено натрупване на идеи, лидери, членска маса и авторитет, зад която възниква качеството, наречено партия. Можем да посочим напр: РДП, ДП, ОДЦ и др. (Принуден съм да отворя скоба за приятелско предупреждение към лидерите на ОДЦ – бурен е потокът към него както от хора, провалили се като личности в другите партии, така и от хора, които с новото си партийно членство перат вини, съвести, грехове, решени с цената на всичко да останат на власт.) Реалното съществуване на състояли се партии е предпоставка за неизбежното трансформиране на НКС в консултативна институция, в съвещателен орган, позволяващ самостоятелно функциониране на членуващите в него организации и работещ по-интензивно в периоди, когато се налага вземане на важни и принципни политически решения – за стратегията и тактиката на съвместните действия и при изпитания като избори, съставяне на правителство и т.н. Решенията в този съвет задължително трябва да се вземат с консенсус, а не с механично гласуване. И то обезателно след като са били обсъдени сред отделните партийни ръководства. В противен случай НКС неизбежно ще се изроди в надпартиен консуматор на власт, ограничаващ максимално броя на вземащите решения и изолиращ всички, които сетне ще споделят отговорността за решенията. Знаем как се нарича подобен таен комитет – Политбюро.

Тук опираме до един феномен в българската политическа действителност. Противно на законите на обществените борби, когато начело на коалиция от партии е лидерът на най-влиятелната от тях, у нас Ф. Димитров фактически няма зад гърба си организация; той е без реална опора и без надеждни механизми за защита и гаранции. Сгромоляса ли се СДС, той изчезва от политическата сцена или поне изпада в дълговременен вакуум. Естествено, обратното също е вярно, но само до известна степен. Ф. Димитров очевидно разбира уязвимостта на положението си, влизащо в крещящо противоречие със съдбовните задачи, с които се е нагърбил. Може би повишеното му внимание към западната християндемократия е израз на желание да се приобщи към достойна за уважение нейна последователка у нас. Но продиктуваните от интуицията ходове на нашия лидер са само едната страна на медала. Възелът е заплетен така здраво и цената на залога е толкова висока, че са необходими допълнителни усилия за утвърждаване на лидерската позиция на Ф. Димитров. Водещите ни политици трябва да подчинят личните си амбиции и личния си авторитет в негова полза, да му оказват по-активна подкрепа и по-рационална защита при евентуални негови неумели ходове. Това не е продиктувано от желанието да се издига премиерът в култ или да се стимулира изкуствено една силна, желязна ръка, а от неумолимата необходимост за спояване на твърде деликатната и без аналогия в бившия социалистически свят конструкция, каквата е СДС. Нужни са конкретни действия за превантивно парирание на центробежните сили в съюза. Трябва да бъдат опазени колкото се може по-дълго и СДС, и парламентът, и правителството, и самият Ф. Димитров. Още повече че се намесват допълнителни фактори, чието развитие може още сега да се предвиди. По сравнение с БСП вътрешното структуриране в СДС е отишло много по-напред и практически се доближава до европейските стандарти и традиции, изпреварвайки промените в мисленето не само в електората, но и в апарата ни. Отделните течения в БСП са разделени само по идеологически принципи и възгледи, смесвайки в невероятен коктейл и в парадоксални пропорции марксистко-ленински догми с квинтесенции от съвременната политическа мисъл. Различията в СДС вече не са (ако са били) и вече няма да бъдат преимуществено идейни, те са и икономически.

В управляващата коалиция протичат съвсем реални процеси на структуриране по икономически интереси. Има партии, които по една или друга причина се насочват към обедняващите слоеве от населението; други се ориентират все повече към средно заможния собственик, основна грижа на когото е съхраняване на обществения му статус и натрупания сравнително скромнен личен капитал. Могат да се посочат вече и партии, които съвсем уверено гледат към едрия бизнес. Понякога го правят толкова откровенно, че предизвикват подозрения – случайн ли се бави приватизацията, защо не бе проведена парична реформа, как така никой не се интересува от произхода на парите у нароилите се милионери. За да не се пораждат подобни подозрения, са необходими радикални промени в нашата икономика, съпроводени с достатъчни социални гаранции за тия отрудени, объркани и предпазливи българи, смазани от страха как ще я карат след рухването на майчицата държава, гарантирала им, макар и скромнен, но сигурен жизнен минимум. А едновременно с борбата за хляба на хората по старите правила на борбата за оцеляване трябва да се намерят и приложат всички законни средства за обезпечаването им със зрелища. Казано е доста първично и грубо, но нека се подразбира осигуряването на морално удовлетворение чрез отнемане на заграбеното имущество от БСП и сателитните ѝ организации, осъждане на най-големите престъпници и отстраняването от обществената сцена на по-малките. Иначе, ако не бъдат приети новите икономически закони, ако не бъде възстановена справедливостта, много трудно може да се предрече какви настроения ще се натрупат в дългите студени, полугладни, безработни и безперспективни нощи. Както се казва – имаме много време за управление, затова – да бързае. Проблемите се изострят ежедневно, страната се дестабилизира с неприятно ускоряващи се темпове. Порой от престъпления лишават гражданите от покой и сигурност, застрашават с парализа икономиката ни – като кражбите на цветни и черни метали. Перник например е в състояние на война – краде се всичко: подземни и надземни кабели (вкл. от транспортната мрежа), канализационни капаци и решетки; опоскан е градският площад; ръководители на предприятия са в паника. Ето до какво според БСП води демокрацията. Но само това да беше. Ами спекулациите, вещаещи апокалипсис и поощряващи противопоставянето между отделните етноси? За съжаление тук принос има и недалновидността на лидери от СДС. Подминават се ключови елементи за разбирането на тези въпроси, в т.ч. – че тюркоезичните у нас не са само турци, а мюсюлманите – само сунити. Индивидуалните права на останалите трябва да бъдат също така надеждно защитавани и правно гарантирани.

В този паноптикум от проблеми на преден план излизат трудностите, на които се натъква СДС при упражняването на местната власт. Много силно тук си казва думата липсата на управленски опит, преминаваща понякога в откровенно дилетантство. А то или се трансформира в откровена паника, или кара наши кметове да търсят причините за неумелите си действия в местните КС на СДС и да се конфронтират с тях. („Лесно ви е на вас, елате да видите как се управлява една община“.) Нека добавим силното съпротивление, оказвано от средната номенклатура, и подлата роля, която играят хората на д-р Дертлиев, навсякъде сдушващи се с комунистите и разиграващи с тях какви ли не комбинации, за да блокират работата на СДС и да ни дискредитират пред обществеността.

Твърде осезаема пречка за СДС е склонността на българина към корупция като проекция на консумативната му представа за властта (че тя носи облаги и привилегии). Панически се вирам в някои от колегите, с които повече или по-малко заедно сме изграждали опозицията в Перник, и се питам – защо толкова бързо се промениха, защо така. силно се стремят към постове? С болка виждам, че то е от нетърпение да се използва дългоочакваният час на

домогването до лостовете на властта като средство за лично обогатяване. Мисленето им е деформирано и те не могат да осъзнаят, че на властта трябва да се гледа другояче – като на морален дълг, себераздаване, като средство да утвърдиш каузата, на която си се посветил.

Ето че пак се връщаме към релацията СДС-власт. Не бих се притеснявал никак, ако дадена власт се „издъни“. В една демократична страна от това не се прави драма – на следващите избори тя ще си получи заслуженото. Но сега, когато се измъкваме от спазмите на посттоталитаризма, в никакъв случай не трябва да допуснем пропиляването на наистина историческия шанс, който има СДС. Твърде скъпо ни е СДС, за да го разменим за личната си изгода, за личното си внедряване в структурите на властта, с което да приключи и личната ни борба за демокрация. В теориите за мирния преход към демокрация се пропуска най-важното – че без СДС не са възможни нито мирът, нито преходът, нито демокрацията. Това трябва да го осъзнаят всички – не само БСП, но и днешните лидери на СДС.

Декември, 1991 г.

ПОД ТЪНКИЯ ГОРЕН СЛОЙ

Натежалите от проблеми юнски дни са добър повод за осмисляне на извървения от СДС път. Висока е цената, която народът ни плаща за изгубеното време поради изтръгната с манипулации фалшификации изборна победа на БСП на 10 и 17 юни 1990 г. Затова сега редица факти от политическата ни действителност изискват изключително трезва и критична преценка.

Всекидневно, минавайки из улиците на Перник, виждам колко наши симпатизанти, приятели и съмишленици буквално бедстват, огорчени, изоставени и забравени от нас. Щедро отдали на СДС ентузиазъм и средства, надежди и пориви, те сега търпят присмеха на самодоволни комунисти, отново облизващи с пръст каймака на живота, пилеят талант и амбиции, стоят сврени зад шарени сергии или протягат ръка за поданние от държавата.

Единици от нас отидоха в парламента и министерствата; десетки управляват кметствата, общинските и държавните фирми, а останалите? Те са стотици, хиляди... Тогава бяхме заедно – хулеха ни, заплашваха ни, уволняваха ни най-безцеремонно, без да мислят за човешки права, за демокрация, за професионализъм. Сега добрали се до властта „демократи“ разиграват принципност, надпартийност и безцветност, прикриват с кухи фрази собственото си безсилие да направят нещо реално за Промяната, страха да поемат отговорност, доволството от личния успех в борбата срещу старата система.

Затова стига вече с този прословут професионализъм! Аз съм категорично против самоцелната, арогантна, сляпа смяна на червени със сини. Но откъде толкова бързо се научиха на пазарна икономика асовете и винчетата на тоталитарната система? И ако погледнем – под тънкия горен слой всички са си по местата. А по какви морални и политически принципи ще са излишни, безработни и унижени нашите съмишленици, необвързани със социалистическите структури, имащи не по-малко амбиции, умения, трудолюбие и образование, но подплатили ги с демократични убеждения? Защо трябва да се цупи кметът, като му посочват поне 20 души сред неговите служители, от чиято корумпираност или арогантност на перничани направо им се повръща? Защо трябва б месеца да убеждавам и моля Векил Ванов и Иван Костов, а те да не си мръднат пръста за прочистването от партийни секретари, вредители и ченгета на подвластните им, ключови за Перник служби – бюро по труда, финансовия контрол и данъчната администрация? За всяко място ще се намерят поне 3-4 кандидати, които ще работят много по-качествено, много по-надеждно, а ние няма да се вайкаме, че ни блокират с тотален саботаж, че се перат мръсни пари, че се шири безконтролна корупция...

Изпитвам огромно чувство за вина за всеки отритнат, разпилян по пътя към демокрацията кадърен човек. В сложната, но и благоприятна политическа ситуация, когато СДС няма алтернатива и носи цялата отговорност за спасяването на страната, ние трябва да управляваме много по-качествено, отколкото досега. Това е невъзможно без огромния потенциал на хората, благодарение на които СДС дойде на власт. И лека-полека започна да ги загърбва.

Юни, 1992 г.

КАКВО Е ЯСНО?

В парламента често спорим помежду си беше ли СДС на власт през изминалата година? Опонентите ни твърдят, че всичко бе добре режисирана илюзия; че за нас оставаше само отговорността, докато номенклатурата переше парите си; че още от изборните резултати стана ясно – не може да се управлява истински със 110 от 240 депутатски мандата и т.н., и т.н.

Звучи убедително. Ала не ми се нравят подобни терзания у онези борци за правда и свобода, които се вживяха в ролите си на избраници и забравиха пътя до угрижените избиратели; които не си мръднаха пръста за прочистване на държавните фирми, на полицията, съда, прокуратурата от компрометирани кадри; които се вляха в по-големшките ни партии; подчинявайки се кротко на партийната дисциплина и партийното мислене.

Споделям тезата, че СДС бе на власт от 13 октомври досега. Първо, защото започна изпълнението на нашата програма, подкрепено с усилията на парламента и правителството, на областните управи, на местната администрация, особено в нечервените общини. Показателно е, че тези, които лансираха идеята за изборите като изход от политическата борба, не попитаха сините кметове нужни ли са ни избори и готови ли сме за тях. Второ, защото СДС легитимира България пред света като държава, управлявана от демократично избрана кралиция на демократичните сили. Трето, защото възможност за перестройка у нас вече практически не съществува. От гледна точка на прехода към пазарна икономика и ликвидиране на старата система, промените в страната са необратими. С всеки изминал ден намесата на държавата в стопанския живот ще става все по-ограничена и социалистическите ѝ разпределителни функции ще отпаднат. Все повече ще стават частните собственици, самостоятелните субекти, разчитащи на инициативността си, отказали се от опеката и обезличаващите ги държавни гаранции. Въпросът сега не е дали да има смяна на характера на собствеността, а дали тази смяна да бъде извършена по преимуществено законен (открит) или по преимуществено незаконен (скрит) начин. Свалянето на правителството ни е победа – дано само временна – на силите, които са за стихийната приватизация, възпроизвеждаща икономически структури от парарамафиотски тип.

Когато едни избори отразяват дадено съотношение на силите; а сетне обществените процеси доведат до преструктуриране ако не на политическото, то поне на парламентарното пространство, възниква политическа криза и новите избори често са изход от нея. Мога да разбера лидерите, първи вдигнали знака на победата и поели към поредната битка за народния вот. Отхвърлям обаче присмеха им над всички, които се надявахме на разумен изход от кризата с опит, отстоявайки достойнството и принципите на СДС, с водени добросъвестно преговори, да направим максималното, което зависи от нас, за съставяне на ново синьо правителство. Затова, загърбвайки емоциите, именно днес сме длъжни да си кажем някои неща честно и откровено.

* БСП изобщо не е главният проблем за СДС. В качествения смисъл на абсолютната необходимост СДС да управлява сега страната е все едно дали БСП има 60 или 80 депутати в парламента. Важното е ние с чия помощ ще получим въпросното гарантирано парламентарно мнозинство от поне 121 гласа.

* Изборите никога не могат да бъдат цел. Те са само средство. Издигането им в цел, в абсолют, означава по привидно демократичен начин отказ от правилата на играта в парламентарната държава. Един наш политик съчини тезата за постоянно сменящите се

правителства. Ние ще заприличаваме на него, залагайки на тезата за постоянно сменящите се парламенти. Илюзия е да разчитаме на 121 депутатски мандата. Винаги ще се налага да преговаряме, да правим компромиси и отстъпки на министерски кресла, да дирим партньори и приятели извън нас.

* Изборите не могат да бъдат и начин за решаване на вътрешнокоалиционните проблеми, за преразпределяне на нашия електорат. Ситуацията сега само отдалеч напомня времето на гладната стачка. Тогава ние бяхме в опозиция и разпускането на ВНС водеше до преждевременни избори, чрез които СДС да дойде на власт. Тогава координационните съвети масово бяха зад 39-те, т.е. зад идеята за избори. Тогава д-р Дертлиев и компания явно съглашателстваха с БСП. Днес всичко е съвсем различно и вариантът, при който пак целият ни електорат да застане на едната страна, е изключен, както е невъзможно класическото отлюспване на (привидно) победените. Единственото сходство е, че в „Демокрация“ отново зае категорично едната позиция, лишавайки защитниците на другата теза от възможността да изложат аргументите си. Впрочем, когато казвам, че безнаказаното за СДС класическо отлюспване е невъзможно, аз изобщо не смятам, че разсъжденията по аналогия ще раждат страх от отлюспване. Този страх е реалност; той е най-унизителното нещо в СДС. Тия подписки в подкрепа на НКС са чиста проба извиване на ръцете, презастраховка, неуважение към собствените депутати. След като в десетки статии стотици пъти съм излагал своите възгледи, след като за тези три години все нещо съм създал за СДС – ако не на национално равнище, то поне в Перник, защо е нужно отново и отново да декларирам, че съм верен на СДС, всъщност – че се казвам Николай Слатински! И ако аз чувствам този страховтен натиск като непосилно бреме, какво ли изживяват редовите депутати, набедени за мравки само защото са се осмелили да заявят какво мислят, отчаяли се, че някой ще ги попита за мнението им. Та кому ли е нужно мнението на една машинка за гласуване?! Отговорно и с болка твърдя мнозина в НКС са убедени, че който не мисли като тях, той е против СДС. Те си вярват, че са еманацията на СДС. Всъщност така само се генерира омраза към непокорния, иначемислещия, дори грешащ може би, ближен.

* И понеже говорим за НКС, не мога да премълча тягостните си впечатления от нашето висше политическо ръководство. Тревогите ми идват главно по две линии. Първата е следствие от наличието в СДС на партии-фантоми. Някои т.нар. лидери не са успели 20 души да привлекат за своята кауза, а решават съдбините на страната. За 5-6 партии поне при заседанията на НКС важи абсурда „1 партия – 1 човек – 1 глас“. И импровизацията на някой господин тежи точно толкова, колкото становищата на ДП и РДП, изработени след многочасови заседания на висшите им ръководства, с участието на по петдесетина души, дошли от цялата страна. Вторият ми повод за невесели размисли е от присъствието в НКС на неколцина интелектуално ограничени хора, които при личности като Ф. Димитров, М. Неделчев, Д. Коруджиев са срам и позор за синята идея, за огромния потенциал, стоящ зад нея. Призлява ми, когато гледам от какви случайни „демократи“ зависи понякога политиката на СДС.

* Гнети ме опасението, че някои от нашите лидери не желаят да управляват, а искат да останат максимално дълго в политиката. Сякаш им е нужен парламент, в който те седят с още 60-70 сподвижници в първите редове на дясната половина, държат пламенни речи, събират периодично на митинги най-твърдия електорат и се изживяват като безкомпромисна, челичена опозиция – жертва на общия сценарий на КГБ, връщащ повсеместно комунистите на власт. Това е прекрасно, героично, но страната ще бъде управлявана от други, а ние като „Саюдис“ в Литва ще си ближем раните от

революционността с обратен знак, от непрофесионалния, но силов подход в държавните дела. В такава игра никак не ми се играе, защото съм убеден, че СДС може да доведе до успешен край историческата си мисия.

* Говорим за западната демокрация и функционалните структури на управление, осигуряващи максимални личностни изяви в рамките на конкретната партийни политика, а все забравяме, че там в процеса на изработване на решенията вземат участие много хора и цели институти. На Запад политикът е стока, в която се влагат големи инвестиции, която се произвежда, рекламира и пласира по суровите закони на конкуренцията. А у нас с лека ръка се приема, че интуицията на няколко души може да гарантира намирането на единствено правилния ход. След като си нямаме грижливо формиран, демократически мислещ политически елит, анализът, диренето на точни аргументи, поливариантността на мисленето имат в България стократно по-голямо значение, особено в трудния преходен период. Отговорността на новите политици нараства неимоверно. Техните думи и действия се следят с огромен интерес, защото обществото изпитва остър глад за информация от аудиториите и кулоарите на властта. И когато чувството за лична отговорност е слабо, граничещо със самолюбуването или жаждата за слава, политикът лесно се превръща в най-обикновен инструмент в ръцете на този, който желае да формира определено обществено мнение. Има депутати от СДС (в чиято искреност и почтеност не се съмнявам), станали пословични със словоохотливостта си пред журналистите. Опитният манипулатор ловко се възползва от тяхната праволинейност, той знае във всеки момент какво ще кажат те и ги използва, за да внуши на обществото, че СДС се състои само от такива хора, че СДС мисли само по този начин. Той няма да потърси други становища или по-интелигентни събеседници, защото целта му е да деформира образи на СДС.

* Подкрепям въведената от СДС практика на спор по вътрешни въпроси открито в публичното пространство, макар че понякога това избива в унизителни разпри, объркващи избирателите. Но не мога да приема граничещата с примитивизъм разголеност, когато наивно сваляме картите ни масата, обявявайки тържествено, че след 2 седмици ще постъпим така и така. Това вече е модел за поведение, който не може да бъде адаптиран към развилите се впоследствие събития. Напротив, налага се въпреки тези събития СДС да се адаптира към взетото преждевременно решение. Да не говорим, че в другите шабове анализът е облекчен, ние сме им ясни и често – лесни. Странно ли е тогава, че непрекъснато ни натикват в ситуации с единствен изход и още през август знаят, че по Коледа президентски човек ще съставя правителство с нашата програма и с мандата на ДПС...

* Очевидно въпреки чистотата на синята идея в мотивите на доста депутати ще се вплитат и лични интереси. Да си политик у нас става все по-опасно и няма нищо по-временно от депутатския мандат. А все още общественото съзнание укорява морално дори законните начини за замогване на народния предствител. В същото време в парламентарната група на СДС се създава усещането, че някои си играят с нас на прагматици и мечтатели. Подозрения рушат гаранциите, че един или друг наш колега действа само в името на СДС. Пълната тайнственост при включването в управителни съвети зад гърба на останалите взривява доверието помежду ни, още повече че става дума все за солидни неща – „Кинтекс“, авиокомпания „Балкан“, НЕК, „Арсенал“ и прочие забулени от мълвата фирми и компании.

* Шансът на СДС е в невъзможността за формиране на политически център у нас. Всички изкуствени центристски построения спират естествения ход на политическото махало. Истината за нашия живот не е в центъра, а в средата. Средата, чиито съпротивителни сили единствено могат да попречат на това махало да се отклони екстремално вляво или вдясно.

Съпротивителните сили на обществото са пазарните отношения, основани на частната собственост и конкуренцията, на демократичните институции и хората, които работят в тях, които възраждат тази държава, а не я саботират само защото на власт в нея е СДС.

Независимо от нелепия сценарий, независимо от яростната съпротива, на която се натъкваме, ние си имаме много недостатъци, пропуски и грешки, нуждаещи се от строг и дълбок анализ – липса на концепция за оцеляване на нацията и държавата в преходния за страната и за цяла Европа етап; слаби министри; загубени позиции сред младите хора и интелигенцията... Истината не може да бъде заровена в пясъка на времето. Поуките са ни нужни като главното условие отново да се върнем на власт, а България да остане стабилна и мирна педя земя на този изпълнен с драматизъм и опасности полуостров.

Януари, 1993 г.

СИЛАТА, ИЗВЪРШИЛА СМЯНАТА

Напоследък всяко свое изказване пред синя аудитория започвам с молбата: „Ако ви се стори, че не мисля като вас, не ме мразете за това“.

Моята съвест е чиста, защото съм един от малцината, които в парламента, в Комисията по национална сигурност, в ефира и в пресата са защитавали правителството на СДС, и то всеки път, когато това се е налагало. Винаги съм се питал – откъде се появиха тия суперхардседесари, дето се пъчат с твърдостта си, но нито веднъж не проявиха смелост и компетентност да защитят нашето правителство?

Нека не повтаряме грешките от тоталитарното време, нека не персонифицираме проблемите, каузата, идеалите и идеите. Измежду Филип Димитров, Александър Йорданов, Стефан Савов и Георги Марков аз избирам СДС.

Според мен е необходим един трезв анализ на целия път на СДС от 13 октомври 1991 г. до 30 декември 1992 г. Не споделям тезата, че който анализира грешките на СДС, работи срещу неговата кауза. Само анализът ще покаже имало ли е съществени грешки. И ако ги е имало, да не ги повтаряме, да преодолеем нарастващата умора в обществото от СДС.

Във всяка демократична държава управлението е невероятно отговорен процес и стотици, хиляди хора работят, анализират, за да предложат варианти на управленско поведение и на тази база политиките взимат своите решения. А у нас често се импровизира, предполага се, разчита се на интуицията на няколко души, която ще намери правилния път или поне оптималния ход.

Трябва да престанем да се уповаваме само и единствено на антикомунизма у нашия народ. Нека си припомним какво стана в Литва – там комунистите унищожиха държавата, изпратиха елита на нацията в Сибир, съвсем неотдавна мачкаха хора пред парламента с танкове, избиха и един граничен наряд; там първият демократично избран министър-председател – Казимера Прунскене, се оказа агент на КГБ. И все пак изстрадалият литовски народ нанесе страхотен удар на своето СДС – „Саюдис“. Според нашите представи днес те имат червен парламент, червено правителство, червен президент. А в Словакия? А Румъния? А Сърбия?

Ние смятаме СДС за най-голямата политическа сила или че отново ще бъдем такава. Но трябва да се замислим сериозно и върху варианта, че можем и да загубим, да бъдем изолирани от властта и да започне размиването и обезсмислянето на СДС. Ако осъзнаем най-сетне и тази опасност, ние ще включим инстинкта си за самосъхранение и ще направим максимално възможното, оставайки в рамките на морала, да направим разумни компромиси.

Защото политиката е изкуство на компромисите. Поделянето на властта е другото име на упражняването на властта. Когато говорим за бъдещите партньори на СДС, ние винаги мислим за хората, които ще гласуват за тях – за младите, които си „падат“ по Жорж Ганчев, за редовите отрудени земеделци, избиращи дъщерята на Г. М. Димитров. Но трябва да мислим не за тях, а за политическите ни партньори, които благодарение на техните гласове ще влязат в парламента.

Според мен Съюзът на демократичните сили боледува в структурно и организационно отношение. Боледува, защото политика се прави от състояли се партии, които защитават политически, обществени интереси. Политическото пространство в България е ограничено. В. него едва ли има място за повече от 7-8 партии, а те само в СДС са над 15. Дори част от

тях да се ръководят от много умни и амбициозни личности, това не са партии, а групи или колективи, които защитават групови или колективни интереси.

Тук отварям една скоба – противопоставям се най-категорично срещу всякакви проекти за създаване на синя партия...

Смисълът на нашите действия не е да режем глави на едни или да се кълнем във вярност на други, а да съхраним безусловно твърдия електорат, който е около 20%, да съхраним другите 15%, които се терзаят от тия отлюспвания, предателства, изверги, изчадия, гнусотии, лъжци, мерзавци (вижте какви думи се настаниха в нашия речник, сякаш това може да бъде речник на демократи и либерали). Трябва да се опитаме да спечелим за нашата кауза и тия 10-15%, които търсят политическа сила, по-добра от СДС, но интелигентните и реалистично мислещите хора могат да склонят да оценят СДС като най-малкото и приемливо зло. Само с умна и прагматична политика можем да получим от тях очакваната подкрепа. Но това е една изключително трудна задача, понеже СДС загуби тотално битката в информационното пространство и затова е като птица с едно крило. Със своите действия правителството на проф. Беров работи за нас. А ние? Боя се, че ще заприличаме на футболен отбор, който, след като е изгубил последната среща, жадува реванш, раздира се от караници, но не тренира, не се готви за него. А когато този реванш се състои, дано не се окаже, че не сме във форма, че краката ни натежават, че въздухът не достига, и да загубим с класическото 3:0, което да ни елиминира окончателно от борбата.

Убеден съм – СДС може да се върне на власт и мисля, че съм сред тези, които могат с интегрирани усилия да предложат демократични начини за това връщане. За съжаление още не съм чул от НКС как си представя, че ще стане това. Какво ново, какво повече предлагаме отпреди, за да мотивираме обществото отново да ни подкрепи. Защото трябва да бъдем наясно, че всички, които работиха за нашето сваляне от власт, ще са пак тук – и КГБ, и МИТ, и ЦРУ, и всички останали ДС-та.

Завършвайки, ще кажа – политическа сила, която си позволява подобни разправи с хора като Георги Марков, който е взривявал тази зала и тази система, е обречена да колабира, ако не се опомни навреме.

Изборите са неизбежни и те трябва да съдържат в себе си силен мажоритарен елемент. Нашият проблем е те да бъдат спечелени от истински демократични сили, които са главно в СДС, но има такива, като монархистите и други, извън СДС.

Аз искам СДС да бъде запомнен не като политическата коалиция, която е направила най-големия митинг, а като силата, извършила смяната на системата.

Март, 1993 г.

НУЖНО Е БЪРЗО ЛЕЧЕНИЕ НА СДС

Връщайки се към онези вече толкова далечни първи месеци на СДС, с горчива носталгия си спомням одухотворените лица на съмишлениците, младостта, която буквално вреше и кипеше край нас, еуфорията да говориш открито това, което мислиш. Спомените винаги са сантиментални и романтични, но те крият и много истини за днешния ден на СДС.

Получавал съм доста удари в гърба за критични думи за състоянието на СДС. По-леко беше през 1989 и 1990 г., когато в Перник ни хулеше комунистическата пасмина, отколкото сега – защото клеветите идват от „наши“ среди, основават се на същите лъжи, нанасят се със същата омраза. Именно омразата ме плаши – тя се настани трайно помежду ни, превърна се в наш стил, в отношение към всеки, който мисли различно. Боли ме, че е така, но ако го премълча, това не би отменило истината. Някой друг ще се окаже по-смел и тогава няма да прошепва тези мисли, а ще ги изкрещи с отчаяние. Доживяхме деня, в който трябваше да предложи от четиримата представители на всяка партия в КС на СДС – Перник двама задължително да са с висше образование, а в ръководството на КС това изискване да се отнася за председателя и поне за един от заместник-председателите. Сега и тримата щатни заместници са със средно образование. Не абсолютизирам висшето образование, но е ненормално за стохиляден град, в който сме спечелили всички възможни избори, висшистите в координационния съвет да се броят на пръсти. Повдигам този въпрос, защото информацията, с която разполагам, ме кара да мисля, че става дума за типичен проблем. Как да дойдат в СДС пернишките инженери, учители, лекари, когато на вратата ги посрещат с не съвсем грамотни фрази, когато се натъкват на хора, които не могат да формулират ясно мислите си и излъчват агресивност. Това ли е елитът на демократичната коалиция, това ли е утрешното лице на демокрацията?

Може би е смешно, може би тъжно, но ще се наложи скоро да предложи и възрастов ценз. В КС поне един от четиримата от всяка партия да е под 25 години и още един – под 35 години. Преди бях един от най-възрастните. Сега съм от младежите в КС! Тези изисквания не са израз на насилие. Те са от болка за СДС.

Статутът позволява на лица, доказали политическата си негодност, да останат вечни в КС. Възможно е шепа разбойници автоматически да влезе в КС. Как? Много просто – вземат списъка на партиите, които все още нямат местна организация, пишат учредителен протокол, а националният лидер веднага ги припознава, защото му правят поредната структура. Нима СДС ще си позволява още лукса да бъде без имунитет срещу посредствеността, срещу разрушителите, срещу хората анти, хората против? Трябва да осъзнаем опасността от свиване само до онези 15 на сто от избирателите, които биха ни подкрепяли въпреки всичко, дори сляпо. Те са ни необходими, но не и достатъчни. Трябва да се научим да казваме Да, да сме За, да правим компромиси, да разберем, че поделянето на властта е другото име на упражняването ѝ. Смисълът на съществуването на СДС е да управлява и ние сме обречени да се стремим, да искаме властта. Само наивните, хитреците и циниците не виждат днес, че СДС е в криза, защото се нуждае от анализ и преценка на тези ключови проблеми. Удивен съм как някои политици предпочитат в парламента да има най-много 50-60 депутати от СДС, но да бъдат най-твърдите, най-железните (според техните представи). Принципният подход е друг – намиране на оптималния път за спечелване на колкото се може повече мандати, намиране на партньори, с които да бъде надеждно

прехвърлена магическата цифра 121 и правителството да е наше, демократично, компетентно, твърдо с делата си много повече, отколкото с декларираните намерения.

СДС се нуждае от бързо и ефективно лечение, защото с действията си правителството на проф. Беров просто предизвиква дори поддържащите го партии и синдикати презглава да се спасяват. Както се отрича каквато и да било възможност за избори през тази година, така изведнъж крехката конюнктурна комбинация може да рухне и ние да се окажем пред лицето на неизбежни и непредсказуеми избори. Политикът винаги трябва да предполага поливариантността в анализите си.

Предлагам идея за бъдещо развитие на СДС чрез структурирането му по платформи, програми и политически възгледи. Вътре в СДС сродните партии да се коалират, като на този етап запазят самостоятелността си. Сега могат да се създадат 5 алианса – на социалдемократическите, либералните, християндемократическите, екологичните и правозащитните организации. Решенията се обсъждат в алиансите и там се изработват становища по тях, а в Националния координационен съвет всеки алианс има един глас. Между пет гледни точки се постига по-лесно съгласие, отколкото между 16. В българското политическо пространство няма място за повече от 7-8 партии, камо ли в СДС те да са толкова много. Затова повечето партии са просто колективи или групи от хора, защитаващи не обществени, т.е. политически интереси, а колективни или групови, които често се израждат в лични. И европейското политическо пространство е структурирано по предложения принцип (плюс леви, крайно леви и крайно десни), като правозащитниците са обществени, неполитически, винаги опозиционни сдружения.

Убеден съм, че е необходимо да се търси окрупняване на партиите в СДС, че за една прагматична, способна да управлява коалиция (нещо повече – в състояние да се справи в посттоталитарната държава с бившата компартия), оптималният състав е най-много 4-5 партии. Останалото е истинска аномалия и в нея също са закодирани част от проблемите на СДС. Тя създава условия за победа на мисленето, при което прави са тези, които са повече и по-гръмогласни.

Все още у мен е жива надеждата, че в СДС, в координационните съвети, в парламентарната група ще се върне творческата атмосфера, ще си отиде страхът да кажеш мнението си, страхът от „отлюспване“. Ще ми се да вярвам, че няма да бъдат малцина предпочелите ветровитото място на отстояващия демократичните си, толерантни и истински сини възгледи човек пред уютното убежище зад мнозинството, заради възжеланото топло кресло. Иначе един ден бумерангът ще се върне при нас с въпросите на хората за принципите, съвестта, морала и за великия ентузиазъм от времето, когато всички вярваха безумно, че СДС е единственият шанс и единствената гаранция за бързата и неизбежна смяна на системата.

Април, 1993 г.

ЗАЩО СЕ ЗАВРЪЩА СТРАХЪТ?

Държавата вече 4 години ни плаща да станем професионални политици. Грехота е болшинството от нас да остават в първо отделение с щуротиите и вечното „Моля, другарко, той ме бие!“.

СДС се нуждае от радикални и демократични промени, от обаятелни, прагматични, по европейски мислещи политици, обичащи страната си, познаващи процесите, които протичат в нея, способни да разкъсат международната изолация и пълното неразбиране дори от симпатизиращите ни доскоро западни политици какво става в синята коалиция.

В НКС, в парламентарната група, в местните КС се възражда страхът, който ни парализираше през изминалите десетилетия „Аз ли ще оправя света?“. И започваш да слушаш, да папкаш, тичаш да кажеш първи „Наздраве!“ на кихналия сегашен лидер.

Ние сме забили като стълб едно мислене, една личност в пъпа на българската демокрация, очертали сме кръг около този стълб и всеки, който е извън него или е излязъл извън него, е предател, тъмна сила, комунист, човек на КГБ и ДС. Този кръг се стеснява все повече – като шагренова кожа. А стълбът трябва да бъде БСП – около нея да се очертае кръг – с диаметър 5 или 50, или 500 метра, 5 километра ако трябва – за по-мнителните. И всеки, който е извън него – той е с нас, могат да се намерят общи цели, мотиви и основания за споразумение с него, за антикомунистическо, демократично, гарантирано парламентарно мнозинство.

Ала за целта е необходимо да се преодолее обратното – дезинтегриращото мислене, което отлюспва, отблъсква, заклеява и да се наложи нормалното – интегриращото, което привлича, внушава доверие, търси партньори. Важно е да се разбере, че по едни или други причини по пътя си СДС разпиля и много качествени хора – може би те не са седесари в нашия, почти революционен смисъл на това понятие, но те са демократи, антикомунисти – нужен е диалог с тях.

Простата смяна на една или друга персона няма да реши проблемите на СДС, въпреки че необходимостта от персонални промени е остра, ако се разсъждава реалистично и се зададе въпросът, могат ли най-високите днешни върхове на СДС да привлекат нови гласове, нови избиратели (за мен е очевидно, че те дори отдалечават от СДС цели слоеве интелигентни, спокойни, разумни хора – каквито са мнозинството от симпатизантите ни, пък и тези, които биха предпочели СДС като най-малкото зло за страната ни). Самият начин на съществуване и вземане на решение в СДС ще възпроизведе същия тип поведение, същия тип мислене: със съблазните да подтиска качеството за сметка на количеството, да пускаш контрадезинформации, да се ограждаш с хора по принципа на личната вяроност, да водиш апаратни игри, да държиш в послушание чрез факсове и набези местните КС, да им подшушваш разправи с непослушни личности, да притискаш журналистите от в. „Демокрация“, като създаваш атмосфера най-малкото на автоцензура.

Промените в СДС трябва да бъдат организационни и структурни. 16 и повече организации не са в състояние да водят съвместен коалиционен живот. Особено ако поне 10 от тях нямат нищо общо с названието си и са от фантомен тип – не партии, а групи хора, които отразяват не обществени (политически), а групови, често лични интереси. Окрупняването е неизбежно и необходимо – по програми и платформи, както е из цяла нормална Европа – социалдемократически, либерални, християндемократически. Убеден съм, че до това изкрystalизиране на 3-4 партии ще се стигне и чрез хирургическа намеса – някои „партийки“, които са баласт за СДС, трябва да бъдат пуснати по живо – по здраво.

Структурата на СДС е наследена от ранния период, отразяващ двойствения характер на СДС – и като широко движение, и като коалиция на партии. В този си вид сега СДС спира изключително необходимото за политическия живот на страната нормално функциониране на партиите. В низините имаме нещо като движение, на върха – нещо като политбюро на партия.

А едно политбюро често е склонно да извежда напред верността си не към партията, а към нейния вожд. Всяка партия в СДС трябва да има автономната възможност да си изгражда хоризонтални и вертикални структури, да убеждава обществото, че съществува. Когато партиите водят нормален живот и укрепват – ще спечели СДС.

СДС с по-малко партии много по-лесно ще дири консенсуса, а не механичното гласуване, когато по-кресливи политически привидения вземат връх и терзаят страната с параноични импровизации.

С ново политическо споразумение сме длъжни да изясним какво освен антикомунизма ни обединява в СДС и с какво се отличават от нас Мозер, монархистите, националдемократите, бизнесмените, които са извън СДС?

Като очертаем принципите, които ни правят СДС, ще си изясним разумно и без истерия проблема с партньорите.

Преходът у нас е осъществим с либерална програма, с либерално мислене, с либерално действие. Залитането към крайно дясно, към агресивно, политиката на непрекъснато усилване на напрежението ражда умора в обществото, умора – от СДС, от промените, от демокрацията. Тя бавно и сигурно връща на власт БСП – това е очевидно, но ние предпочитаме да му лепнем етикета „рекомунизация“, вместо да вникнем в същината на процесите и потребностите на обществото ни.

Август, 1993 г.

ГЛАВА IV ВЪНШНА ПОЛИТИКА И НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ

ОКЕАН ОТ СВОБОДА

В изпълнения с драматични противоречия политически живот у нас напоследък се отделя значително място на САЩ. При сегашната отчайваща поляризация на обществото ни за ролята и мястото на тази велика страна се изказват с еднаква категоричност и с еднаква разрушителна сила доводите на крайно противоположни становища. В същото време малцина са тия, които помагат на нашия народ да вникне в същността на феномена „Америка“. Ред автори останаха в рамките на шаблона и със същото черно-бяло пролетарско мислене избраха възможно най-лесния път – на простата замяна на знаците от минус към плюс, преминавайки от тоталното отрицание към сляпата възхвала.

Съдбата бе много благосклонна към мен, подарявайки ми невероятния шанс да бъда 35 дни в САЩ. Затова се чувствам задължен да споделя своите мисли, наблюдения и впечатления от преживяното там. Всички ми казват – видя Америка! А аз се питам – разбрах ли я? Ще успее ли да се докосна в своето съзнание до нейния образ или ще прехвърлям пред очите си удивителни парченца от възторзи и огорчения, без да доловя поне частица от истината? Ще се призная, че с всеки изминал ден, прелиствайки страниците на американския си дневник, отсявайки подробностите от същността, придобивам увереността, че това, което лека-полека изкрystalизира у мен, е Америка – такава, каквата е. И може би, защото съм сантиментален човек – даже малко по-хубава. Е, аз не можах да се влюбя в нея, но, ей Богу, чувствам я как ме влече, как ме зове и маме.

Америка е блян за хората, защото там е истинската свобода.

Там има толкова много свобода, че може да ти призлее. Там си напълно свободен, жестоко свободен. Вземай я тази свобода и се оправяй сам. Океан от свобода. Ако ти стиска – хвърляй се в него и плувай. Но не викай за помощ. Тези от брега не могат да те чуят, останалите нямат време за теб – те напрягат всички сили да държат главата си над водата. Те се борят, а борбата е поезията и солта на живота в Америка.

Човек разбира, че не е свободен, едва когато се освободи отвътре, когато се прочисти от мръсотииите, наливани в душата му от тоталитарни или авторитарни режими. Милиони българи не искат свободата си, защото не разбират, че не са свободни. Нашата овча търпимост към изедници и червени душмани в Америка среща абсолютното неразбиране. Където има свобода, там комунизмът е смятан, меко казано, за извращение. Това, което не позволява на свободата в Америка да се излее в хаос, е редът, строгият ред, подчинен на религиозното чувство и борбата за личен успех. Религията сама по себе си и като тенденция се стреми да обедини хората, да ги изравни, да ги уеднакви чрез обичта на справедливия Бог към тях и тяхната обич към Бога. Напротив – ярко изразената зареденост на обществото към индивидуалния успех е най-мощният стимул за разкъсване на естествените връзки между хората, за превръщането им в егоисти и егоцентрици, подчиняващи всичко на своето собствено „Аз“. А ето че вярата в Бога и жаждата за успех, сблъсквайки се, взаимно се уравновесяват, превръщат се във вътрешни и обществени регулатори, крепящи реда и спокойствието в тази страна, направляващи човешката енергия към съзидание. Всеки е господар на себе си и всеки е частица от това уникално общество.

Америка шокира с фантастичното си разнообразие.

Тази нелепо пъстра картина се превръща в непрекъсната агресивна, възбуждаща смесица от цветове, светлини, звуци, надписи, страсти; тя се наслаждава, прелива, усложнява се; загубват се детайлите и започва да ти се струва, че Америка е навсякъде една и съща. Където и да отидеш, виждаш същите коли, същите магазини, същите реклами. За мен бе донякъде отегчително, а за американците навярно е доста уютно. Сякаш си в своя квартал и стига да огладнееш, можеш да хапнеш в своя „Макдоналдс“.

В същото време на човек му се струва, че в Америка няма логика, няма последователност. Там всичко е толкова оригинално, всеки човек има свой характер, всяка сграда – свой силует, всяка улица – свой нрав, всеки град – свое лице. Там пълната липса на какъвто и да било стил се превръща в най-красивия и най-модерен, изумителен стил.

Впрочем обобщенията, които си позволявам, крият голям риск. Просто защото за Америка в никакъв случай не може да се каже „В Америка е така“. В Америка е всякак. И чисто, и мръсно. И богато, и бедно. И скъпо, и евтино. И нравствено, и аморално. И възвишено, и долно. И прекрасно, и грозно. И интересно, и скучно. А между върха и дъното, между черното и бялото има абсолютно всичко. Всички цветове и оттенъци. Значи – не обобщавай. Предполагай и се надявай, че не грешиш. Както аз се надявам, че не греша, когато твърдя, че американците уважават институциите си, те са за тях гаранция, че държавата е жива и здрава. Естествената нужда от такива институции, на които гражданите да делегират значителна част от своите грижи, права и задължения, се съчетава с осъзнатата необходимост от обществена стабилност, която ражда традициите. И местата на причината и следствието в един момент се разменят, а традицията от церемония, от сантимент, от формален и малко помпозен акт се превръща в гарант и опора на демокрацията, в нейна същност и нейно средство.

Сред първите усещания, които те лишават от спокойствие, е набиващата се на очи прилика между двете супердържави – СССР и САЩ. Може би човек е подведен да вижда признаците на повърхностни аналогии от мащабите на тези страни, от тяхната военна мощ, от някои симетрични амбиции във външната им политика, от преминаващото често в надменност тяхно отношение към по-малките и по-слабите, от самоувереността и безкомпромисността, с която те виждат свои интереси навсякъде, от прекомерността на грижите им за спокойствието и просперитета на чужди народи, без да се интересуват особено от техните желаниа. И ето че, податливи на такива мисли, ние се стъписваме от съвпаденията, сякаш нарочно навиращи се пред очите ни, за да ни провокират. И в САЩ, както в СССР, имат култ към държавното знаме, което е побито или виси на най-невъзможни места, та понякога предизвиква раздразнение – в магазина, в пощата, в хотела например. И в САЩ, както в СССР, патриотичното възпитание в прослава на великата родина е изведено на неимоверни висоти, така че дори най-добронамереното ухо долавя фалшиви нотки. И в САЩ, както в СССР, улици, градове, институти, летища и какво ли още не носят имената на все едни и същи хора – Вашингтон, да кажем, е не по-малко споменаван от Ленин; мемориалите, музеите, комплексите, паметниците са почти еднакво приповдигнати и помпозни. В този дух мога да продължа с още аналогии. Но тъкмо тук съм длъжен да изясня онова, което според мен би трябвало да взриви формалните съвпадения. Ключът към проблема е в това, какви ценности утвърждава едната или другата страна, едната или другата форма на държавно устройство. Защото на единия полюс е свободата на човека, на другия – превръщането му във винтче. Защото отвъд Атлантика е изградено функциониращо и проспериращо многонационално общество, а от Черно море до Тихия океан се е проснало

едно разнебитено, агонизиращо и разкъсвано от противоречия антиобщество, превърнало се в заплаха, за крехкия световен мир.

Да, формалните прилики са налице, във фундаментите и на двете държави е заложен принципът на принудата, доста често през десетилетията преминаващ в гнет. Но в СССР тази принуда, този гнет, е политически и той се компрометира и сгромоляса само за 7 десетилетия. Защото политическият гнет превръща хората в аморфни безволеви същества, лишава ги от съпротивителни сили, отнема им радостта от живота и труда, обгръща ги със заплахи, превръща ги в роби, които се задоволяват с насъщния хляб и нямат жажда за победа над себе си и над обстоятелствата. В главите им се набиват илюзии за светло бъдеще, докато битът им е претоварен от проблеми, а съществуването им е ден за ден.

В Америка човекът също е подложен на принуда, но тази принуда е икономическа. И в нея е разгадката за уникалността и величието на американското общество, усъвършенстващо се вече два века. Тя кара хората да се борят, да създават, да мислят, да горят – тя е една амбиция, един порив; ти трябва всекидневно да влагаш своя труд за благо на страната, всекидневно да вграждаш по една тухличка поне в нейната сграда. Но трудът ти е реален, ти виждаш как от него се раждат именно блага, ти си участник в този велик строеж, ти живееш с усещането, че без теб не може, че без твоите тухлички сградата ще бъде грозна и нефункционална. И на никой няма да му хрумне да те ограничи само с моралните стимули на удовлетворението и съпричастността. Напротив. Трудът ти, въображението ти, страстта ти да твориш, да градиш се заплащат щедро. С тях можеш да имаш все повече, да построиш и своята крепост, да се почувстваш сигурен, още по-свободен и още позначим. Американецът не иска да бъде никой, да бъде дребен. Той се стреми да пробие, да стане силен, богат, независим. В осъществяването на тия желания, в сбъдването на американската мечта обществото се старее да не пречи, дори стимулира постоянно тази вяра. Американското общество се самовъзбужда, самогенерира, самовъзпроизвежда, Т.е. то се самоусъвършенства. И този процес е максимално облекчен, условията за него са максимално благоприятни, защото в Америка никога не е имало тоталитарна власт, нито пък авторитарни режими; там комунистическата идеология не е играла никога дори незначителна роля. С това навярно трябва да се започва всеки разговор за Америка. С това той трябва без съмнение и да приключва.

Май, 1991 г.

РАЗВЕНЧАВАНЕ НА МИТОЛОГИЯТА ЗА НАЦИОНАЛНАТА НИ СИГУРНОСТ

Живеем в динамичен и бързо променящ се свят. Свят на многобройни локални конфликти, в който противостоянията от блокови стават регионални, от идеологически преминават в етнически.

Десетилетия наред подпухналите ни мозъци бяха промивани със страхове от гнилия капитализъм и международната реакция. Затова угрозата за националната сигурност и днес се асоциира с външна агресия. Действително сякаш не се виждат надеждни гаранции за неприкосновеността на нашите граници сега, когато при разпадането на две социалистически империи се отделя колосална енергия; когато го няма Варшавския договор; когато на Балканите се пробуждат стари амбиции, и нови апетити.

За съжаление може би главната заплаха за националната ни сигурност днес е закодирана във взривоопасната криза в българското общество, породена от нарастващото противоречие между степените на политическото и икономическото му развитие. След завършилия цикъл от избори, по европейските стандарти, демокрацията у нас е напълно легитимна, но под тънкия и институционен слой се крие изключителна нестабилност – агонизираща реформа, социално напрежение, едва-едва позадрямали етнически конфликти. Докато Полша, Унгария, Чехо-Словакия предпочетоха първо да гарантират ефективно основните човешки права с активни обществени промени, а след това, когато тези права станат ежедневие, да ги фиксират в конституцията; у нас се предприе противоположният подход – правата бяха изписани на книга, ВНС загуби за това цяла година и сега, след като страната ни е пред колапс, новият парламент трябва трескаво да търси средства и закони за тяхното гарантиране. А България е в регион, в който нравите и принципите съвсем не са като в Европа, където всяка страна знае, че колкото по-добре са съседите ѝ, толкова по-добре ще е тя – заиграят ли капиталите в комшиятския двор, почти сигурно ще заиграят и в нейния. На Балканите колкото по-зле са съседите ни, толкова по-добре се чувстваме ние чуждестранните инвестиции, опитващи доста внимателно почвата тук, ще предпочетат по-стабилния; този, дето е по-близко до пазарните отношения. Турция не е така страшна като източник на военна заплаха, а по-скоро – като съседка, която би предпочела да сме по-бедни, по-изостанали, да сме ѝ придалък, обект на нейна икономическа експанзия (същото в значителна степен се отнася до Гърция). Ето защо трябва спешно да стабилизираме страната и да престанем да говорим за нови и нови избори (извънпарламентарната опозиция гласува целокупно срещу д-р Желев, защото не по-малко, дори повече от БСП мечтае за изборен реванш, възможен само чрез парализа и разпускане на парламента). Вместо, терзаещи страната политически и синдикални шантажи, по-добре е час по-скоро да се създаде икономическо законодателство, конкурентно на това в Гърция и в Турция, за да станем привлекателни за чуждия бизнес, да реанимираме родния частник. Склонен съм да се съглася, че не приграничните, свободни от военни маневри зони ще ни осигурят спокойствие, а по-скоро икономическите зони на сътрудничество и свободна дейност ще раждат съвместни предприятия на международния капитал, който най-добре умее да пази своята собственост, мира и стабилността на региона.

Що се отнася до междуетническите взаимоотношения, Европа непрекъснато подчертава, че цени високо направеното от нас в тази област. Трябва да се осъзнае, че тези проблеми изобщо не могат да бъдат разглеждани по аналогии или с вече апробирани някъде модели, защото само в България са така преплетени поне пет твърде значителни фактора.

Най-голямото етническо малцинство е от друга религия – исляма, спрямо основното православно население (1); това малцинство граничи със своята родина майка (2), която във военно и икономическо отношение е по-силна от нас (3) и под чието робство сме били пет века, т.е. историческата ни памет е много обременена (4); има региони, в които малцинството е в мнозинство (5).

Тези фактори изискват търпимост и прецизност, отговорност от всички политически сили. Това не значи, че СДС трябва да отдава доброволно частта от общественото пространство, в която се е настанило ДПС. Политиката все пак е конкуренция на идеи и решения. Очевидно, докато хората, които гласуват за ДПС, имат необходимост от него, докато то им гарантира или внушава доверие, че ще им гарантира отнети, възстановени или все още неосъзнати, но неизбежно предстоящи да възникнат като потребност права; докато икономическата неопределеност продължава; в края на краищата – докато им е изгодно, те ще подкрепят ДПС. А имаш ли голям електорат, ти си сила, ти си в парламента. И ако обществото е поляризирано, тежестта ти ще е осезаема и ще те превръща в арбитър. Не казвам, че това е нормално, но то отговаря на политическите реалности у нас. Впрочем пред лидерите на ДПС ежедневно възниква въпросът за перспективите на движението, за мястото му на обществената сцена. За националната ни сигурност въпросите – накъде отиват СДС, БСП, ДПС – са първостепенни, защото избирателите им отредиха ключови позиции в управлението на страната.

Едни от най-невралгичните теми напоследък са реформите в българската армия и принципите на военната ни доктрина. Въпреки яростната съпротива на комунистическата партия, паралелно с МВР, в Министерството на отбраната промените са най-последователни и решителни. Тези стъпки са неизбежни, защото и последните избори доказаха, че влиянието на БСП в армията е голямо. То може да бъде обяснено със строгия партиен подбор на ръководните кадри, с рязкото забавяне на промените от „вечния“ министър Добри Джуров и с мудните действия на сменилия го Йордан Мутафчиев, а така също – със страха от промени у немалка част от средния и висшия команден състав. Защото нашата армия бе изградена, възпитавана и обучавана по съветски образец, защото вменяваха функции, органично чужди на родолюбивото българско войнство, защото комунизмът не е просто партийно членство, той е манталитет.

Така или иначе, но след болезнената департизация, наред с пенсионирането на „видни“ яркочервени генерали, с разпускането на военното контраразузнаване и органите за морално-психологическа подготовка във войската се заговори за нова отбранителна доктрина, за икономическа целесъобразност, за алтернативна военна служба, за легии и синдикати, за корпуси и бригади, за предислокации – все кошунствени за винаги верните бойци на Партията понятия, най-страшното богохулство сред които бе самото споменаване на НАТО. Друг въпрос е, че храбрият и чорлав Мони Паси отиде до главната квартира на НАТО в Брюксел с патерици, после трабантът му влезе в най-новата ни военна история и тези симпатчни веселяшки изпълнения създадоха илюзията, че да станем член на Пакта е много по-лесно, отколкото другият стратегнаговец Драгомир Драганов да напусне БСП.

Предприетата тотална комунистическа атака срещу реструктурирането на армията засега превръща в илюзия осъществяването на обществения консенсус по приоритетите на националната сигурност. Дори навременното и перфектно признаване на четирите бивши югославски републики стана обект на инсинуации. Щафетната обиколка из чуждестранните посолства и туристическият поход в Гърция, предприети от червените лидери, бяха неприкрити опити да се zlepостави правителството на СДС, да се представи българският

народ като раздиран от противоречия и по това решение, въпреки че той прояви учудващо всеобщо одобрение на първия от десетилетия самостоятелен, независим и отговарящ на националните ни интереси държавен акт. Подобна интернационализация на партийните вопли е особено неуместна сега, когато в Гърция расте носталгията по добрия стар режим на Тодор Живков; или пък на фона на зачестилите, уж все неясно разбрани изказвания на висши румънски държавници; съдържащи абсурдни териториални претенции към нас.

Определено може да се каже, че БСП прави максимално възможното, за да работи военното министерство (което най-сетне е наистина Министерство на ОТБРАНАТА), в екстремалната ситуация на силен външен натиск и при частично успешен вътрешен саботаж. А то се нуждае от спокойствие, за да продължи започнатото както в международен план с подписването на документите за укрепване на доверието и сигурността с Турция и Гърция; със задълбочаване на сътрудничеството с НАТО; за възстановяване на отношенията с военните институции от бившите соцстрани, така и вътре в страната. Достатъчно тежко е извършването на промени в армията при днешното икономическо положение, за да се привнесат допълнително напрежение и отчайваща демагогия.

Никак не е ясно дали в Хелзинки ще успеем да докажем явната несправедливост на занижените ни от Договора за обикновените въоръжения квоти. Нужни са бързи мерки и интензивни контакти, за да се предотврати не само количественото, но и техническото и технологическото изоставане на армията ни. Отгоре на всичко тъкмо сега отбранителната ни промишленост е най-заметръсната зона, а свързаният с нея научен персонал се топи не с дни, а с часове.

Противопоставяйки тежките проблеми на агресивните спекулации, аз не пледирам тези проблеми да бъдат скривани под информационен похлупак. Обществото има право на информация и развитите страни са разработили надеждни процедури за парламентарен и граждански контрол. В условията на преход към Демокрация, когато в довчера репресивните ведомства има твърде консервативни сили, просто е задължително разширяването на контролните функции на нашия парламент.

Военните, в чиито ръце е съсредоточена огромна мощ, трябва да бъдат държани максимално далеч от политиката, да остават лоялни към държавното ръководство и да охраняват безопасността и суверенитета на страната.

Освен с острата необходимост да се реструктурира и модернизира българската армия, промените в нея са продиктувани от преориентацията на външната ни политика. Стремещът за приобщаване към Европа трябва безусловно да бъде съчетаван с нейните подходи за гарантиране на колективната сигурност. След края на двуполусното противопоставяне, чийто символ бе антагонизмът между НАТО и Варшавския договор, днес Европа е в процес на преосмисляне на ценностите, на самовглъбяване и себеанализ. Тя все повече ще се интегрира военно, политически и икономически, защото иначе няма да може да регулира безбройните конфликти, след които етническите могат да се окажат фатални, особено при евентуална опасност от настъпващ ислямски фундаментализъм. Оказва се, че все още няма работещи механизми за въздействие върху вътрешни за дадена страна противоречия и огнища за напрежение. НАТО е на кръстопът, до известна степен обезсмислен в този си вид след саморазпускането на Варшавския договор. Може би затова там вече се мисли за частичен отказ от два основни принципа, каквито са вземането на решени с консенсус и забраната да се водят военни действия извън територията на страните-членки (при заплахата от ядрено оръжие, при прекъсване на снабдяването с петрол и при терористични действия; в тази посока е и предложението на Манфред Вьорнер НАТО да координира

международната помощ за ОНД (бившия СССР). Не бива да се забравя, че в противовес на евроатлантизма и под натиска на евроцентристките тенденции се мисли за изграждането на паралелни на НАТО и до голяма степен автономни европейски военни структури. Загрижеността за свободата, стабилността и демократичните ценности води до разбирането, че приобщаването на бившите социалистически страни към интегрираща се Европа не само не бива да бъде забавяно (защото след идеологическите берлински стени наистина могат да изникнат нови икономически и социални – между ситите и гладните), но то трябва да бъде стимулирано, взаимопроникуващо. Въпреки перфектно разработените стратегии за реакция при кризисни ситуации и по време на война, вече не толкова силовите решения, а превантивните политически въздействия трябва да имат решаващо значение чрез старите и нововъзникващите организации и процеси, като Съвета на Европа, Съвещанието за сигурност и сътрудничество в Европа (СССЕ), НАТО и Северноатлантическия съвет за сътрудничество.

Изпитанията пред България са много, смисълът на политиката ни е да оцелеем като нация и да направим процесите на демократизация и на преминаване към пазарна икономика необратими. Всяка политическа сила, която поставя теснопартийните си интереси над националните, рискува рано или късно да загуби своето обществено влияние. За някои партии подобна участ е най-добрата гаранция за националната ни сигурност.

Февруари, 1992 г.

ГНИЛИЯТ ДЪХ НА ДС

Рухналите тоталитарни режими в Източна Европа се различаваха по степента на репресивност и демагогия, по дълбочината на проникване в общественото и индивидуалното съзнание, по размерите на одържавяване на собствеността. Ала тяхна неизменна характеристика бе Държавна сигурност – институцията – опора, верен и безпощаден придатък на управляващата комунистическа партия при консумирането на главната ѝ цел – тотална власт, власт над всичко и над всеки.

Защо да крия – ледена пот ме облива при мисълта, че и мен са могли да притиснат, да ме шантажират със заплахи, да речем, срещу моите деца. Слава Богу, че са ме подминали – може би поради неблагоприятност – като правнук на осъден от народния съд или като внук на жестоко малтретиран от нароили се на 8 срещу 9 септември отмъстителни шумкари, или като син на талантлив човек, на чиято реализация майчицата Партия грубо е пречила цял живот. Лично за мен е шанс и повод за огромно облекчение, че никога не съм бил нито щатен, нито нещатен сътрудник на ДС. Това ме прави неуязвим за шантажи и мръсни компромати.

Но сега, след избора ми за председател на Комисията по национална сигурност, тази лична утеха вече не е повод за спокойствие. Само за двадесетина дни аз можах да доловя гнилия дъх на ДС. Нейни бивши служители, някои от които са пръснати в наследилите я специални служби, идват при мен и повечето от тях топят безогледно свои колеги, носят със себе си непомерни амбиции, злоба, разочарование и жажда за мъст. Всичко се е преплело – тежестта на тайните, понякога грижливо скътани за черни дни, безспорният професионализъм, чувството, че са ненужни. Тези „бивши“ (или настоящи!) са с оголени нерви, често – заредени с цинизъм. Те си имат свои вестници, а защо не – и свои депутати. Държавна сигурност е гной, която непрекъснато изтича по чужда воля и опръсква все нас СДС? Във всеки критичен за БСП момент ни се вадят досиета, организират ни гейтове. ДС е жива, макар частично, но тя се е преселила в сегашните специални служби, които все още се изплъзват от контрол, не се ползват с доверие и уважение.

Те сякаш са генетично увредени от желанието да бъдат нечии слуги. А опити да бъде сложена ръка върху тях – дал Бог. Ето защо е необходимо час по-скоро функциите и приоритетите на специалните служби заедно с прехвърлянето им към Министерския съвет да бъдат уредени със закон. Ние не можем да имаме повече от две такива служби (контраразузнаване и разузнаване), нито пък те трябва да бъдат заврени в отделни министерства или под шапката на президента, та да се бъркат в тях личности като Георги Спасов и Румен Данов, чиито отговорности и права никак не са ми ясни. Емоциите тук са лош съветник. Преди всичко Народното събрание чрез съответната комисия (защото сме парламентарна държава), а също така президентът и правителството трябва да осъществяват ефективен контрол над дейността на службите и да се ползват резултатите от тази дейност. Това ни диктуват не само конституционните наредби, но и политическите реалности в страната плюс острата необходимост от синхрон между институциите на властта в това сложно преходно време.

Ние трябва да помним главното – възможно най-бързото приемане на закона за специалните служби е само първата крачка към промяната на мястото им в обществото; към промяната на същността им, към подчиняването им на единствено допустимата цел –

служенето не на отделни хора, не на отделни политически сили, а на националните интереси и сигурността на България.

Март, 1992 г.

ЕВРОПА, БАЛКАНИТЕ И НИЕ

Американските парламентаристи – конгресменът Чарли Роуз и сенаторът Уилям Рот, са инициатори за провеждането на серия семинари на Северноатлантическата асамблея (Парламентарната асамблея на НАТО). Подобен семинар – „Регионалната сигурност на Балканите“ – се проведе от 12 до 14 октомври в Атина. На него присъстваха депутати от страните – членки на НАТО, от Полша, Чехо-Словакия, Унгария, България, Словения, Хърватско и от прибалтийските и славянските републики на бившия СССР.

Балканите са невралгичната точка на европейския континент. Тук се пресичат различни геостратегически интереси, велики сили са прекроявали картата им, без да отчитат желанията на балканските народи. Западна Европа носи огромна вина и за ескалацията на сегашните конфликти. Нежеланието да се вникне в нашите реални и мними противоречия; илюзията, че интегрирането, започнало в Маастрихт, може да се осъществи независимо от събитията на полуострова; бавното адаптиране на изгражданите с толкова амбиции, финанси и търпение структури за сигурност към новия политически климат; неадекватната реакция при неизбежното разпадане на Югославия – това са все грехове, за които някой трябва да подири опрощение. Семинарът в Атина доказва, че Западна Европа отрезвява, осъзнавайки очевидната истина – нейното обединение няма да бъде пълноценно, докато край границите ѝ бушува религиозно безумие. Ако кървавата баня в Босна и Херцеговина отвори кутията на Пандора, тогава всяко малцинство би могло да поиска автономността си и своята независимост вън от държавата, вън от пространството и времето, вън от разума и вън от себе си. Тогава правото на силния би се израздало в прочистване на територии от другроверци и другородци, а историята би се върнала с векове назад – до уеднаквяването на географските и етническите граници.

Гърция ни посрещна със зримите си тревоги – икономически проблеми, политически свади и опасения, че безкомпромисната ѝ позиция за Македония може да я остави в изолация. Трудно е за 3 дни човек да вникне в колоритното обществено пространство на южната ни съседка, но видяното и чуто при многобройните срещи впечатлява. Докоснах се до страната, галено дете на Западна Европа. Гърция е единствената балканска държава, членуваща както в Европейската общност, така и в НАТО. В този смисъл пътят на България към Европа минава и през Гърция. На Балканите, врящи от културни, етнически, религиозни и морални проблеми, развитите европейски страни инвестират огромни средства, интереси, влияние предимно в Гърция. Проклинам комунистическия режим, че докара страната ни до жестока криза, и си мисля как би изглеждала тя, ако при ключовото си геополитическо и географско положение, при този държелив и трудолюбив народ нея я ръсеха с дъжд от безвъзмездни милиарди еко, ако туризмът ни носеше същите милиарди долари, ако имахме милиарди драхми доходи от търговско корабоплаване и прочие източници? Гърция е залята от западни стоки с високо качество, ала мнозина гърци предпочитат да въртят бизнеса си на Запад, без това да им пречи да се смятат и изявяват като големи родолюбци. При тези златни дъждове, които ваят над Гърция, ме обзема непосилна жал за нашата, останала практически без приходи родина, и се питам – как издържа тя? Как не ги е срам синдикалните вождчета да я дестабилизираят ежедневно, да канят чужди сити босове, които с менторско нахалство хулят българското правителство? При високия си стандарт, преминаващ в стремеж за личен разкош – луксозни коли, просторни къщи, поразяващи дори туристите от Европейската общност; при доскоро почти социалистическия (но по западен

образец) начин на живот със 75 процента държавна собственост; при доскоро изрядно постъпващите финансови инжекции, Гърция се разтърсва от проблеми, цените растат – особено на електричеството, пощенските услуги и транспорта, а споменът от транспортната стачка още е жив. Респектират мерките на правителството за съкращаване на раздутия апарат от държавни чиновници и привилегиите им; твърдостта на Мицотакис, с която е потушил стачката, гъвкавостта при битките с опонентите от „Нова демокрация“ и извън нея, позволяваща му повече от 2 години да удържа властта с парламентарното мнозинство от 151 срещу 149 гласа. Но за разлика от нашите псевдосини депутати, бунтуващите се съпартийци на гръцкия премиер Канелопулос, Еверт и Димас, бавшият външен министър Самарас се борят за лидерство, но не поставят под съмнение стабилността и бъдещето на кабинета, нито водят зад гърба му заговори с популистки синдикати, розовеещи комунисти и много опитни ченгета.

Дългите пътища на България и Гърция през столетията често са се пресичали с остри сблъсъци, а историческата ни памет е силно обременена. Ала като добри съседи, като подвластни на демокрацията, свободолюбието и източното православие страни, те са обречени не само в тактически, но и в стратегически план да търсят близки позиции и да съизмерват интересите си. Гърция е достойна за уважение с неизменните принципи, които са вградени в нейната външна политика. В продължение на десетки години всяко ново правителство изповядва тези принципи с неотстъпчивост и воля, които понякога им придават оттенък на натрапчива фиксидея. Вглеждайки се в това явление, ние трябва да се поучим както от положителните, така и от негативните му страни, че дори от детайлите, изключващи конюктурата – например в Гърция турското владичество винаги се нарича тъкмо „турско владичество“ без евфемизми от рода на някакво „присъствие“. Ясно е, че една пълноценна външна политика се прави с много пари, с влиятелни сънародници и приятели в държавите, които диктуват правилата на голямата политическа игра. Мнозина подцениха силата на гръцкото лоби, умението на страната да мобилизира колосална енергия навсякъде, за да отстоява стремленията си. Преди време за икономия на място нечия веща редакторска ръка бе махнала от моя статия тъкмо мнението ми, че голямото ни богатство зад граница са не изнесените от комунистите милиони, а нашите сънародници. Нещо от милионите в чуждестранни банки я се върне, я не след надеждното им изпиране, но връзките, контактите, влиянието и готовността да служат на родината у българите в чужбина са истинската ни конвертируема валута. Обидно е, но тези патриоти живеят с чувството, че не са ни нужни и ги търсим само за хуманитарна помощ или за спонсориране на екскурзионни воаяжи оттук или оттам океана. А е толкова остра необходимостта от създаване на положителен образ на страната ни по света, от интензивна реклама на преимуществата и достойнствата ни, на демократичните промени у нас. Допустимо ли е например да имаме посланици, които след избирането на правителството на Ф. Димитров са започнали да внушават, че то е нестабилно и временно?

Впрочем, аз не бих казал, че безкомпромисната позиция на Гърция е печелившата позиция в настоящия момент. Не само защото съм българин, но на мен ми импонира повече нашата външна политика на зачитане на съществуващите реалности като главно условие за стабилността на Балканите, с ясно заявено признаване на правото на самоопределение, държавност и суверенитет на всички съседни държави, съпроводено с отказ от териториални претенции към тях; на прагматично съчетаване на националните интереси с европейските демократични принципи. Ние балансираме успешно с добрите си съседски отношения с Гърция и Турция и ги приканваме към тристранен диалог, въпреки че можем

да таим известни подозрения за стратегически интереси, които ни отреждат мястото на икономически по-изостанал придатък и доставчик на евтина работна ръка; въпреки колосалното им превъзходство във военно отношение, особено след протичащата модернизация на армиите им и силните финансови затруднения, забавящи хода на реформата във въоръжените ни сили. Но едва ли е парадоксално, че отношенията ни с двете натовски съседки са по-добри от отношенията между тях самите, обременени сериозно с проблеми като кипърската рана, за континенталния шелф и използването от самолети на граничното въздушно пространство.

Безспорно този кръг от въпроси се проектира върху драматичния допир на християнството и исляма. България чрез отговорния, макар невинаги печеливш (ако се мисли егоистично – за опазване на електората) подход на СДС демонстрира модел за решаване на този болезнен проблем. Мрачната сянка на ислямския фундаментализъм, изявленията на турски политици за единно етническо пространство от Китайската стена до Адриатика, опасността от мюсюлмански демографски взрив, страховете на Европа от енергията на разпада в бившия СССР, която тласка в съвсем друга посока средноазиатските му републики, са достатъчно основание за грижи и тревоги. Ето защо в Атина аз се чувствах горд от комплиментите и поздравленията за принципната политика на сегашното ни наистина демократично правителство. Ето защо имаше толкова притеснения от поведението на ДПС, направило непонятен за Западна Европа поврат с акцията срещу председателя на Народното събрание. Натрупаните на континента тревоги непрекъснато извикват на бял свят подозрения за подмолни движещи мотиви и чуждо влияние. Дано СДС и ДПС върнат добрия тон на общуване, на принципно трудно събирания авторитет. Още повече че по отношение на малцинствата, защитата на правата на човека и съблюдаването на основните международни документи в тази област аз нямам никакво съмнение, че България вече изпреварва всички свои съседи. Ние успяваме, без огромните средства, с които решава тези въпроси същата тази Западна Европа, първи да изведем като основен принцип на вътрешната ни политика разбирането, че с армията и полицията не може да бъде решен нито един етнически или религиозен въпрос. Този успех е особено значим на фона на престъпния комунистически „възродителен“ процес.

Картината, видяна от мен в Гърция, не би била пълна, ако не спомена за бурния парламентарен дебат и свадата между двамата големи партийни лидери Мицотакис и Папандреу по повод неуловимата и терзаеща местния политически живот терористична организация „17 ноември“. За България няма гаранции, че не би се превърнала в пресечна точка на групировки от подмолния европейски, арабски и всякакъв друг престъпен свят, да не говорим за ултралевите или крайнодесните сили.

Основна тема на семинара бе войната в Босна и Херцеговина. Надделя мнението, че всички участници в конфликта носят вина за кръвопролитията, но упреците към Сърбия (която, естествено, не бе сред поканените) бяха особено тежки. Международните структури за сигурност споделят позиция, сходна с българската, за въоръжена намеса само в краен случай, ограничавайки се със съдействие главно при доставката на хуманитарна помощ. Ние многократно призоваваме всички страни от региона да декларират, че няма да участват в евентуална военна интервенция. Тази позиция не е само логичен израз на нашите принципи, но и убеждение, че не може една трагедия да бъде решавана чрез друга; че понякога изпратените временно войски остават с години; че е твърде лесно на Балканите да бъдат възродени стари вражди и копнежи по нявгашни велики държави. Създава се усещането, че у някои страни от НАТО не е силно наличието на политическа воля за решаването на

конфликта чрез изолиране на огнищата на напрежение и ефективни преговори, а присъстващите в Атина депутати често привеждаха нежеланието на своя електорат да праща синовете си на война и огромните финансови жертви, които ще струва операцията.

Потънали във вътрешните си проблеми, българските политици, а защо не и журналисти, рядко мислят геополитически, като се водят от емоциите и моментната изгода. Страстта към уязвяване на правителството пречи да се осъзнаят очевидни истини: на международната сцена все още силният е прав, все още с политически средства се решават икономически проблеми и обратно – похвати от арсенала на „студената война“. Несъмнено от корекции в мисленето се нуждае не само бившият социалистически лагер.

Ние не бива дълго да потискаме съкровения си нужди – подобряване на отношенията със славянските държави на Балканите, с които сме обречени да бъдем вечни съседи, и в бившия СССР, влизащи в скрити сметки за превръщането ни в санитарен кордон и защитен вал на добруваща и обединяваща се Европа. Впрочем и в Европа народите се замислят с нарастваща тревога за опазването на своята идентичност.

Жизненоважно е отношенията ни със славянските държави да не предизвикват дисбаланс на континента, за да няма нелепи обвинения и подозрения, но и за да не накърняват суверенитета ни, превръщайки ни в обект на имперски щения. Всяка страна се грижи за своите интереси и идеали, ала не за сметка на която и да било друга страна. Смисълът на политиката ни като малка нация не може да бъде друг, освен стремеж за оцеляване и за трайно завръщане в Европа, към която по силата на историческите закони принадлежим от 13 века. Всяко наше усилие може да има само една цел – не да създава нови проблеми на заредените с напрежение Балкани, а да допринася за разрешаването на съществуващите конфликти. Такава външна политика е главната гаранция за националната ни сигурност.

Ноември, 1992 г.

МОЖЕ ДА МРАЗИМ БЕРОВ, НО НЕ И ДЪРЖАВАТА

Поделянето на властта е другото име на нейното упражняване, освен ако не се харесахме като вечна опозиция

Тепърва ще се налага да мислим повече за националните интереси. Досега отричането на тоталитарната система преминаваше неусетно в отричане на държавата като институт. Това отрицание я изолира от жизненоважни процеси и поражда сега разпад на нейни механизми и структури. То стимулира обърнато наопаки мислене, позволяващо на политическите сили в стремежа им да извлекат дивиденди или да докажат правотата си да допуснат злепоставяне на България.

Като опозиция ние имаме и правото, и аргументите да се борим срещу политиката на сегашното правителство, но дали е разумно даже по-настървено от Запада да доказваме, че България нарушава ембаргото? Този удар не е срещу премиера проф. Любен Беров, а срещу държавата, срещу нас самите. Няма да бъде разбран, но при всички свои международни срещи и по всеки повод съм се водил от думите на Петко Каравелов – в България такива неща не стават.

Толкова е беззащитна и самотна държавата, че не ми достигат сили да кажа – България не е вече демократична страна. Да кажа, че тя пак върти далавери с оръжие. Да кажа, подобно на мой колега – и да се разпадне държавата, нали при ТЯХНО управление е станало! Не мога да си го помисля дори.

СДС трябва много бързо да се осъзнае като модерна политическа коалиция. Естествено, не бива да забравяме антикомунистическата си същност. Ала има опасност да разчитаме главно на експлоатацията на това чувство и при следващите избори. То вече няма да гарантира спечелването им. Нужен е реализъм и прагматизъм.

Промените у нас стартираха емоционално, без концепция към какво се стремим – със смътното желание да изградим нещо като на Запад. Декларирахме целите – пазарна икономика, частна собственост, конкуренция и т.н. Но тези фундаментални принципи са безусловни в толкова различни страни като Турция, Франция, САЩ. А как ще изглеждат те при съществуващите наши реалности тотална държавна собственост, силна (и слава Богу!) индустриализация, господство на ТКЗС-тата на село? Изобщо – при съществуващата структура на икономиката ни, при конкретната версия на социализма...

Вместо и ние да политизираме всеки проблем, вместо да допринася за острата поляризация, СДС трябва да предложи национална концепция за прехода, да докаже, че Е алтернатива, да обясни с прости думи – ЗА какво е – за какви данъци, за каква приватизация и с какви темпове, за какво селско стопанство. Но не по принцип, а конкретно – тук и сега. Само така идеите за промяна се слагат на масата и се дири обществена подкрепа за реализацията им.

Боли ме, когато виждам – и в Парламентарната група, и в НКС, и целокупно в местните координационни съвети – отчуждаване от реалните проблеми на държавата или региона. Слабо мотивирахме обикновения човек – да се включи в протичащите процеси. Той живее например с тревожното усещане, че приватизацията е възможна само чрез търгове, за които той няма пари, а значи и шансове. Слабото отчитане на реалните условия пречи на приземяването на абстрактните идеи и на консолидацията на българския народ около нас.

Въпреки недъзите, обречеността на идеологията и корените в тоталитарната си същност БСП успешно функционира като значим политически субект. Да вземем нейния мозъчен тръст – той работи на високи обороти, а ние имаме едно импотентно ГАПИ, на което поне аз не виждам специалистите по стопанска, религиозна, политическа и проч. история на България; не познавам социолозите, икономистите, философите му. Никак не е радостно за мен, че аз (програмистът) и Аспарух Панов (химикът) сме единствените седесари, които говорят по проблемите на националната сигурност и външната политика.

Никой не ни захранва с идеи, сами по 24 часа на ден поглъщаме тонове информация, правим международните си контакти, пишем статиите си. А когато намерих за СДС прекрасен политолог, вездесъща наша кадровичка започна да се рови по комунистически в биографията му, макар тя (биографията) да е сто пъти по-чиста и синя от нейната. На Запад, за да се изработи едно решение, се трудят цели институти, а ние си въобразяваме, че интуицията и добрата воля на 4-5 човека ще намират винаги оптималния ход и верния път.

Нека проумеем най-сетне – наш основен противник е не комунизмът като абстрактно понятие, а БСП. И да тръгнем оттук – какво ще ѝ противопоставим като идеи, като организация, като наши партньори. Какви компромиси можем да си позволим – с кого и на каква цена. Нека свикнем с мисълта – такива са нашите реалности (пак опираме до тях), че още дълго ще ни се налага да делим властта с някого. Поделянето на властта е другото име на нейното упражняване. Освен ако не искаме да сме вечна опозиция, с която не само не се съобразяват в парламента, но я пердашат край него. Властта се превзема с избори и ако се губи, да е пак с избори и по никакъв друг начин от сега нататък.

И още – властта се печели с ум, с информационна стратегия, с апарат (за когото се досещаме само при апаратни игри). Властта е единственият начин да реализираме програмата си.

Митингите са нужни – те са кислород, те са празник. Ала в Гърция (и не само там) най-големи митинги прави комунистическата партия, но в парламента тя е свряна в къшето и от нея нищо не зависи. Времето тече, то не чака. Политическа сила, която хленчи, не е сила, а слабост. На нашите митинги има малко, тъжно малко млади хора.

Като си признаем тези факти, ние много по-мотивирано и решително ще запретнем ръкави, ще се заемем рационално, професионално да извадим страната от кризата, в която тя затъва още повече благодарение на марионетно и безсилно правителство като сегашното.

Иначе... Ще трябва да чакаме новия 10 ноември, та да започнем всичко отначало.

Май, 1993 г.

ЕВРОАТЛАНТИЧЕСКАТА СИГУРНОСТ – ПОГЛЕД ОТ БЪЛГАРИЯ

Доклад пред Комисията за отбрана и сигурност на пролетната сесия на Североатлантическата асамблея (Парламентарната асамблея) на НАТО

В навечерието на XXI век светът изживява бурни и драматични промени. Отидоха си (сякаш) безвъзвратно глобалният идеологически конфликт и двуполусният модел на Великото противостоене между две системи, между две суперсили с кръжащи послушно около тях сателити.

С края на комунизма, с разпада на СССР, Варшавския договор и СИВ беше сериозно нарушен балансът на институциите, въоръжените сили, сферата на влияние и интереси. Евроатлантическото пространство на сигурността, макар вече единно и общо, е нехомогенно, в него непрекъснато възникват зони, изпълнени с етнически и/или религиозни конфликти.

Когато над руините на Берлинската стена се понесоха потоци от хора, капитали, стоки и идеи; когато Парижката харта възвести началото на нова, обединена Европа, малцина предполагаха, че твърде скоро ще възникне опасността от друга желязна завеса – между бедни и богати. След еуфорията започна безпощадно отрезвяване. Оказа се, че двата световни полюса са били и два сиамски близнака. Останала без своето отрицание, западната цивилизация се мъчи да се адаптира към промените. Но действията ѝ са неубедителни, а реакциите – неадекватни, защото тя изхожда не от интересите на целия посткомунистически свят, а главно от своите интереси. Западът не е склонен да плати в пълна мяра дела си от страданията и мъчителното възраждане на Източна Европа, да пожертва част от уюта, благоденствието и свободите си. Разликата в потенциалите на икономическото развитие и жизнения стандарт ще породи страховити турбулентни течения. Тръгне ли на Запад, Изтокът не може да бъде спрян. Той трябва да бъде мотивиран да остане в родните си предели – чрез технологична помощ, чрез общ пазар, чрез инвестиции. Иначе ще се окажат безсилни и драстичните закони, и полицейските мерки, и бръснатите глави.

Драмата има по-дълбоки корени. Разтърсени са основите на западното общество. Либералните ценности дават пробойни, защото има значителни основания за нарушаване на спокойствието и за угризение на съвестта; защото я няма Стената, която скриваше от погледите страдащите под комунизма народи; защото днес недалеч от Брюксел разрушават градове, изнасилват жени, убиват хора; защото в Русия се надига икономически хаос, който може да мутира неизвестно кога в неизвестно какво.

Добрата стара партийна система също показва признаци на криза. Постепенно връх в обществото взема регионалното мислене, а то много по-трудно обединява в общонационални политическите и икономическите интереси – често несъвместими между различните региони. Затова пък е много по-податливо на национализъм – привидно интегрираща характеристика. Национализмът е емоционален опит на обществото да се съпротивлява срещу процесите на транснационалното коопериране, размиващо етническото, религиозното и националното самосъзнание у отделните народи. Уплашена от подобна тенденция, Западна Европа се хвърли в другата крайност, абсолютизирайки правата на малцинствата. Така се стимулира раздробяването на държавите. Правото на самоопределение трябва да има долна граница – никоя свобода не е оправдана, ако руши страната (да не се разбира империята), ако сее вражда, ако унижава мнозинството. Още

нещо – във всяка полиетническа държава ще възникне на даден етап болезненият проблем за необходимостта от твърди граници, че в нейния парламент всеки депутат независимо от етническото си самосъзнание брани само националните ѝ интереси. Интегрирането на малцинствата е процес на взаимни компромиси и уважение, Всяко малцинство е длъжно да даде политически гаранции, че не е проводник на чужда воля и не действа под чуждо влияние. Започне ли процесът на уеднаквяване на географските и етническите граници, той някога може да обхване целия континент. В западното общество са затаени съвсем аналогични езикови, етнически и религиозни. онфликти – в Канада (Квебек), в Белгия (превърната от фламандци и валонци във федерална държава), във Великобритания (Уелс, Шотландия, Северна Ирландия), във Франция (корсиканци), в Италия (ломбардци), в Испания (баски, каталонци). Не бе намерена точна формула за държавата в края на XX век. Западна Европа се базира на колективистичното мислене, но го дири в кръг от страни, ограничен географски, икономически и политически.

На сурова критика е подложена дори парламентарната демокрация, допускаща боричкания и сделки заради групови или колективни вместо политически (обществени) интереси. В редица страни властта с десетилетия се държи от едни и същи, та макар и „разумно“ редуващи се лидери, които, ако не са най-малкото подозирани в корупция, то със сигурност изпълват с досада обществото. Самите избори се превръщат в отегчителна подробност – или не предлагат алтернатива, или пък страхът от резки промени подтиква хората да дадат гласа си за запазване на статуквото, превръщайки редица амбициозни, но не повече, активисти в доживотни конгресмени.

Неутешителната картина показва, че революционните промени, които светът изживява, преобразяват не само бившия социалистически лагер, но изискват и преосмисляне на всички принципи, по които функционира западната цивилизация. Като оптимален модел за гражданско общество тя служи за образец за страните от Източна Европа, започнали емоционалното си бягство от тоталитарния режим без концепция за прехода към пазарно стопанство и без ясна представа към какво точно се стремят освен най-общото пожелание за изграждане на нещо като „на Запад“. Важно е да се анализира и прогнозира утрешният ден на бленувания с десетилетия от нас Запад – с преодолени кризисни моменти, с изкристализирали нови формули на разрешаване на вътрешните и външните противоречия; да се дири максимално адекватно приближаване именно към този оптимизиран негов вариант. Само така може да се избегне сляпото копиране на политическата система, принадлежаща на миналото.

Съществен елемент от преходния период са уникалните изменения върху геополитическата карта. За месеци израстват нови регионални сили – Германия, Турция, Украйна, Казахстан. Безопасността разчупва границите и заема централно място в световния дневен ред. Разбити са надеждите, че започваме живот, свободен от агресивност и имперски щения. Като че ли се поражда носталгия по онова Велико противостоене Запад – Изток, макар че много от днешните конфликти зрееха тогава в неговата сянка. Тъкмо тези, които извличаха дивиденди от „студената война“, извличат сега дивиденди и от горещия мир. Все повече са потребителите на сигурността, а все по-малко – нейните творци. На този фон в скоро време може да вземе връх ренационализацията на отбраната – след толкова години на колективни усилия и огромни средства за изграждане на НАТО и ЗЕС, на единна политики за сигурност. Ако тази тенденция се мултиплицира в други сфери, тя ще постави под съмнение самата нова архитектура на нишия континент с вградени в нея институции и процеси за сътрудничество.

На мястото на рухналия комунизъм се възправя ислямският фундаментализъм, който е не само религиозен феномен, но и агресивен отговор на социални катаклизми. Набират сили страни, подкрепящи международния тероризъм. Светът мени нравствената си координатна система и преструктурира стратегическото си пространство. Америка отговори на тези явления, като се раздели с Буш. Европа още дири своя отговор. В политиката печелившата е не гледната точка, опряна на днешните реалности, а анализът в перспектива – какви интереси, противоречия, коалиции могат да се възродят или да възникнат. Например триъгълникът Великобритания – Франция – Германия от векове е ключов за европейската сигурност и никога не е бил равностранен. За Западна Европа неговата нестабилност пораждаше потребност от лидерство и тя го намираше в лицето на САЩ. Сега все повече респект всява Германия (която прекрасно разбира – чрез ГДР – какво бе комунизмът и осъзнава колко трудно се вписват в либералните християнски норми мюсюлманите – благодарение на стотиците хиляди турски и арабски гастарбайтери). Във вероятния бъдещ модел САЩ – (Западна) Европа – Русия, Германия може да се окаже тежинката, която ще накланя везните в едната или в другата посока. Съдбата на европейските структури за сигурност също зависи от акцента, който ще постави в тях Германия по пътя си от регионална към световна сила.

Даже оказали се единствена суперсила с внушителна мощ, с ореол на блестящ победител в ефектната персийска баталия, САЩ са принудени от проблемите си да обърнат своя взор и навътре в страната. Русия върви по обратния път. Затисната от разпадащата се икономика, тя набързо бе отписана от голямата политика и причислена към „третия свят“, комуто могат да се поставят условия с нетърпящ възражения тон. Днес Западът все по-настойчиво съветва прибалтийските републики да търсят не конфронтация с Русия, а средства за намаляване на напрежението. Появява се разбирането, че никой не може да отрече на тази велика страна правото да има геостратегически интереси в различни части на света, че нито едно решение с глобални или регионални параметри не може да бъде ефективно реализирано без съгласието и подкрепата на Русия.

Според един сполучлив израз ООН е аморфно образувание с възвишени идеали, добри намерения и добронамерена слабост. Липсата на ясна политика по отношение на югокризата води до налагане на икономически санкции срещу Сърбия и Черна гора – санкции, които в никакъв случай не са израз на сила. Напротив, те се възприемат едва ли не като измиване на ръцете, като пример за това, как последствията, отговорностите и грижите за съблюдаването на санкциите се прехвърлят върху страните, непосредствено граничещи с ембарговата държава. Тези страни стават непосредствена жертва на строгите мерки, без да са им дадени никакви надежди за компенсации. Когато една несправедливост се решава чрез друга, това минира усилията на световната общност, застрашвайки ги с обезсмисляне. Цената е огромна и тя трябва да бъде заплатена справедливо и от всички – както с обща воля са взети суровите решения.

Лишена от собствени въоръжени сили, от инфраструктура, от необходимото финансово обезпечаване, ООН се задоволява с операции за поддържане (но не и за установяване) на мира с нисък к.п.д. Колин Пауъл предупреждаваше, че една операция има шансове за успех, когато са ясни политическите ѝ цели. А политическите цели трябва да са съвместими с предоставените военни ресурси и с мандата на войските, действащи под флага на ООН. Поддържането на мира не е емоционална и епизодична акция, то е процес, траещ понякога десетилетия (Кипър). Все още не са ясни критериите, които отличават намесата във вътрешните работи на един народ от операцията за спасяване на страната му. Затова

тенденцията за все по-силно ангажиране на международната общност с подобни вътрешни проблеми тепърва се нуждае от легализиране и от юридическо прецизиране.

Ако ООН се замисля с тревога над немоцта си, далеч по-трудна е задачата на Съвещанието за сигурност и сътрудничество в Европа – да разкъса пелената от безкрайни дискусии, да създаде жизненонеобходимите институции; потенциал и механизми за прогнозиране, предотвратяване, локализиране и овладяване на конфликтите. Форумът е претоварен от участници – над 50, с коренно противоположни понякога проблеми. Независимо от интензивното съкращаване на конвенционалните оръжия; от задълбочаването на мерките за укрепване на доверието и сигурността; от режима „Открито небе“; от усъвършенстваните процедури за взаимен контрол, фундаментът – Договорът за обикновените въоръжени сили в Европа – е изцяло с корени във времето на съперничеството между двата военни суперблока. България е най-ощетена от този договор – Белград не е страна по него; южните ни съседки Гърция и Турция запазиха колосалното си превъзходство над нас по численост на армиите и дори модернизираха въоръженията си. Въпреки всичко перспективите на СССЕ са големи и сред структурите за сигурност то ще заеме централно място. Място, където България ще защитава своите принципи, ще дири подкрепа и политически гаранции за безопасността си. В бъдеще ще нараства ролята на регионалните форуми, изградени върху нормите и проникнати от духа на СССЕ, и това ни прави оптимисти относно реализацията на българското предложение за балкански, хелзинкски процес.

Решението на НАТО да подкрепя операции за поддържане на мира под егидата на ООН и СССЕ е адекватен отговор на новите потребности. За първи път се дава принципното съгласие ресурсите на съюза – механизмите за политически консултации и военно планиране, интегрираните военни структури, бойните единици, комуникациите – да бъдат използвани за действия извън територията на страните-членки. Това е в духа на новата стратегическа концепция на НАТО, основана на по-широко разбиране за сигурността и показва как интересите изместват географските граници, а динамиката на процесите обезсмисля различията между понятията „в зоната“ и „извън зоната“.

НАТО изживява сложен процес на адаптация към промените, на спорове за справедливо разпределение на отговорностите, рисковете и финансовото бреме. Отказът от приемане на нови членове е породен от страх, че в стройната организация на съюза ще се привнесат отвън противоречия и разпри, но е нужен анализ дали, капсулирайки се, НАТО няма да позволи на тези противоречия и разпри да се изродят по-късно в трудно управляеми конфликти, за преодоляването на които ще са нужни колосални усилия. За бившите социалистически страни бе създаден Северноатлантическият съвет за сътрудничество и това наистина стимулира контактите им с НАТО, но с приемането в него на държави като Узбекистан и Таджикистан нещата, разводнявайки се, започнаха да избледняват. Ето защо България отново и отново поставя въпроса за присъединяването си към НАТО. По този въпрос в обществото ни е постигнат консенсус. Ние сме убедени, че това би било едно взаимно изгодно решение, което ще укрепи южния флаг на съюза и то съответства на ролята на страната ни като стабилизиращ фактор на Балканите.

Постепенно в сложната плетеница от структури за сигурност на преден план излиза и Западноевропейският съюз – военната компонента на европейската интеграция. Вчерта все още иронизиран – спяща красавица, често целувана, но така и несъбудена – днес с радикализма си ЗЕС впечатлява. Търсят се пътища за сближаване, за свеждане на ЗЕС само до европейски стълб на НАТО. Поучителна е историята около френско-германския корпус,

своеобразното сечение между НАТО и ЗЕС. Има случаи, когато взаимодействието и дублирането помежду им води до използване на две военни формирования под едно командване и на едно формирование под две (на НАТО и ЗЕС) командвания. Ала противоречията не трябва да си абсолютизират. Десетте членки на ЗЕС са членки и на НАТО. Максимата е – нужни са не повече организации за сигурност, а повече сигурност. Степенуването на западноевропейските структури е условно. За нас приоритетите, ценностите са там, където гаранциите, сътрудничеството и помощта са по-искрени, по-ефективни.

И все пак в този задъхан свят България сякаш се носи самотна по течението на събитията. Разменяни с частична загуба на държавен суверенитет, старите гаранции за сигурността ни са в небитието. Наоколо е бурно, когато старата система у нас е разградена, а новото общество е още в зародиш.

В черноморското икономическо сътрудничество имаме грижи да парираме чужди апетити за надмошцие. В затихващата централноевропейска инициатива формулата 7+4 ни отрежда фиктивното място отрядно на знака „+“. Вишеградската група, без да ни превъзхожда зримо, прагматично и високомерно ни загърбва, надявайки се така по-лесно да се промуши през едва откренатата врата на западната демокрация. Ние все доказваме искреността на намеренията си, все гледат на нас предубедено, със схеми и шаблони. И това засилва чувството за самота.

Всъщност всеки обективен наблюдател признава, че България е достойна за уважение страна, с пословичен стремеж не да създава нови, а да спомага за преодоляването на съществуващите на Балканите проблеми. Наш водещ принцип е убеждението, че с армия и полиция не могат да бъдат решавани етнически и религиозни въпроси. Ние предупреждавахме за опасността от използване на етническото прочистване като средство, а все повече и като цел на балканските разпри. Ние настоявахме за намиране на мирен изход от югославската криза чрез използване на всички дипломатически средства; за безусловно зачитане на съществуващите реалности на Балканите; за необходимостта всички страни в региона или граничещи с него да се признаят помежду си, да декларират, че нямат териториални претенции една към друга, че няма да участват с въоръжени формирования в потушаването на кризата, ако все пак се наложи външна военна намеса като краен и неизбежен вариант.

Санкциите срещу Сърбия и Черна гора са третият тежък удар за нашата икономика (след Ирак и Либия), обрекъл ни освен това на почти пълна комуникационна изолация, на откъсване от западноевропейските икономически партньори, на огромни загуби. Въпреки че сме болезнено потърпевши от тях, ние ги съблюдаваме точно, защото знаем, че е безсмислено да очакваме гаранции от европейските структури, ако не се подчиняваме на техните норми и правила (друг е въпросът, че от този натиск сръбското общество се консолидира, крайно се радикализира и Милошевич, партията му и четниците на Шешел постигнаха впечатляващи изборни победи). За нас международните договори са задължителни, а Хартата за правата на човека е водещата сред тях. По стриктност на спазването ѝ едва ли някоя държава от региона може да се сравни с България.

Българските политици са изработили основните принципи на външната политика и отбраната на страната, по които между главните политически сили е постигнато съгласие. Към изброените вече принципи ще добавим стремежа за еднакво добри отношения с всички наши съседи; отказа от оси и алианси с едни балкански държави, насочени срещу други; усилията за интегриране с водещите организации и процеси СССЕ, НАТО, ЗЕС и ЕО. В

стратегически план е необходима по-дългосрочна програма за духовното и физическото оцеляване на държавата и нацията в преходния период от комунизъм към демокрация.

Съдбата не е милостива към нас. Вчера бяхме от източната страна на желязната завеса, днес война бушува недалеч от границите ни. Ала този път спасяването на давшите се няма да бъде само тяхно дело. То ще зависи от общите усилия на целия континент. Може би в нечий планове на страни като нашата се отрежда честта да бъдат санитарен кордон или буферна зона – както за отделяне на богатия Север от бедния Юг, така и на католическа Европа от настъпващия ислям, но подобни намерения са несъстоятелни. Босна е ключ за решаването или задълбочаването на кризата. Босна е символ и знак от историята. Поражението там би означавало провал на СССЕ и дискредитация на Атлантическия съюз. То може да взриви възмущението на ислямския свят и да превърне окончателно войната от етническа в религиозна. Тогава тя няма да се ограничи само с люти престрелки между арабски муджахидини и руски „афганци“.

На поредните срещи на организацията Ислямска конференция изкристализираха намеренията за по-твърда линия. Приемането на Албания в ОИК бе ознаменувано с реч на нейния президент Сали Бериша, съдържаща нападки към т.нар. православен фундаментализъм. Нарастващата икономическа роля на ислямските страни, където са над 60% от световните запаси на петрол, силният порив у мюсюлманите от цял свят за защита на страдащите братя в Босна подсказват какви проблеми биха създали на Балканите и в Европа задълбочаването на босненската агония и прехвърлянето ѝ към Косово.

Основните стъпки за потушаване на югокризата са отмерени, рисковете са изчислен с максимална точност. При военна намеса международните сили ще се натъкнат на обучена, интелигентна, с висока степен на боеготовност и решимост войска, подкрепяна от народа си, вярваща в правотата на своята кауза. Нека не забравяме всички онези условия – релеф, климат и др., при които сръбските бойци биха имали преимущество, измерващо се с огромни жертви от страна на противника.

Сърбия се готви за битки, но в нея ще укрепва и разбирането, че конфронтацията с международната общност е безперспективна. Многопосочният натиск срещу Сърбия ще се усилива, а изолацията ѝ ще се задълбочава. Така действително може да се стигне до приемане от всички на плана Ванс-Оуен (който е най-малкото зло – като демокрацията – не е оптималният вариант, но не е измислено нищо по-добро от него), а оттук до локализация на конфликта и прекратяване на сраженията. След това на Балканите предстои продължително зарастване на раните и уреждане на споровете. Балканската криза съдържа поуки, адресирани конкретно към България. Първо, че пред националните интереси трябва да се забравят партийните цели и да не се мисли за извличане на политически дивиденди. Второ, че събитията трябва да бъдат отразени обективно, а не както ги виждат на Запад. В Босна не може да става дума за единствен виновник, а за повече и по-малко виновни. Обективното отразяване включва не само осъждането на сръбските четници и вдъхновителите им в Белград, но и разбирането, че със Сърбия сме вечни съседи и народът ѝ ни е близък в етническо, религиозно и културно отношение. Трето, че моралът на богатите страни не е абсолютен. Той често е уязвим, а в случая с Македония се натъквахме на двоен стандарт, на рецидив на мислене от края на миналия и началото на настоящия век. Мислене, изпълнено с хладнокръвие по отношение на балканските народи. Забавянето на признаването на Македония я превръщаше в опасен концентратор – на напрежение.

В редица доклади – както в Северноатлантическата асамблея, така и в Асамблеята на ЗЕС, с удивително постоянство се повтарят едни и същи схеми, едни и същи твърдения, които

показват силата на инерцията и слабостта на едностранната информация. Говори се за някакви териториални претенции на България към Македония, за наличието на македонско, при това „голямо“ малцинство у нас, за участието ни в измислен ислямски алианс с Турция и Албания, в противовес на алианс на Румъния и Гърция (въпреки че над 90% от населението ни е християнско) и т.н. Наша първа грижа бе превръщането на Македония в държава субект на международното право, откъсването ѝ от разпадащото се Югославско пространство. Така с едновременното признаване преди 16 месеца на Хърватско, Словения, Македония и Босна и Херцеговина ние дадохме ценно доказателство за намерението си да водим самостоятелна и независима политика, за убеждението си, че страните от региона трябва да имат един и същ статут, да бъдат равноправни и суверенни, щом се подчиняват на законите и нормите на ООН.

Държавността, свободният избор на един народ – ето кое за нас е главното, водещото в международните отношения. Когато признаваме, да речем, Хърватско, ние го правим без условия и без уговорки за коя част от населението на тази страна се отнася нашият акт. Ние признаваме държавността за целия народ независимо от етническата му принадлежност, независимо как той определя своето самосъзнание. Това за нас е вътрешен проблем настраната, на нейния народ и лично право на избор на всеки отделен гражданин. Както сме се въздържали винаги от намеса във вътрешните работи на когото и да било, така се противопоставяме решително срещу всяко преиначаване на нашата история, срещу всяко посегателство върху националната ни памет, върху вековните ценности, на които се крепи същностната ни нравствена система. За съжаление по странен начин в словото си при приемането на Македония в ООН президентът на тази република допусна именно такива посегателства. Като добавим към този факт наличието на някои членове в Конституцията на Македония, които отдавна са обект на наши възражения, а също така и използването от тази държава на определени символи, предизвикващи лесно разбираеми несъгласия, като добавим и постоянната антибългарска кампания, която македонските информационни средства водят срещу България, може би ще стане ясно защо в България се поражда убеждението, че в отношението ни към сегашното правителство на Македония трябва да настъпят определени корекции. Никак не е случайно в този смисъл сходството на позициите ни по редица въпроси с Гърция – то е следствие от общи притеснения и общи интереси.

Трудно е да се оцени как тенденцията следващите десетилетия да се наситят с верски и етнически конфликти ще се проектира върху възможните сближавания на религиозна основа в нашия регион: католическа – Хърватско, Словения, Австрия и Унгария; православна – Сърбия, Черна гора, Македония, България, Румъния и Гърция; ислямска – Албания, Босна, Турция и мюсюлманските малцинства в съседните страни – вече се лансира от определени кръгове тезата за експанзия на исляма в Европа по тия малцинствени „островчета“ и чрез създаване на първата мюсюлманска държава на континента. Събуждат се стари спомени за слава с имперски привкус – Руска, Турска, Австро-Унгарска империя. Така се поражда остро противоречие между необходимостта от адекватен за края на века подход, отразяващ налаганите от икономиката интеграция наддържавност и синтез и тежките като воденични камъни обременена памет, взаимни подозрения и вековни разпри, тласкащи към дезинтеграция, парцелиране и разпад.

Първият главен извод от този анализ е, че тъй като наистина евроатлантическото пространство на сигурността е общо и единно, проблемите трябва да бъдат решавани с интегрирани усилия, с равностойно привличане на огромния интелектуален, нравствен и зареден с позитивна енергия потенциал на бившите социалистически страни, чието бързо

приобщаване към ценностите на демокрацията чрез интензивна помощ за нормалния ход на политическите и икономическите им реформи е жизнено необходимо не само за тях самите, а и за западната цивилизация. Без нас, народите от Източна Европа, вече е невъзможно нито постигането на нова идентичност, нито изработването и провеждането на общи външна политика и политика на сигурност.

Другият главен извод от този анализ е, че днес Балканите са като експериментално поле за демократичните общества от двете страни на Атлантика. Ако не бъде намерен адекватен модел за регулиране на кризата, за политическо поведение, за ново мислене, то това, което става в този перманентно взривоопасен регион, може един ден да бъде обща съдба на нашия толкова уязвим и заслужаващ по-добра съдба свят.

Юни, 1993 г.

СТИГА СМЕ БИЛИ НАИВНИ КОСМОПОЛИТИ

След почти 4 години лутане, понякога дори слепешком, по пътищата на демокрацията сме длъжни да излезем от детския период на илюзиите, че всеки ни обича и се чуди как да ни помогне. Балканите винаги са били средоточение на геостратегически интереси, които често са се разминавали с нашите национални идеали. Нека не си позволяваме повече абстрактно-демократически подход, лишен от трезва преценка, прагматичност, та даже и от позитивния егоизъм. Нашите съседи ни дават добри примери за това. Всеки акт има смисъл, когато увеличава или поне не накърнява сигурността и трябва да е с колкото се може по-голяма цена. Приятелите са там, където гаранциите за териториалната цялост и суверенитета ни са по-искрени и по-надеждни.

Вече е остра необходимостта от промяна в мисленето. Обществото ще даде признаци за зрелост, когато осъзнае, че всяко чуждо разузнаване за нас е еднакво симпатично и еднакво неприятно, защото априори брани единствено интересите на страната си. Конюнктурният подход може само да смени плюса с минус и обратно. Колкото и прекрасна да е природата в някои наши кътчета, едва ли зачестили посещения на чуждестранни дипломати там могат да бъдат обяснени с прехласването по нея. Особено ако те са в райони с етнически или религиозни проблеми. Нито пък можем да позволим на други страни да влагат в икономическите си контакти с нас предпочитания (и да поставят условия) към подобни региони. А тревожните факти за активни опити отвън да ни създават етнически партии? И още по-страшното – да ни създават етноси. Сякаш Босна не е ужасен пример за последствията от такива намерения. Наистина у нас, особено със задълбочаването на икономическата криза и нарастването на политическата конфронтация, се обособяват по-осезаемо групи от хора, податливи на въздействие. С тях чужди пратеници водят все целенасочена дейност, експлоатирайки (и заплащайки) заблудите им – че са с дадено етническо самосъзнание – напр. „македонско“ – или пък акцентирайки за свои цели на особеностите в етническата (цигани, турци, власи, каракачани) или религиозна (помаци) принадлежност. Една държава не бива да стои със скръстени ръце при подобни факти. Ние сме за добри отношения с всички съседи, но защо да отстъпваме от логичното правило за реципрочността? Ако гръцката телевизия отразява мероприятия на самоопределящи се като гърци наши граждани, то защо свенливо да се правим, че в Егейска Македония няма българи? Защо да не отстояваме гарантираното право на българското национално малцинство в Западните покрайнини на образование, информация, на емоционални и културни връзки с родината? Никой не внушава на българите да не почитат законите в съответната държава – напротив, но защо да мълчим, ако те са подложени на статистически и културен геноцид?

Болезнената обществена реакция срещу религиозните секти засега не е подкрепена с конкретни мерки от институциите на властта. Всички налични сведения говорят, че експанзията на „набожни“ емисари ще продължава, ще никнат още благовидни фондации, ще се засилва натискът за разединение на обществото и Българската православна църква, за парцелиране на съзнанието, за колосално въздействие върху младото поколение.

Ясното определяне на националните интереси, на приоритетите във външната политика и политиката за сигурност изискват институции, които работят и интегрират усилията си. Македония е доста показателен пример в това отношение. За да не възникват у народа толкова силни чувства на болка и огорчение, когато не друг, а държавният глава позволява

книгата му да бъде преведенана на македонски (!?) език. Интересите и политиката ни към Македония трябва да бъдат дефинирани, като съществен елемент в тях си останат последователното отстояване на нейната независимост, активната помощ за признаването ѝ, категоричната позиция срещу всякакви помисли за нейната подялба, твърдият отпор на посегателствата от Скопие срещу историческата памет, срещу културата, езика и религията ни, настойчивият стремеж за информационно и икономическо присъствие там.

Борбата срещу чуждите интереси, нахлуващи безпрепятствено във всички подпространства – културно, етническо, религиозно, икономическо, политическо и др., на пространството, наречено България, не бива да ни превръща в мнителна, изплашена и затворена в себе си държава. Сигурността се нуждае от още лишения, повече средства и повече разум.

Шансът на демократичните сили в преходния период е в извеждането на преден план на националната идея, постигането на националната идентичност, преодоляването на наивитета и на неадекватната на реалностите космополитичност. Дори Европа с мъки преоткрива тези истини, прозираща себе си след рухването на Стената. Иначе рискуваме обществените страхове, че отделни структури в държавата се разпаднат (борба с престъпността, парализирано контраразузнаване, безконтролна власт на банките, скрита приватизация) да се трансформират в убеждение, че се разпада българската държава. Това би обезсмислило необратимо самата идея за демокрация, би зачеркнуло досегашните промени, би породило неизбежно вопъла за силната ръка.

Юли, 1993 г.

БЕЗ ГОЛЕМИ БРАТЯ

Бурните промени, които преживява светът през последните години, измениха коренно неговата геополитическа карта.

Те разрушиха главната опора на следвоенното му съществуване – стратегическото равновесие, реализирано чрез надпревара във въоръжаването, чрез създаване на мощни пактове и на огромни армии. Ала с изключение на отделни сблъсъци по периферията не влезе в употреба (и слава Богу!) дори 1 % от капацитетите на двете страховити военни машини.

Така се роди илюзията, че с премахването на желязната завеса ще бъдат премахнати значими части от гърмящите жезла. А победени в „студената война“ бяхме ние защото нашата икономическа система с политическата си надстройка се провали и затова навярно по инерция се оказахме основно пострадалите от тази илюзия за неизбежното разоръжаване. Не само колективно – като соцлагер, но и индивидуално – като държава. България е в тежко положение от гледна точка на националната сигурност във всичките ѝ аспекти – политически, икономически, културен, демографски, етнически, религиозен и т.н.

Днес светът сякаш е свободен от глобалните си страхове, но това не го прави по-спокоен и предсказуем. Безопасността му е разтерзавана от многобройни конфликти. Югокризата може всеки момент да възпламени балканското буре с барут. Държавите в Близкия изток и далечна Азия се въоръжават интензивно. Разходите за отбрана на Япония отстъпват единствено на САЩ. Китай купува военна техника от Русия за милиарди долари. Малайзия, Тайван, Индия, Пакистан, Саудитска Арабия, Кувейт, Израел не пестят пари за военна мощ: Иран, Ирак, Либия хвърлят в смут с фанатизма си, с поддръжката на международния тероризъм. В редица от най-усърдно въоръжаващите се държави ислямският фундаментализъм се е обявил за враг No. 1 на европейска цивилизация. Мнозина водещи политолози смятат, че при неконтролируемо развитие на процесите ислямските фундаменталисти ще накарат Запада да си спомня с въздишка и носталгия за добрия стар комунизъм.

Падането на Берлинската стена еуфорично подтикна страните от НАТО, с изключение на Гърция и Турция, към съкращаване с милиарди долари на военните разходи и с десетки хиляди на личния състав на въоръжените сили. Например САЩ ограничават работата по Стратегическата отбранителна инициатива, намаляват базите си, сухопътните дивизии, самолетносачите, авиационните ескадрили, но съхраняват програмите за създаване на модерни системи конвенционални въоръжения. Франция отрязва средствата за бойния самолет „Рафал“, а Германия се отказва от евроизтребителя „Йегер-90“. САЩ съкращават въоръжените сили от 1 730 000 на 1 620 000 души, Франция – от 540 000 на 480 000, Германия – от 500 000 на 370 000 (аналогични, макар и противоречиви са данните в различните източници и за останалите натовски държави). Разходите ще падат през близките години като абсолютни цифри поради инфлацията и като проценти от brutния вътрешен продукт. Някой беше казал, че генералите говорят за отбрана, а политиците – за сигурност. Съкращаването на военните бюджети е твърде съблазнително, защото носи актив пред избирателите, освобождава средства за социални дейности и представлява откровен опит за извличане на дивиденди от крехкия мир след „студената война“. Ала то трябва да има някакви граници, за да не бъде поставена под угроза сигурността на обществото. Логично е да се мисли с тревога как при рязко намалените средства армията да съхрани

способността си да опазва териториалната цялост на страната и да гарантира същата степен на безопасност. Дори сложният механизъм на НАТО е разконцентриран от острите спорове за справедливо разпределение на финансовото бреме. Растат опасенията, че ако всяка страна тръгне самостоятелно по пътя на съкращенията, може да се наруши интегритетът на НАТО, да стартира ренационализацията на отбранителната му политика и структура.

Манфред Вьорнер предупреждава, че прекомерният акцент върху леките, динамични, мобилни, лесно преносими и дислоцируеми съединения е неадекватен на реалната ситуация и на нововъзникващите заплахи.

Тенденцията за съкращаване на военните бюджети влиза в противоречие с професионализирането на армиите. За разлика от нас Западът счита, че макар по евтини, наборните армии постепенно изживяват времето си. Към професионални армии са се запътили всички от НАТО.

Самата ООН се нуждае от професионални части за ефективно решаване на кризи, аналогични на тези в Босна и в Сомалия. На тях може да се даде широк мандат, съвместим с политическите цели, включително за участие не само в хуманитарни акции, но и в тежки сражения. Ясно е обаче, че преди сили за бързо реагиране са нужни политики за бързо реагиране – мислещи по новому в новите условия, когато цялата система от норми, интереси и взаимоотношения се нуждае от предефиниране. Свидетели сме как за година-две остаря дори новата стратегическа концепция на НАТО.

Анализите и статистиката показват че в оръжейния бизнес има значителен спад, но от това печалбите на САЩ и партньорите по НАТО не намаляват. Напротив, САЩ достигат рекордни величини при продажбите на оръжие в „третия свят“. Всички страни инвестират огромни средства за поддържане на научния си потенциал, за разработване на нови и модернизация на съществуващи въоръжения. Това е сериозна поука и предупреждение за България, защото количественото ни изоставане тук започва постепенно и необратимо да става качествено.

Нашата страна е в неспокоен регион, където вечно се сблъскват интересите на великите сили, гледащи на местните народи като на карти за нескончаемите си пасианси.

Гърция и Турция единствени в НАТО не намаляват военните си бюджети, а Гърция дори го увеличава постоянно. В съотношение 10:7 те систематично получават помощ от САЩ за военни цели. Само при създаването на новия щаб на НАТО в Лариса Гърция ще получи 10 милиарда драхми за подобряване на инфраструктурата и комуникациите на своите въоръжени сили. С този златен подарък НАТО харизва и 916 танка, 150 бронетранспортъора, 86 бойни самолета. Към наличните от 1985 г. 40 изстребителя F-16 Гърция добавя 40 по-модерни такива на стойност 1.4 млрд. долара. Съкращаването на войските и е символично – от 165 000 на 158 000, и се говори за увеличаване на срока на военната служба.

Турция също се възползва от съпътстващите Договора за обикновените въоръжени сили в Европа (ДОВСЕ) планове от типа "Каскад" и модернизира въоръженията си, получавайки даром 1 057 танка, 600 бронетранспортъора, 32 самолета плюс американска помощ да си произведе 80 F-16. Тя има програми за 5 млрд. долара за доставки на ракетни установки, радарни системи, торпедни катери и др. Дори намалявайки със 100 000 своите въоръжени сили, Турция запазва колосалното си превъзходство над нас в съотношение близо 6:1.

Картината ще бъде пълна, ако добавим, че Белград не е страна по ДОВСЕ, че разполага с обучена, надъхана, калена в битки армия, че има над 500 бойни самолета и по някои данни 70% от държавния бюджет е предназначен за въоръжените сили.

Докато Унгария преговаряше за 25 самолета МиГ-29 срещу 500 млн. долара външнотърговски дълг на СССР, един наш министър на отбраната обиждаше с такива номера руския си колега, от които последствията за страната ии можеха да бъдат сурови. Защото сме все още тясно свързани и така зависими от военните доставки от Русия, че възниква въпросът за реалния суверенитет и гаранциите за националната ни сигурност. При друг наш военен министър пък един западен военен аташе бе по-често в нашето МО, отколкото в посолството си, навявайки все същите мисли за реалния суверенитет и гаранциите за националната ни сигурност.

Люшкаме махалото от едното в другото крайно положение, а трябва да помним, че сме европейци, че сме на Балканите, че е нужен перфектен баланс, че е време да поумнеем и държавата ни да включи инстинкта си за самосъхранение.

Стига сме били добродушни момчета, които, за да се харесат някому, ще си прежалат пазарите, оръжейната индустрия, ще си обрекат армията на оскъдица и пренебрежение. Време е да преосмислим политиката си на свободно падане, летенето на автопилот в един тревожен свят, в който са парализирани основните механизми за регулиране на кризи. Наистина България преживява тежки времена и бедността ѝ е порок (а националната сигурност е функция от икономическото състояние), но никой не може да ни помогне, ако не разберем, че сме длъжни да мислим държавнически, да интегрираме усилията си, че нашата отбрана и безопасност изискват повече внимание, повече средства. Те трябва да са приоритет, обществена мисъл, обща тревога.

Тук не се предлага генерална концепция за изход – тя не е по силите на един човек. Но никъде държавата не се изтегли така бързо от животоспасяващи свои функции. Цяла година Комисията по национална сигурност убеждаваше, че е нужен орган, който да провежда държавната политика в отбранителната индустрия. Ние оголихме най-чувствителните нерви – където държавата формулира своите интереси, преследва целите си, брани националното си богатство.

Хванати сме натясно – без голям брат, по време на преход, а НАТО и ЕО издигат нови бариери пред нас, но ситуацията не е безнадеждна, Сигурността ни е стратегически елемент от сигурността на Балканския регион, от сигурността на целия континент, Европа би трябвало да разбере това.

Август, 1993 г.

ЗАПАДНИТЕ ПОКРАЙНИНИ

На 27.11.1919 г. в Парижкото предградие Ньой Александър. Стамболийски, потресен и просълзен (според преданието), захвърля писалката, с която е подписал току-що Ньойския договор за мир. Договор, за чията безнравствена същност думи, по-силни дори от „разбойнически грабеж“, бледнеят. Горко на победените, горко на България! За пореден път Великите сили демонстрират изтъканата си от егоизъм и имперски интереси политика спрямо балканските народи.

Редом с другите, не по-малко болезнени удари, по силата на този договор от България са откъснати и предадени на сръбско-хърватско-словенското кралство Западните покрайнини – с градовете Цариброд, Босилеград и Струмица, с още 169 села (някои – разделени на две части), 2700 кв. км площ, 120 000 души изконно българско население.

Емоциите са лош съветник за един политик, но когато става дума за Западните покрайнини – живата рана на региона, в който живея, в душата ми прииждат дълбоките чувства, обзели тогава целия наш онеправдан народ. Престъпление е опитът на БКП да обрече на забрава през последните 5 десетилетия събратята ни в Сърбия, спомагайки така за тежките им страдания, за тъгата им, че са „сираци на вселената“, според израза на един от тях. В Кратката българска енциклопедия на развития социализъм изобщо липсват Западните покрайнини, Босилеград и Цариброд – сякаш ги няма и никога не ги е имало.

Ала колкото и да мислим за униженията, които страната ни е понесла, нека не забравяме, че стократно по-тежка е била съдбата на захвърлените по волята на Великите сили в чужди страни. До ден-днешен българите от Западните покрайнини си остават единственото национално малцинство в Сърбия, което фактически е лишено от образование, информация и културно развитие на майчиния си език – въпреки че е компактно, че е върху територия, откъсната от страната майка, че е официално признато. Общините, в които живее то – Босилеград, Цариброд, а също така Сурдулица и Бабушница – са сред най-бедните, сега – и най-пострадалите от ембаргото. Пенсията там е 12-16 долара, докато цените растат непрекъснато и отдавна са задминали българските. Основна форма на съществуване е натуралното стопанство, вечен спътник е немотията. Публична тайна са психологическият тормоз, полицейските своеволия, посегателствата срещу личността, заплахите на тайните служби и всесилието на административната власт. В българските църкви са се настанили сръбски попове. С изкуствено териториално деление се разбиват двете напълно български общини, закриват се родилни домове, за да се ражда в „Сръбско“, с преименувания се режат родословни и етнически корени (Иванка Петрова става, да речем, Йованица Петров). В резултат на политиката на асимилация и денационализация, провеждана по-рано с още по брутални средства, постоянно намалява броят на осмелилите се да декларират българското си самосъзнание. След Втората световна война те са вече само 80 000 души, а през 1961 г. – 60 000 (между 2/3 и 1/2 от действителния им брой). През 1981 г. те стават 36 000, а малко преди разпада на СФРЮ са едва 26 000. Естествено, България не приема подобни последици от сърбизацията на нашето население, подобен статистически геноцид. Впрочем написах „естествено“, но не мога да не призная, че през последните 2-3 години независимо от многото разговори и писания у нас, независимо от молбите за подкрепа, пресичащи все по-често границата между нашите страни, нещата практически са непроменени. Западнопокрайненските българи реагират болезнено на това бездушие. Побудните от тях напразно сякаш се опитват да ни убедят, че ако сега не се застъпим за

човешките им и малцинствени права, можем да допринесем за окончателното загубване до 20-30 години на тяхната етническа идентичност и вместо с обичащи ни кръвни братя (като стратегически елемент в добрите и ефективни отношения със Сърбия), ние бихме граничили с онеправдани, уморени, озлобени и отчаяни хора, виждащи в България главния виновник за нерадостната си съдба.

България е длъжна чрез контакти на най-високо ниво да съдейства на Демократичния съюз на българите в Югославия (ДСБЮ) в желанието им да изложат пред републиканските власти своите проблеми и искания. Тук не става дума за намеса във вътрешните работи на съседна държава, не става дума за териториални претенции, нито пък за опити да внушим у нашите сънародници неуважение, непочитане на страната, чиито граждани са те. Но тези хора трябва да чувстват духовната връзка със своята родина, да знаят, че тя стои зад тях, че тя брани техните права и ще прави максималното, за да не допуска погазването им, че с нейното пасивно мълчание вече е свършено. Нашата позиция е морална; нещо повече – тя е и принципна, законна, защото се отнася до права на най-голямото в същинска Сърбия езиково малцинство от коренното за областта население, които са конституционно гарантирани.

Такова конституционно гарантирано право е искането на ДСБЮ за възстановяване (както е било до 1961 г.) на цялостното обучение на български език в началните, основните и средните училища в Босилеградска и Царибродска община и за 2 часа факултативно изучаване на български език в едно пиротско и едно нишко основно училище.

Такова конституционно гарантирано право е увеличаването на броя и на продължителността на предаванията на радиото и телевизията в Ниш на български език – сега се излъчват 5-6 минути телевизионно време седмично.

Тези искания са в съответствие с отреденото на другите, значително по-малки от нашето малцинства. В Прищина, Косово има две реални гимназии и две професионални средни училища с преподаване на турски език за 12 000-то турско малцинство. Румънското население е 3-4 пъти по-малочислено от нашето, но разполага с ежедневни радио- и ТВ-емисии. Много по-привилегирани от българите са дори микроскопичните малцинства на словаци, украинци и русини.

Нека добавим, че беше преустановено издаването на местния български вестник „Братство“, че е невъзможно разпространяването на вестници, художествена литература и учебници от България. За анемичните ни ТВ-ретранслатори сме си виновни обаче единствено ние и никой друг.

В борбата за защита на правата на българското население в Сърбия трябва да бъдат ангажирани различни международни форуми – като Съвещанието за сигурност и сътрудничество в Европа. Жалко че загубихме доста време и едва сега по въпроса има някакво положително развитие.

Не бива да допускаме да ни души апатията, безразличието на научните ни и културни среди, когато с изопачени факти, с псевдоисторици, с купени тамошни българи, с политическа поръчка пресата в Сърбия и напоследък особено държавната телевизия осъществяват новата вълна на антибългарска кампания. Размахва се изтърканият призрак на българските зверства по време на окупацията (на фона на жестокостите в Босна!), тиражира се идиличното благоденствие на нашето малцинство, лансира с тезата за неговия шопски произход и за шопския му език. Ала в това отношение позициите ни са много по-силни, защото Сърбия, за разлика от някои наши съседи, изобщо не разполага нито с база, нито с възможности за въздействие върху страната ни поради пълното отсъствие у нас на

население, което си вярва или е податливо към убеждаване, че може да мине за сръбско етническо малцинство.

Веднъж един българин от Западните покрайнини ми се изплака: „Ние умираме с отворени очи, бленуваме за вас, стремим се към родината, а като дойдем в нея, срещаме не българи, а комунисти, седесари, земеделци, монархисти. На колко още ще се делим?!“ За съжаление, така е сред всички слоеве от населението – всеобщо неразбиране на националните ни интереси и идеали. Прост пример – някои български митничари са въвели единен режим – колкото повече „бутнеш“, толкова повече нарушения можеш да направиш. От този режим най-много страдат бедните ни западнопокрайненци. Още на границата родината ги пресреща в одеждите на груб митничар, който предпочита изръсващия се без спорове охранен сръбски или тамошен български номенклатурчик, а спрямо по-бедните, по-свитите с едничката им туба бензин, за да си карат колите или за да си нарежат дървата, той е суров и непреклонен.

Или друг прост пример – някои висши чиновници от науката и образованието могат да скъсат нервите на българчетата от Босилеградско, дошли тук да следват, заплашвайки, че ще ги третират като чужди граждани – с непосилните доларови такси. Заедно с момчетата треперят родителите им, всички познати оттагък, защото върнат ли ги – чака ги сръбската армия. Треперят, чудят се и се маят – каква е тази тяхна родина!

Може би това са елементарни примери, но те точно илюстрират липсата, все тази отчайваща липса на държавническо мислене, на национална политика, за която е голяма нашата вина – на депутатите, на министрите, на президента. Ние вечно политизираме проблемите, вечно парцелираме пространството, наречено България.

Точната, прецизна българска политика не е в разрез с добросъседските отношения, не е предизвикателство към Сърбия. Но тя е позиция, с която се съобразяват, заради която те уважават. Наличието на такава позиция само по себе си ще облекчи съдбата на нашите братя в Сърбия. Има хиляди средства за взаимодействие, за контакти с тях – хуманитарна помощ, културен обмен, етнографски проучвания, а след вдигането на ембаргото – и активни действия за икономическо присъствие. Разговорите ми с български историци, политици, дипломати, бизнесмени, с наши сънародници от Сърбия ме заредиха с идеи в тази насока. Такива разговори, повлияли пряко моята статия, както и томовете прочетена литература по Западните покрайнини, ме убедиха, че България е длъжник към своите чеда там. Казано е: „По-добре късно...“ Наистина е по-добре, макар и късно, но да започнем най-сетне. Ако не започнем още днес сближаването със Западните покрайнини, с българите там, „утре“ няма да има. Защото „утре“ ще бъде вече „никога“.

Август, 1993 г.

НЯМА ВЕЧНО ПОСЛУШАНИЕ

Съвременният свят изживява болезнено връхлетелите го промени. Неподготвен за тях, той не може да се адаптира, няма мъжеството да си признае, че върви по грешен път. Особено мрачни перспективи чертаят политическите гадатели за нашия континент. Неговото отслабване и разпокъсване е стратегическа цел на много мощни задокеански и ислямски интереси. Те се възползват от удивителното нежелание на Западна Европа да осъзнае, че времето на старите съюзи отпреди Първата световна война, на старото имперско мислене е отминало. Днес все така редят европейската шахматна дъска, все така залагат на „моркова и тоягата“ и водят позиционна борба за по-удобно разпореждане със съдбите на народите. Планът Баладюр свенливо лансира възможността за частични промени на границите, докато в Югославия това се прави откровено с кръв и насилие. Прецедентите са неизбежни при тази неустойчивост и до голяма степен съчиненост на границите на Балканите като последствия от проектирането на противоречията на Великите сили върху региона и неотчитането на интересите на балканските народи. Впрочем двойният стандарт, приемането на свършените факти са познати. Да вземем отношението към Израел. Или да цитираме Бжежински: „Истинският жизнен интерес за Америка е да осигури оставането на Персийския залив като сигурен и стабилен източник за доставяне на петрол на приемливи цени за индустриалния Запад“.

Прагматичната вярност към традиционните похвати влиза в противоречие с коренните промени, настъпили върху геополитическата и геоикономическата карта – исканията за промяна в състава на Съвета за сигурност на ООН са точна индикация за това. Япония, Германия, Индия и др. искат за себе си нови роли, като по този начин ще откренат вратите за радикални изменения на цялата мрежа и начините на функциониране на най-важните международни организации. Не е ли това поредният повод Европа да се замисли, вместо да се вайка непрекъснато за ренационализацията на външната и отбранителната политика, за възможния крах на своя валутнообменен механизъм, за množащите се пукнатини, които могат да доведат до разпад на общото (западно) европейско пространство, до превръщането на идеята за Европейски съединени щати в най-голямата илюзия. От сериозен анализ се нуждае ниската ефективност на СССЕ. Повече внимание трябва да се обърне най-сетне на идеята за създаването на собствен Европейски съвет за сигурност.

Сред водещите европейски политици силно впечатлява министърът на отбраната на Германия Фолкер Рюе. Той предупреди, че разширяването на НАТО не трябва да доведе до създаването около Русия на санитарен кордон, който да я накара да се чувства изолирана и противопоставена на Европа. Ф. Рюе постави въпроса дали интегрирането на една страна към Европейската общност трябва да предхожда приемането ѝ в НАТО. Точно е и неговото предупреждение, че първоначалният дуализъм тоталитаризъм-демокрация се замества с нов – интеграция-деинтеграция. Естествено, НАТО трябва да излезе от пелените на „студената война“ с двумерното ѝ мислене и елементарната логика „да-не“; когато се деляхме от берлински стени на мощни пактове. Ако този Алианс не иска да си остане гигант, чиито мощ, опит, военна структура се използват (ако изобщо се използват) неефективно, той е длъжен да служи не на сигурността на страните-членки, а на европейския континент, способствайки за увеличаването на пространството на сигурността в Европа. Балканите не са някъде далеч, те са в Европа и това, което става тук, е неразделен елемент от европейската сигурност. Процесите на интеграция не могат да бъдат спрени, докато се изравнят, или поне

станат близки икономическите стандарти, докато станат съпоставими равнищата на демократизираност на Западна и Източна Европа – това са процеси, които ще траят с десетилетия, особено при сегашните непрекъснати препятствия пред икономическата интеграция. Единствено интеграцията в областта на сигурността може да бъде извършена по-бързо. Но как да стане това, ако не се осъзнае, че стабилността на България е не по-малко значима от тази на Вишеградската група? И изобщо – как в това драматично, опасно време може да се допуска, че сигурността на една страна е по-малко ценна от тази на друга? Наивитетът, схемите в мисленето само задълбочават неефективността на западната реакция и водят до импровизации и безсилие да се реагира на протичащите процеси. Един Милошевич, заедно с многоопитните си сътрудници, с подкрепата на Атина и Москва (и безспорно – на техните разузнавателни централи) постоянно надиграва и натиква в ситуации, които биха били смешни, ако не са толкова тъжни, западния политически елит със стратегическите му мозъчни тръстове и високорекламирани разузнавания. Свеж пример са точните маневри на Белград при церемониите по погребението на плана Ванс-Оуен.

В хода на тези мисли е полезно да се приведат данни, на които се натъкнах напоследък – през 1992 г., при световни потоци от капитали в размер на 200 млрд. долара (28 млрд. от тях – за развиващите се страни) в Източна Европа са дошли само 3 млрд., трохите от които са за България и Румъния. За периода 1991-1992 г. помощта на САЩ за България е 200 милиона долара, а годишната издръжка на една американска дивизия в Германия е 4 милиарда долара.

Освен че България бе социалистическа държава, ние сме единствената страна от бившия Варшавски договор, чиито проблеми са изцяло балкански. Това, което става в довчерашна Югославия, отеква болезнено у нас. Ислямският фактор не е мит, с който националистическите баби плашат палавите си внуци. В Турция е постигнат национален консенсус по принадлежността на балканския регион към сферите на стратегически турски интереси и тук ролята на мюсюлманските малцинства е ключова. В Босна Изетбегович няма финансови проблеми и щедрите суми (напр. от Саудитска Арабия) се измерват с големи деветцифрени числа. Постепенно в мюсюлманските области на Босна (и без това най-добре развитите райони) и Македония, в Албания и Санджак се настаняват трайно капитали на ислямски страни, на нас ни препоръчват същия подход. Преди двадесетина дни пътувах до Охрид и съпругата ми със свито сърце броеше джамиите по пътя – още не построени 5-6 нови къщи и вече стои, забила минаре в небето, новановеничка джамия. Вглеждах се в това бурно разрастващо се население и ме обземаха тъжни мисли. Българката едно време също е раждала много деца, но е съхранявала духа си, осанката си, нежното излъчване, докато на мен там ми се струваше, че навред срещам не жени, а детеродни машини, които изпълняват единственото си предназначение да се множат – полузабулени лица, сведени глави, покорно подтичане след повелителя.

Албанският демографски взрив вече е водещ проблем в отношението към Македония. Плачът на гайдата, ронещите се български думи от устните на стареца, който пееше в Битоля, сянката на джамията, и досега са пред мен, както са пред мен избодените очина цар Борис-Михаил от иконата в манастира „Свети Наум“ в Охрид.

В този тревожен свят ние също сме длъжни да преосмислим цялостното си поведение като държава през последните 3-4 години. Стига сме, правили впечатление на страна, която не си знае националните интереси, която не знае да моли с достойнство и не може да казва „не“; която е готова да слуша чужди наставления, забравила, че първата ѝ задача (но само първата!) е да оцелее. Страна, чиито лидери не са разбрали, че за разлика от математиката в политиката най-късото разстояние между две точки не е съединяващата ги отсечка.

Маневрирането, гъвкавостта са по-пряк път за постигане на целите ѝ. Министрите, депутатите, кметовете нека знаят, че са такива по време на преход, по време на криза и не бива да мислят за своите интереси, защото безидейни, склонни към корупция управници могат да създадат също една материално и бедна духовно страна. Това не е пореден мандат, а мисия – да променят тази държава, да се опитат като Стамболов да защитят местния производител, да създадат средната класа с протекционистична политика, с вносни квоти, с разум и всеотдайност. Нещо съществено беше сгрешено в нашия преход, нещата не вървят, промените се компрометират, не стават обществено легитимни. Не може български депутат да отиде в друга страна и да игнорира там българското посолство, да крие от него разговорите си на най-високо равнище, да преговаря, без да се интересува от становището на държавните институции, да им поставя условия. Не може депутати, дошли с мисията на демократичните сили, да служат на чужди интереси или да хулят държавата си, така – както я хулят комунисти с „морала“ на Луканов. Страната ни има остра нужда от лидерство, от лидери, които са готови и знаят как да работят за нея така, че да я извадят от немотията, от превръщането ѝ в нарицателно за отсъствие на стратегически интереси и да я направят регионална сила, с която се съобразяват, в която инвестират, която уважават, защото е надеждната преграда срещу ислямския фундаментализъм. Ние имаме много стратегически плюсове – географски, икономически и политически – за това.

Длъжни сме да се извадим огромна поука, да ни е за последен път, когато безропотно и безусловно приемаме всички условия и със суперстриктно придържане към санкциите обричаме народа си на нищета. Да, санкциите са важно нещо (макар че едва ли една велика сила би ги дпуснала, ако беше на наше място), но те са дело на международната общност и нека тя бъде така добра да разпреди справедливо бремето от тях, а не всички последствия и тегоби да бъдат главно на наш гръб, за наша сметка и с наши ръце да се вадят кестените от огъня, докато някои страни преспокойно вършат нарушения. Не ни стигат преките загуби, но всеки ни скубе с какви ли не такси, с безбожни цени на всички допълнителни услуги и печели от безизходното ни положение. Какви сме били наивници – Комитетът по санкциите хладнокръвно отхвърля нашите идеи една след друга. Не му хареса тази за коридора, да видим как ще се произнесе за конвоите. Та ние спазваме санкциите строго и без да получим капка помощ, добра дума дори като обещание. А ако си платят, както платиха на Турция за Кувейт, пиле дори няма да прехвъркне. Наистина идва времето, когато България ще бъде доведена до положение да заяви, че не е в състояние повече да спазва стриктно санкциите. Това трябва да бъде заявено с максимално висок глас. В избирателния ми район предприятията са осъдени на смърт от ембаргото и поне аз няма да бъда в състояние да им обясня защо е необходимо да се правим на по-католици от папата. Има редица варианти за помощ – пряка и непряка, чрез облекчаване на достъпа до европейските пазари, чрез финансиране на проекти за алтернативни пътища – Великите трябва да си мръднат пръста за нас. А ние – да сме готови, като вдигнат ембаргото, нашето стъкло, желязо, цимент и всичко останало да е първо там, а не както в Кувейт нежно и цинично да ни пратят по дяволите.

Ясно е, че ще играем по международните правила, но всеки наш ход, всяка наша (от) стъпка трябва да се прави така, че да бъде с най-висока цена, а не за благото потупване по рамото – да не се дава без бой, от абстрактно демократични принципи. Крайно време е да преосмислим политиката си на покорно съгласие с всичко, на трепетно вслушване какво ще се реши някъде; нужен е трезв, реалистичен, геостратегически подход. Всичко е национална

сигурност и външна политика – дори транспортните комуникации – кой още спори, че най-първа грижа трябва да ни е железницата Кюстендил-Гюешево-Беляковци-Скопие?!

Страната ни не върви на добре, бавно и постепенно си я изпускаме. Нека се опомним, иначе нещата стават необратими. Удивителна е кокошата слепота на тия политици, които не забелязват тази очевидна и болезнена истина.

Август, 1993 г.